

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra teologických věd

Diplomová práce

**Evanjelizácia a misie v bolívijskej Chiquitánii od XVI.
storočia do súčasnosti vo svetle jezuitského dedičstva**

Vedúci práce: Prof. PaedDr. ThLic. Martin Weis, Th.D.

Autor práce: Ing. Miloš Miko, M.Id.

Studijní obor: 6141 TO 47 Teologie

Ročník: 5.

2018

Prehlásenie

Prehlasujem, že som diplomovú prácu vypracoval samostatne a všetky použité zdroje informácií som uviedol v zozname literatúry.

Prehlasujem, že, v súlade s § 47b zákona c. 111/1998 Sb. v platnom znení, súhlasím so zverejnením svojej diplomovej práce, a to v neskrátenej podobe (v úprave vzniknutej vypustením vyznačených častí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou vo verejne prístupnej časti databázy STAG prevádzkovej Juhočeskou univerzitou v Českých Budějoviciach na jej internetových stránkach, a to so zachovaním môjho autorského práva k odovzdanému textu tejto kvalifikačnej práce.

Súhlasím ďalej s tým, aby tou istou elektronickou cestou boli v súlade s uvedeným ustanovením zákona c. 111/1998 Sb. zverejnené posudky školiteľa a oponenta práce, ako aj záznam o priebehu a výsledku obhajoby kvalifikačnej práce. Takisto súhlasím s porovnaním textu mojej kvalifikačnej práce s databázou kvalifikačných prác Theses.cz prevádzkovanú Národným registrom vysokoškolských kvalifikačných prác a systémom na odhaľovanie plagiátov.

V San Ignacio de Velasco, Bolívia, dňa 4.3. 2018

.....

Podakovanie

Rád by som na tomto mieste poďakoval vedúcemu mojej diplomovej práce, Prof. Martinovi Weisovi, PhD. za pomoc, venovaný čas a pripomienky nielen pri vypracovaní tejto práce, ale počas celého štúdia. Zároveň ďakujem mojim spolubratom misionárom identes, zvlášť tým z Bolívie a Čiech za rady, trpezlivosť a pomoc.

Vďaka patrí aj rodičom Milanovi a Vlaste, bratovi Petrovi a celej rodine za nezištnú podporu počas celého štúdia.

ABSTRAKT

Táto diplomová práca pojednáva o histórii a rozvoji katolíckych misií v bolívijskej Chiquitánii od XVI. storočia do súčasnosti. Práca je rozdelená do 7 kapitol, ktoré postupne rozvíjajú historické súvislosti evanjelizačného úsilia v tejto oblasti na pozadí koloniálneho spoločenského systému, ktorý bol počas ďalších storočí nahradený inými formami ekonomických a sociálnych vzťahov, často nespravodlivých a zneužívajúcich indiánske obyvateľstvo. Základ práce tvorí skúmanie a analýza zdrojov zameraných na porovnanie jezuitskej evanjelizačnej misie v XVII. – XVIII. storočí a situácie v XX. storočí až do súčasnosti.

Posledná kapitula je venovaná konkrétnemu príkladu evanjelizácie v edukatívnej oblasti, kde sú použité aj osobné skúsenosti, pozorovania a poznatky autora.

Kľúčové slová: jezuitské misie, redukcie, Chiquitánia, conquista a evanjelizácia Paraguaja, Vikariát Chiquitos, Diecéza San Ignacio, misionári identes

ABSTRACT

This diploma thesis deals with the history and development of Catholic missions in Bolivian Chiquitania since the 16th century to the present time. The work is divided into 7 chapters, which gradually evolve the historical context of evangelistic efforts in this area against the background of the colonial social system, which was replaced by other forms of economic and social relations, often unfair and abusive within the Indian populations, during the next centuries. The basis of this work is the exploration and analysis of resources, aimed at comparing the Jesuit Evangelization Mission in XVII. - XVIII. centuries and the situation in XX. century to the present.

The final chapter is devoted to a concrete example of evangelization in the educational field, where the personal experience, observation and knowledge of the author are also used.

Keywords: Jesuit missions, reduction, Chiquitania, conquista and evangelization of Paraguay, Vicariate Chiquitos, Diocese of San Ignacio, missionaries identes

Obsah

Úvod.....	7
1. Úvod do problematiky koloniálneho obdobia územia dnešnej Bolívie, Santa Cruz a územia Chiquitánie.....	8
1.1. Administratívne členenie kolonizovaných území.....	10
1.2. Aspekty prvej evanjelizácie v Latinskej Amerike.....	12
1.3. Právne postavenie Indiánov v časoch kolónie.....	13
2. Etapa prvej evanjelizácie pred pôsobením jezuitov. Historický kontext.....	15
2.1. Chiquitánske etnikum.....	15
2.2. <i>Conquista</i> v Paraguaji a Chiquitánii.....	16
2.3. Spoločnosť Ježišova: jej vznik a misijné pôsobenie vo svete a Paraguaji.....	19
3. Etapa jezuitskej evanjelizácie v Chiquitánii (1691-1767).....	22
3.1. Spoločenské a ekonomické súvislosti založenia redukcií. Otrokárstvo.....	22
3.2. Začiatky redukcií.....	24
3.3. Spoločenská štruktúra redukcií a jazyková otázka.....	26
3.4. Vplyv hospodárskeho systému na evanjelizáciu.....	29
3.5. Sviatostný život, katechéza a vzdelávanie v redukciách.....	31
3.6. Vyhostenie jezuitských misionárov a jeho dôsledky.....	36
3.7. Historický odkaz a význam jezuitského obdobia.....	43
4. Etapa post Jezuiti (1767-1930) – 163 rokov.....	46
4.1. Nedostatočná prítomnosť kléru. Úpadok redukcií.....	46
4.2. Spoločenské a politické prostredie po vyhlásení nezávislosti Bolívie.....	49
4.3. Alcides D'Orbigny a jeho svedectvo o stave Chiquitánie.....	51
4.4. Zrušenie systému jezuitských misií.....	54
4.5. Náboženská situácia.....	56
4.6. Spoločenský vývoj v Chiquitánii po roku 1880.....	58

5. Etapa Apoštolského Vikariátu Chiquitos (1930-1994).....	61
5.1. Spoločensko – ekonomická situácia.....	61
5.2. Okolnosti vzniku Vikariátu Chiquitos. Františkánske misie.....	62
5.3. Jazyková otázka a nové spoločenské podmienky.....	64
5.4. Osobnosti Vikariátu Chiquitos.....	67
5.5. Katechéza, farnosti a úloha náboženských (komunitných) lídrov.....	74
5.6. Ďalšie aspekty evanjelizácie vo Vikariáte.....	77
6. Diecéza San Ignacio (od r. 1995).....	80
6.1. Cirkev a nové evanjelizačné výzvy. Mons. Carlos Stetter.....	81
6.2. Súčasná socio – ekonomická situácia v Chiquitánii. Perspektívy.....	83
6.3. Perspektívy v evanjelizačnej oblasti.....	86
7. Príklad evanjelizácie v edukatívnej oblasti: Misionári identes: 30	30
rokov evanjelizácie. Poľnohospodárska škola San Miguelito.....	88
7.1. Poľnohospodárska škola San Miguelito – základné historické údaje.....	88
7.2. Etapa misionárov identes.....	90
Záver.....	93
Zoznam použitej literatúra a prameňov.....	95
Prílohy.....	97
I. Príloha: História a tradície (strany 1-6)	
II. Príloha: San Miguelito. Fotografie prvé roky (strany 1-3)	
III. Príloha: Mapy (strany 1-5)	

Úvod

Táto diplomová práca má svoj pôvod v roku 2012, keď som sa presídlil po prírodnej katastrofe so skupinou opustených detí z detského domova Ciudad del Niño Jesús (Mesto Ježiškovo) z vysokohorského La Pazu do bolívijskej tropickej Čikítanie (Chiquitánie) a začal som postupne vnímať, poznávať a skúmať pozoruhodnú históriu tohto jednoduchého, ale duchom bohatého ľudu, ktorý už viac ako 400 rokov udržiava svoju katolícku vieru vo víre najrozličnejších ťažkostí, prekážok a skúšok, často na hrane vlastnej existencie.

Ako misionár idente som medzičasom strávil viac ako 3 roky v Českej republike, ale ani táto obohacujúca etapa neprerušila moje kontakty s týmto bolívijským regiónom a rôznorodými misiami, ktoré tu ako cirkev a ako misionári rozvíjame. Postupne vo mne dozrelo presvedčenie, že v skutočnosti sa jedná o oblasť, ktorej ľudí môžeme považovať za duchovnú rezervu ľudstva, čím nechcem povedať, že sa jedná o uzavretý proces, skôr ide o rozvíjanie mimoriadneho ľudského a duchovného potenciálu, ktorý je tu stále k dispozícii vo svojej tvárnosti, otvorenosti a hlbokej vnímavej ľudskosti. Toto bol aj jeden z hlavných bodov mojej motivácie pri písaní a získavaní informácii všeobecne.

Téma tejto diplomovej práce je orientovaná na evanjelizáciu a misie v tejto oblasti a je ponímaná integrálne, v celistvom pohľade na človeka a jeho dimenzie v spoločnosti, ktoré zahŕňajú spoločenské, náboženské, politické, ekonomické, antropologické a iné funkcie.

Verím, že tento typ skúsenosti vo vzdialenej časti sveta má význam aj pre súčasného teológa v našich krajinách, ktorý hľadá cez historické súvislosti širší pohľad na evanjelizáciu Nového sveta, tak často zjednodušovanú a odmietanú.

Cieľom práce je analyzovať jednotlivé historické etapy evanjelizácie chiquitánskej oblasti v historických súvislostiach, zhodnotiť a porovnať ich význam pre dozrievanie a udržanie kresťanstva v tomto ťažko skúšanom národe. Dôraz je kladený na procesy, ktoré boli rozhodujúcimi pre dozrievanie mentality miestnych ľudí hlavne v jezuitskom období a potom na ich dôsledky a vývoj v XX. storočí a súčasnosti.

Zo štruktúry práce je zrejmé, že má chronologický ráz a snaží sa postupne rozvíjať udalosti jednotlivých dejinných období na základe dostupnej literatúry, zväčša v španielskom jazyku, ako aj cez archívne dokumenty v cirkevných archívoch Arcidiecézy Santa Cruz či na farnosti v meste San Miguel de Velasco.

Pri písaní práci som mohol použiť aj vlastné poznatky, skúsenosti a zápisky s viac ako trojročného pobytu v bolívijskej Chiquitánii a celkovo 18 rokov života misionára v Južnej Amerike.

V tejto diplomovej práci je jedným z cieľov priblížiť aj celkovú spoločenskú, politickú a ekonomickú situáciu v jednotlivých dejinných obdobiach, pretože pochopenie evanjelizačných a misiologických procesov by bez týchto vysvetlení a súvislostí bolo veľmi zložité, možno až nemožné.

Jej súčasťou je aj konkrétny príklad evanjelizácie chlapcov z indiánskych komunit v Poľnohospodárskej škole San Miguelito, na ktorej rozvoji je zrejmé, akými potrebami prechádzali historicky tieto misie, tradične so silným sociálnym a vzdelávacím charakterom.

1. Úvod do problematiky koloniálneho obdobia územia dnešnej Bolívie, Santa Cruz a územia Chiquitánie

Objavením Ameriky Krištofom Kolumbom v roku 1492 začína nová historická etapa tak pre Nový svet ako aj pre európske veľmoci, pričom hlavne pre Španielsko a Portugalsko sa otvorili nečakané možnosti pri ich rivalite o svetovú nadvládu. Literatúrou často spomínané dobývanie, zotročovanie a zneužívanie domorodcov, ako aj drancovanie prírodných bohatstiev by však bolo len veľmi povrchným pohľadom na komplexné udalosti a súvislosti, ktoré sprevádzali tieto mimoriadne dejinné udalosti, ktoré do dnešných dní evokujú rôznorodé námety a vzbudzujú inšpiráciu na rôznych historických a investigatívnych poliach.

Záujem o šírenie Božieho slova medzi Indiánmi je treba vsadiť už na začiatok Kolumbových výprav, veď prvých 12 misionárov sa priplavilo k brehom Ameriky už na

jeho druhej výprave. V priebehu prvého storočia už bolo v Južnej Amerike 5 arcibiskupstiev, 27 biskupstiev a vyše 400 kláštorov.¹

V roku 1586 pozval biskup – dominikán Francisco de Vittoria so sídlom v Tucumane (dnes Argentína) do svojej diecézy jezuitov a tým dal voľný priebeh udalostiam, ktoré sa viažu k tejto skúmanej tematike . Ďalšia skupina už dorazila na pozvanie iného biskupa – tiež dominikána - do paraguajského Asunciónu, kde sa pustili do pokračovania misijného diela započatého františkánmi a inými rehoľami. Etape jezuitského pôsobenia v provincii Paraguaj, konkrétne v oblasti známej ako *Chiquitánia* (tiež *Chiquitos*, dnešná Bolívia) sa budem rozsiahlejšie venovať v nasledujúcich kapitulách tejto práce.

Záujem, ktorý vybudzujú dodnes tieto misijné usadlosti, v ktorých žilo ku konci jezuitského obdobia viac ako 23 000 indiánov, je odôvodnený. Aj keď paraguajské redukcie boli počas omnoho dlhšieho obdobia pod jezuitskou správou a mohlo teda dôjsť k väčšiemu sociálnemu, kultúrnemu a náboženskému rozmachu, zároveň boli geograficky bližšie tak k Španielom, ako aj Portugalcom a preto sa aj v priebehu dejín stali ich ľahkou obeťou. Konflikty s cirkevnou hierarchiou v Asuncióne, neustále nebezpečenstvo vpádov bánd portugalských otrokárov zo São Paula („*bandeirantes paulistas*“) a teritoriálne spory negatívne vplývali na rozvoj misií, neustále prerušovaný a ovplyvnený nútenou migráciou až 30 paraguajských kmeňov.²

Na strane druhej, oblasť Chiquitos³, geograficky vzdialenejšia od bielych obyvateľov, čiže španielskych a portugalských usadlostí, nebola síce vyčlenená z historických udalostí kontinentu, ale dokázala "udržať na uzde" otrokárske výpady plantážnikov zo Santa Cruz a otrokárov zo São Paulo. Táto strategicky výhodnejšia situácia sa naplno prejavila na osude oboch regiónov v rokoch, ktoré nasledovali po vyhodení jezuitského rádu po roku 1767: drvivá väčšina Indiánov kmeňa Guaraní opustila bývalé redukcie do začiatku XIX. storočia; oproti tomu väčšia časť Chiquitáncov⁴ udržala svoje misie

---

¹ Komorovský, Ján: Boží štát v pralesoch a savanách Paraguaja, Spoločnosť Božieho slova, Nitra 2007, s. 24

² Waisman Leonardo. Culturas indígenas, barroco europeo, utopías universales. Aspectos de la música y de las artes en las Misiones de Chiquitos. Actas del Congreso del C.A.I.A. Buenos Aires, 1992

³ Pre potreby tejto diplomovej práce rešpektujem historicky zaužívané ekvivalenty Chiquitos (Čikitos) a Chiquitánia (Čikitánia) ako synonymá. Súčasnú administratívne členenie Bolívie však môže ponúknuť iný model.

⁴ Číta sa: Čikitáncov, používa sa tiež výraz Indiáni *Chiquitos*

(osady, komunity, usadlosti) a ich pôvodné fungovanie. Z paraguajských misií dnes zostali iba archeologické zvyšky a zrúcaniny; v Chiquitánii sú bývalé redukcie stále živou realitou, rovnako ako mnohé ich kostoly, ktoré boli svedkami tohto ambiciózneho „svätého“ experimentu či zrealizovanej utópie Nového sveta.⁵

Rovnako tak, napríklad z hudobného repertoáru u Guaraníčanov prakticky okrem niekoľkých fragmentov nezostalo nič. Hudobné partitúry používané jezuitami v Chiquitos však prežili skoro úplne v písomnej forme a čiastočne aj v ústnej tradícii. Hoci jezuitské redukcie v Chiquitánii boli omnoho chudobnejšie ako ich sesterské misie v Paraguaji, pretože geograficky a ekonomicky boli izolovanejšie a na export mohli ponúknuť len včelí vosk a ružence, namiesto osviežujúcej *hierby maté* (llex paraguayensis), ktorá prinášala paraguajským misiám významné ekonomické benefity (Waisman, 1992, s. 240).

Napriek obrovským ťažkostiam, ktoré museli prekonať jezuitskí misionári ohľadom veľkého množstva etníc a teda rozdielných jazykov, zvykov a sociálnych foriem, je to práve Chiquitánia, ktoré nám umožňuje bližšie štúdium tohto mimoriadneho misijného diela, ktoré existuje v novodobých formách až do súčasnosti.

1.1. Administratívne členenie kolonizovaných území

V Španielskej Amerike boli pôvodne založené dve *virreinos* (vicekráľovstvá alebo miesto kráľovstvá): Nueva España (Nové Španielsko) a Nueva Castilla (Nové Kastílsko). Nové Španielsko vzniklo v roku 1535 na troskách Aztéckej ríše a Nové Kastílsko v roku 1542 po dobytí ríše Inkov. Zaužíval sa výraz vicekráľovstvo Peru s jeho hlavným mestom Limou, založenou v roku 1535 Franciscom Pizarrom. Pápež Pavol III. v roku 1546 doplnil rozdelenie Španielskom spravovaných území v Amerike na 3 celky s metropolami v Santo Domingo (Antilské ostrovy, časti Karibiku), v Mexiku (od Hondurasu po juh dnešných USA) a v Lime (Peru) pre zvyšok Južnej Ameriky. Neskôr vznikli ďalšie dve v Santa Fé de Bogotá (Kolumbia) a v Charcas (dnes Sucre: hl. mesto Bolívie).⁶

---

⁵ Waisman Leonardo. Culturas indígenas, barroco europeo, utopías universales. Aspectos de la música y de las artes en las Misiones de Chiquitos. Actas del Congreso del C.A.I.A. Buenos Aires, 1992, s. 240

⁶ Dučák, Karol. Božie svetlo v temnotách Paraguaja. Spoločnosť Božieho slova. Nitra 2012, s. 55

Najvyšším predstaviteľom moci vo vicekráľovstvách bol *virrey* (vicekráľ, miestokráľ), ktorý bol najvyšším predstaviteľom administratívnej správy a cirkvi vo vicekráľovstve. Okrem iných právomocí predsedal najvyššiemu súdu, bol vrchným veliteľom armády, avšak právo menovať biskupov a iných vysokých cirkevných hodnostárov si strážil španielsky kráľovský dvor. Rovnako tak, bez výslovného kráľovského súhlasu sa v Novom svete nemohli stavať kostoly, kláštory, ani nemocnice.⁷

Administratívne bolo vicekráľovstvo členené na *Reales Audiencias* (kráľovské súdy), ktoré boli inštanciami štátnej správy, mali zákonodarnú funkciu a tiež súdnymi dvormi a boli im podriadení aj vicekráli. Región La Plata podliehal pod *Audiencia de los Charcas*, so sídlom v Chuquisaca (dnes Sucre) v Alto Perú. Tento systém bol doplnený v roku 1569 ešte inkvizičnými tribunálmi, ktoré kráľ Filip II. Ustanovil v Mexiku a Lime a zveril ho dominikánom. Územie Paraguaja patrilo do kompetencie inkvizičného tribunálu v Lime.⁸

Časom sa administratívne členenie obrovského koloniálneho územia zdokonaľovalo a vznikali menšie administratívne jednotky *gubernaciones* (gubernie) v čele ktorých stáli *gobernadores* (guvernéri).⁹ Paraguaj v rokoch 1563-1617 spadol do novovytvorenej gubernie *Río de la Plata*, patriacej pod vicekráľovstvo Peru. Z tejto pri ďalšom členení vznikla samostatná gubernia Paraguaj (1617-1776), tiež spadajúca pod Peru.

Práve provincia *La Plata de los Charcas*, ktorá sa priamo vzťahuje na vytvorenie jezuitských misií (niekedy sa hovorí tiež o tzv. jezuitskom štáte v Paraguaji¹⁰), bola založená v roku 1609 a podriadená arcibiskupovi v La Paze (dnešná Bolívia). Tu patrili Santa Cruz de la Sierra, Tucumán, Asunción a od roku 1620 aj Buenos Aires.

Právne (po vyhostení jezuitov aj politicky) záviseli chiquitánske redukcie od *Audiencie Charcas*, ktorej hlavná funkcia bolo bdieť, aby sa uplatňovanie spravodlivosti na

---

⁷ Dučák, Karol. Božie svetlo v temnotách Paraguaja. Spoločnosť Božieho slova. Nitra 2012, s. 56

⁸ Tamtiež, s. 57

⁹ Tamtiež, s. 58

¹⁰ Redukcie jezuitov, prípadne výraz „jezuitský štát“ sa vzťahujú na obdobie rokov 1609-1768 a často sa nazývajú „paraguajské“ vzhľadom na teritoriálny rozsah územia jezuitskej provincie, stanovenej Rómom v roku 1604. Jedná sa o územie cca 490 tisíc km² (Dučák, 2012, s. 3) a zahŕňa teritória dnešného Paraguaja, severu Argentíny, Uruguaja, juhu Brazílie, časti Čile a východnej Bolívie, ktorej je venovaná najväčšia časť tejto práce.

dobytých územiach zakladalo na kresťanskom princípe. V rámci koloniálneho správneho systému, tieto misie záviseli na gubernii Santa Cruz de la Sierra.¹¹

Bola umožnená aj určitá forma samosprávy španielskych osád (časom miest), keďže každá významnejšia osada so svojim okolím tvorila *corregimiento* (spádová oblasť) a bola spravovaná kráľovským správcom, zvaným *corregidor real*.¹²

Každá usadlosť mala svoju mestskú radu, *cabildo*, do ktorej boli volení zástupcovia, *cabildantes*, čiže mestskí radní. V prípade dôležitých rozhodnutí však bývalo zvolané *cabildo abierto*, otvorená mestská rada, kde formou lokálneho referenda mali všetci občania obce možnosť prejaviť svoje stanovisko.¹³

1.2. Aspekty prvej evanjelizácie v Latinskej Amerike

Celé obdobie od príchodu misionárov do Južnej Ameriky charakterizoval búrlivý rozvoj náboženského života na juhoamerickom subkontinente, boli vybudované významné barokové kostoly a katedrály, kláštory, nemocnice, semináre, školy a aj prvé univerzity v Santo Domingu, Mexiku, Lime a Bogote. Jezuiti zriadili v Lime viacero škôl, jedna vyššia škola bola určená pre indiánsku mládež. Veľké úsilie a ušľachtilé evanjelizačné ideály však často narážali na veľké prekážky, hlavne v súvislosti s praktickým správaním „*conquistadorov*“ v novo objavených územiach, kde bolo časté hrubé využívanie Indiánov, vykorisťovanie a obchodovanie s otrokmi.

Na druhej strane, postupne vznikala čoraz početnejšia skupina obyvateľstva, miešanci Španielov a domorodých žien, *mestici*.¹⁴ Bolo povolené uzatváranie oficiálnych manželských zväzkov, keďže španielska Koruna videla v sobášoch Španielov s Indiánkami cestu k vytváraniu lepších vzťahov medzi oboma rasami. Bolo by však osobitnou kapitolou popísať problémy spojené so vznikom tejto novej vrstvy obyvateľstva, vzhľadom na fakt, že mnohí boli narodení ako nemanželské deti a ich zaradenie do spoločnosti bolo značne komplikované. Postoj katolíckej cirkvi v tejto

---

¹¹ Lasso, Isidro. Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767. Santa Cruz de la Sierra, 2010, s. 261

¹² Dučák, Karol. Božie svetlo v temnotách Paraguaja. Spoločnosť Božieho slova. Nitra 2012, s. 59

¹³ Tamtiež

¹⁴ Vznik novej rasy - miešancov - pôsobil voči epidémiám ako ochranný a imunologický faktor, keďže mestici boli voči týmto hrozbám odolnejší ako Indiáni. Indiánske redukcie, ktoré sa udržiavali v rámci rasovej "čistoty" nemali možnosť tohoto typu biologickej ochrany. (Lasso, 2010, s. 229)

otázke tiež musel prejsť teologicko – historickou reflexiou, ktorá časom začala vplývať na zmenu ich obmedzeného právneho postavenia (emancipáciu) a celkového dešpektu s ktorým boli začleňovaní do spoločnosti ako menejcenní.¹⁵

Samotná cirkev sa musela naučiť novej forme evanjelizácie v daných podmienkach, proces, ktorý napriek snahe a horlivosti mal v sebe aj závažné chyby, omyly, tiež vplyvom neznalosti mentality, jazykov, náboženských predstáv a zmyšľania domorodcov, ktoré často vyústili do tvrdého potláčania pohanských rituálnych predmetov, svätých, rýchlych hromadných krstov bez náležitej katechézy a bez znalosti španielskeho jazyka v ktorom sa vyučovalo. Častým javom bol preto útek novokrstencov do ich pôvodných náboženských presvedčení (viera predkov), za čo sa horlivo udeľovali prísne tresty.¹⁶

Úloha diecéz v období vicekráľstiev bola úzko prepojená s organizmami politickej vlády. Okrem sebe vlastných funkcií v cirkevnej a sviatostnej službe, prezentovali vlastných kandidátov na civilné posty, boli prítomné pre dôležitých rozhodnutiach štátnej správy a vykonávali zákony dané španielskou Korunou.¹⁷

Napriek tejto situácii však môžeme konštatovať, že dejiny evanjelizácie latinskoamerického subkontinentu patria k najvýraznejším kapitolám misijného úsilia katolíckej cirkvi. Jej obrovský prínos pre duchovné, vzdelanostné a sociálne povznesenie miestneho obyvateľstva je nesporné. Mimoriadnu úlohu v tomto zohralo najmä obetavé a nezištné úsilie tisícov misionárov z rôznych - pôvodom európskych - reholí.

1.3. Právne postavenie Indiánov v časoch kolónie

Napriek útlaku a spáchaným krivdám na domorodom obyvateľstve, španielska Koruna vytvorila v rámci daných možností podmienky pre vznik spravodlivejšej spoločnosti. Právne normy, dekréty a zákony, ktoré upravovali postavenie Indiánov, zvané aj Zákony Indie (*Las leyes de Indias*) boli zamerané na ochranu domorodcov pred

---

¹⁵ Dučák, Karol. Božie svetlo v temnotách Paraguaja. Spoločnosť Božieho slova. Nitra 2012, s. 66

¹⁶ Páter jezuita José de Acosta vystúpil v roku 1588 s ostrou kritikou týchto pomerov, vytýkajúc kléru hrabivosť a nedostatočnú misijnú pripravenosť reholí v Novom svete. Taktiež poukazyval na utláčanie domorodcov zo strany kolonizátorov.

¹⁷ Lasso, Isidro. Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767. Santa Cruz de la Sierra, 2010, s. 325

otrokárskymi praktikami.¹⁸ Tieto boli postupne upravované a zdokonaľované a svoju konečnú podobu dostali v roku 1680.

Zákony Indie mali za cieľ vytvoriť z amerických domorodcov verných poddaných španielskej Koruny, rozvinutím všetkých ich daností a schopností. V metropole - Španielsku sa už predtým s úspechom etabloval program zameraný na kočovných Cigánov, ktorých sa podarilo oddeliť od nomádizmu a usadiť ich v mestách ako Granada a Sevilla.¹⁹

Zákony zohľadňovali aj napr. určitú bezbrannosť či naivitu domorodcov v komerčnej oblasti a keď sa voči nim belosi alebo miešanci dopustili zneužitia, boli povinní Indiánom vzniknutú škodu nahradiť. Vo všeobecnosti však môžeme povedať, že tieto zákony sa vyznačovali istou asymetriou v prospech Indiánov, vzhľadom na ich stupeň rozvoja a stav vedomia. Sudcovia nemali súdiť s rovnakou prísnosťou delikty, ktorých sa dopustili, ako tomu bolo u belochov alebo miešancov. Indiána mali sudcovia vidieť skôr cez "otcovský pohľad" ako delikventa.²⁰

Na vysvetlenie právneho postavenia, Indiáni boli v rámci španielskych zákonov niečo ako mladiství občania, čiže nie úplne plnoprávni a preto vyžadujúci ochranu a súhlas právneho zástupcu (*protektor*), napr. v prípade predaja nehnuteľností.²¹

Ideologický základ tohto, na svoju dobu veľmi progresívneho postoja, treba hľadať v ideáloch španielskeho „zlatého“ XVI. storočia. Univerzita v Salamanke, v osobe katedratika Francisca de Vitoriu, deklarovala rovnosť všetkých ľudí a tým aj ľudskú dôstojnosť amerických Indiánov. S tým spojené filozofické a antropologické úvahy viedli k myšlienkam, že Indiánov je treba vychovávať, aby sa z nich stali osoby racionálnejšie a kresťanské²².

Tento proklamovaný spravodlivý spoločenský poriadok a humanistické ideály však narážali na otrokársku a koristnícku mentalitu koloniálnej praxe, ktorá si cez vlastný

---

¹⁸ Dučák, Karol. Božie svetlo v temnotách Paraguaja. Spoločnosť Božieho slova. Nitra 2012, s. 26-27

¹⁹ Lasso, Isidro. Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767. Santa Cruz de la Sierra, 2010, s. 156

²⁰ Tamtiež, s. 157

²¹ Tamtiež, s. 169

²² Tamtiež, s. 227

výklad práva a praktické násilie vyžiadala mnoho ľudských obetí, zničených životov a drancovanie prírodného bohatstva novoobjaveného kontinentu.

Vznešené ideály boli presadzované aj katolíckou cirkvou, ktorá bojovala za spravodlivé zaobchádzanie s Indiánmi. Pápeži Alexander VI., Pius V., Pavol III., Urban VIII., Benedikt XIV. pod hrozbou exkomunikácie zakazovali zotročovanie a rôzne formy degradácie ľudskej dôstojnosti Indiánov. Veľmi horliví pri ochrane práv Indiánov boli od začiatku *conquisty* španielski králi, obzvlášť Izabela Kastílska a Ferdinand Aragónsky, ktorí intenzívne podporovali evanjelizáciu a strážili – v rámci vtedajších možností – dôstojné zaobchádzanie s Indiánmi (Dučák 2012, s. 27-28).

2. Etapa prvej evanjelizácie pred pôsobením jezuitov. Historický kontext.

2.1 Chiquitánske etnikum

Zmes národov, ktoré žijú v departemente Santa Cruz sú úzko spojené s dejinami kolonizácie a dobývaním celej oblasti od roku založenia prvého mesta Santa Cruz de la Sierra (skrátene Santa Cruz) v roku 1561. Kolonizácia spôsobila premiestnenie väčšiny indiánskych skupín zo svojich pôvodných teritórií, pričom niektoré prakticky zmizli, iné prešli demografickým premiešaním, pričom u všetkých došlo k hlbokým zmenám v rámci sociálnej organizácie a kultúry. Vo významnej miere bol zasiahnutý aj ich hodnotový systém a svet náboženských presvedčení. Z kmeňov, ktoré sa vyskytovali v tejto oblasti boli najvyspelejší Indiáni *Chiquitos*, ktorý sa stali základom jezuitskej evanjelizačnej stratégie.

Chiquito (čikito) pochádza zo španielčiny a znamená maličký, tento termín sa začal používať už od čias kolónie. Postupne sa vytvárali dodnes používané výrazy ako *Chiquitano* (čikitano) čiže Chiquitánek (Čikitánek) alebo chiquitánsky jazyk. *Chiquitánia* (Čikitánia) je obecný názov pre celú oblasť - súčasť departmentu (kraj) Santa Cruz, kde žili a dodnes žijú Chiquitánci, v menších mestečkách a tiež v osadách - komunitách,

pôvodne nazývaných „misie“ alebo „redukcie“.²³ Zdroje zo XVI. storočia uvádzajú, že naozajstné mená indiánov boli „*tovasicoci*“, pričom indiánske kmene jazyka guaraní ich nazývali „*tapuy-miri*“, pričom „*miri*“ znamená tiež maličká v guaraní.²⁴

Je pravdepodobné, že prví usadlíci v Santa Cruz prevzali tento názov, ktorý začali používať pre Indiánov usadených na sever od prvého Santa Cruz a v blízkosti dnešnej obce San Javier. Existujú aj iné verzie, ktoré pripisujú tento názov pre etnikum na základe malých otvorov v obydlíach indiánov, pre ktoré im dali Španieli tento názov.²⁵

Indiáni *Chiquitos* sa vplyvom historického vývoja stali úhlavnými nepriateľmi prvých španielskych obyvateľov v Santa Cruz, ale aj ďalších indiánskych kmeňov a skupín. Používali otrávené šípy, ktoré im získavali mimoriadny rešpekt u nepriateľov.²⁶ O ich pôvodnej kultúre v tomto čase nemáme veľa zdrojov, keďže neboli podrobení, ale je pravdepodobné, že sa jednalo o polo kočovné skupiny (semi-nomadizmus), ktorých ekonomická aktivita spočívala najmä v love zvierat a v zbere divo rastúcich plodín. Nie sú overené hypotézy o organizovanom poľnohospodárstve.

Neoddeliteľnou súčasťou „*conquisty*“²⁷ Nového sveta bola aj evanjelizácia a v rámci dnešnej Bolívie boli tropické oblasti Moxos (dnes department Beni) a Chiquitos evanjelizované v rokoch 1691 - 1768 Spoločnosťou Ježišovou, čiže jezuitami. Aj keď toto obdobie je relatívne krátke, ovplyvnilo rozhodujúcou mierou život, zvyky, kultúrno - náboženské prejavy a mentalitu dnešných Chiquitáncov.

2.2 *Conquista* v Paraguaji a Chiquitánii

Objaviteľské výpravy od 16. storočia v týchto oblastiach sú spojené s menami ako Don Pedro de Mendoza, Juan de Ayolas, Domingo Martínez de Irala a Álvaro Núñez Cabeza

---

²³ Význam redukcia sa pôvodne vzťahoval na zhromaždenie a usadlosť, v texte je často používaný aj termín misia v zmysle prvej evanjelizácie Indiánov. Výrazy osada, komunita a usadlosť su v texte synonymami.

²⁴ Tomichá, R. (2002). La primera evangelización de las reducciones de Chiquitos, Bolivia (1691-1767). Cochabamba: Verbo Divino - UCB - Ordo Fratrum-Minorum-Conv.

²⁵ Gumucio, Mariano B. Las misiones jesuíticas de Moxos y Chiquitos, Cendes, Santa Cruz de la Sierra, 2011, s. 38

²⁶ Tomichá, R. (2002). La primera evangelización de las reducciones de Chiquitos, Bolivia (1691-1767). Cochabamba: Verbo Divino - UCB - Ordo Fratrum-Minorum-Conv.

²⁷ Výraz „*conquista*“ zaužívaný pre kolonizáciu Latinskej Ameriky je treba vnímať širšie ako obsadenie novoobjavených teritórií. Stala sa zároveň politickým a náboženským dobývaním v mene Boha a kráľa, čiže krížom a mečom, v súlade s dobovou mentalitou.

de Vaca (zastavil nespravodlivý útlak Indiánov, snažil sa zaviesť právo a spravodlivosť), ktorých objaviteľské úspechy boli spojené s veľkými obeťami na životoch medzi Španielmi a Indiánmi. Dobyvateľský zápal Španielov bol motivovaný primárne túžbou po objavení nálezísk drahých kovov, avšak vzhľadom na oblasť La Plata táto motivácia pomerne rýchlo upadla, keďže fámy o tunajších drahých kovoch sa ukázali ako neopodstatnené a záujem o región sa vytratil a mnohí Španieli sklamaní opustili túto oblasť. La Plata - ako zaznávaná pohraničná oblasť peruánskeho vicekráľovstva - sa nedostala nikdy na výslnie španielskej koloniálnej politiky a jej hospodársky rozvoj bol omnoho pomalší ako v iných bohatších regiónoch Južnej Ameriky (Peru, Mexiko).²⁸

Prvý španielsky *conquistador* (*dobyvateľ*), ktorý prenikol do oblasti Chiquitos bol kapitán Domingo Martínez de Irala. Neskôr ho nasledovali už spomenutý Álvaro Núñez Cabeza de Vaca y Ñuflo de Chávez. Východiskovým bodom expedícií bol paraguajský Asunción a dopravná trasa viedla v úvodnej fáze vždy po rieke Paraguaj. Španieli bývali vždy sprevádzaní početnými Indiánmi - nevyhnutnými pomocníkmi v nebezpečných pralesných podmienkach.

Ñuflo de Chávez založil 26. februára 1561 na brehu riečky Sutosch prvú Santa Cruz de la Sierra, dnes San José de Chiquitos. Jeho úsilie o ďalšie výskumy do oblasti Moxos boli navždy prerušené v roku 1568 kedy bol zavraždený domorodcami z kmeňa Itatin.

Keď v roku 1543 prišli španielski dobyvatelia z Paraguaja do chiquitánskych teritórií, žilo v nich 47 etník rôznych jazykových skupín a kultúrnych tradícií. Niektoré skupiny praktizovali nomádsky životný štýl a iné boli usadlé. Hľadanie drahých kovov ako hlavný úmysel expedícií (okrem zrejmej teritoriálnej expanzie) sa síce nepodarilo splniť, ale územie bolo podrobené v rámci koloniálneho systému zvaného *encomienda*. *Encomienda*, prekladaná aj ako komenda, bola forma vlastníckeho práva na užívanie pôdy a indiánskej pracovnej sily, ktorá bola zavedená španielskym kráľovstvom na odmenu dobyvateľom Nového sveta, namiesto udeľovania šľachtických titulov. Týmto

---

²⁸ Dučák, Karol. Božie svetlo v temnotách Paraguaja. Spoločnosť Božieho slova. Nitra 2012, s. 69-71

sa chcelo zabrániť, aby v sa v Amerike zrodila nová feudálna elita podľa európskeho modelu, ktorá by bola historicky prekážkou pri vzniku moderného štátu.²⁹

Zároveň nemožno opomenúť pozitívne prvky *encomiendy*: bola to inštitúcia, ktorá mala prispievať k integrácii domorodcov v rámci dvoch úmyslov, ktoré sa považovali za kľúčové: navyknúť ich na civilizovaný život a humanizovať ich cez pochopenie významu práce, pričom majitelia boli zodpovední za ich kresťanskú výchovu.³⁰

Evanjelizačná práca samotných dobyvateľov (*conquistadores*) – zväčša analfabetov - laikov, aj keď sa nedá porovnávať so systematickou prácou rehoľníkov, je vysoko pozitívny a jedinečný prvok v histórii šírenia katolíckej viery v misiách. Napr. samotné názvy miest a dátumy ich založenia v hispánskej Amerike nám hovoria o veľkej úcte voči svätým, ktorá bola ďalej šírená medzi domorodcami.³¹

Prvé storočie *conquisty* však napriek pozitívnym aspektom nemožno nijako idealizovať, keďže zanechalo výraznú stopu na pôvodnom obyvateľstve a jeho rýchlom úbytku. Nové choroby, epidémie, nútené práce spojené s presunmi celých kmeňov na nové územia, alkoholizmus, častá nútená separácia mužov a žien boli hlavnou príčinou tohto stavu. Pôvodná potravinová základňa u sčasti usadených Indiánov bola tiež výrazne ohrozená, keďže Španieli na týchto poliach začali pestovať z komerčného hľadiska lukratívnu bavlnu a odstránili tak pestovanie pôvodných plodín, najmä kukurice, ktorá bola hlavným a často jediným zdrojom obživy pre mnohých domorodcov. Výsledkom boli hladomory, podvýživa a hŕfne vymieranie.³²

Prvý pokus a spolužitie medzi španielskym a indiánskym obyvateľstvom v prvých desaťročiach kolonizácie môžeme síce považovať za relatívne zlyhanie, ale je vhodné ďalšie vysvetlenie. Zo strany Koruny bolo príliš ambiciózne očakávať, že spolužitie medzi kultúrami tak radikálne odlišnými mohlo byť uspokojujivé bez toho, aby sa zharmonizovali záujmy a očakávania oboch skupín. Kolonizátori nemali víziu založenú

---

²⁹ Lasso, Isidro. Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767. Santa Cruz de la Sierra, 2010, s. 136

³⁰ Tamtiež, s. 428

³¹ Tamtiež, s. 228

³² Dučák, Karol. Božie svetlo v temnotách Paraguaja, Spoločnosť Božieho slova, Nitra 2012, s. 65

na priorite duchovných aspektov nad materiálnymi, naopak, záujmy triedy kam patrili ich viedli k využívaniu Indiánov ako zotročenej pracovnej sily.³³

Tento typ skrytého otrokárstva viedol pochopiteľne k priepastnej forme nerovnosti a k zneužívaniu všestranne slabších Indiánov, na ktorých strane stáli misionári, ktorí sa cítili povinní vo vernosti Evanjeliu, chrániť Indiánov a informovať o tomto stave príslušné kráľovské authority (Lasso 2008, s. 554).³⁴

Tieto, na základe veľkého množstva sťažností, pochopili nemožnosť koexistencie zmiešaných usadlostí a vydali nariadenie, ktorým sa prikazuje oddelenie obidvoch populácií, zákaz pobytu Španielov v indiánskych osadách na čas dlhší ako jeden deň, aby zlým príkladom nepohoršovali domorodcov. Taktiež sa vzťahovalo toto nariadenie -okrem Španielov - aj na miešancov, mulatov a černochoch (Lasso 2008, s. 556).

2.3. Spoločnosť Ježišova: jej vznik a misijné pôsobenie vo svete a Paraguaji

Veľmi výrazne sa do dejín evanjelizácie Južnej Ameriky zapísali španielski misionári, medzi nimi rehoľníci z rádu Spoločnosti Ježišovej (jezuiti, *Societas Iesu*³⁵), založenej baskickým šľachticom Ignáčom z Loyoly (pôvodným menom Iñigo). Z plodov charizmy, ktorá mu bola zverená, vznikol aj tzv. „svätý experiment“ jeho nasledovníkov na latinskoamerickej pôde. Rehoľa už od svojho vzniku bola plne podriadená Apoštolskému stolcu a jej poslanie bolo: pastorácia a posväcovanie veriacich kazateľskou činnosťou, duchovnými cvičeniami, katechézou, službou v spovednici, misijnou činnosťou medzi neveriacimi a inovercami, ako aj bezpodmienečnou poslušnosťou pápežovi (tzv. štvrtý rehoľný sľub). Nová rehoľa v Európe zohrala dôležitú úlohu pri vnútornej obnove katolíckej cirkvi a výrazne prispela k úspechu protireformácie, hoci nebola založená pre potlačanie protestantizmu.³⁶

---

³³ Lasso, Isidro. Tesis doctoral: Influencia del cristianismo entre los Chiquitanos desde la llegada de los españoles hasta la expulsión de los jesuitas, UNED, Madrid 2008, s. 553

³⁴ Najvyšší orgán vrchnej centrálnej správy bol *Consejo de las Indias* (Rada Indie) v Madride. V kolóniách to boli *Reales Audiencias* (Kráľovské súdy). Región La Plata podliehal pod *Audiencia de los Charcas* so sídlom v Chuquisaca (dnešné Sucre).

³⁵ Pápež Pavol III. potvrdil jej chválenie bulou *Regimini militantis Ecclesiae* 27.9.1540. Na Slovensku prijala názov Spoločnosť Ježišova (SJ), v Česku Tovaryšstvo Ježišovo (TJ)

³⁶ Dučák, Karol. Božie svetlo v temnotách Paraguaja. Spoločnosť Božieho slova. Nitra 2012, s. 45-47

Životné heslo zakladateľa *Omnia ad maiorem Dei gloriam* (Všetko na väčšiu slávu Božiu) spojené s dedičstvom jeho osobnosti: sebaovládanie, vojenská disciplína, dôsledná organizácia, húževnatosť, oddanosť a poslušnosť voči Bohu a cirkvi sa stali základom neskorších apoštolských úspechov rehole v misiách, vrátane tých juhoamerických a v tzv. paraguajskom štáte.³⁷

Keď 31. júla 1556 Ignác z Loyoly umiera, jezuitský rád mal okolo tisíc členov a vlastnil približne 100 rehoľných domov a kláštorov. Tieto fungovali nielen v Európe, ale aj v Indii (od r. 1542), v oblasti Konga (od r. 1547), Habešu (1557) a od roku 1549 v Japonsku a Brazílii. Taktiež sa rozvíjala islamská misia v Afrike (1561) a koncom 16. storočia boli cez Macao (1562) založené 3 misijné stanice v Číne: v Kantone, Nankingu a Pekingu. S úspechom sa rozvíjali tiež od roku 1590 misie na Filipínach.³⁸

Na americkom kontinente však pôsobenie jezuitov začalo podstatne neskôr ako v prípade ich predchodcov, iných rehoľných spoločenstiev: dominikánov, františkánov a iných. Prví jezuiti začali prichádzať do Ameriky od roku 1549 do portugalskej Brazílie. Nasledovali Florida, Peru, Mexiko, Chile a od začiatku 17. storočia sa rozšírilo ich pôsobenie na územiach francúzskych misií v Kanade.

Neskorší úspech jezuitských misií v Paraguaji bol do značnej miery ovplyvnený evanjelizačným pôsobením svojich predchodcov, kde mimoriadnu zásluhu majú najmä františkáni, ktorí začali od roku 1537³⁹ prenikať pozdĺž riek Paraná a Paraguaj do dovtedy nepreskúmaných oblastí. Najznámejší z nich boli sv. František Solano (Solanus) a Luis de Bolaños, ktorí založili prvé misie na spôsob usadlostí – tzv. kolónie, neskôr zvané redukcie, medzi príslušníkmi najväčšieho kmeňa v Paraguaji, Guaraníjčanov. Ich úmyslom bolo priviesť Indiánov k viere cez nové hodnoty civilizovaného života. Tieto však mali len krátkodobé trvanie a keďže väčšina evanjelizačných pokusov bola spojená s putovnými misiami, ktoré nemohli nahradiť systematickú misijnú prácu a tak novo pokrstení Indiáni zostávali prakticky bez hlbšej katechézy. Ani po neskoršom príchode dominikánov a mercedariánov sa situácia na tomto obrovskom území pri nedostatku kňazov nedala uspokojivo vyriešiť.

---

³⁷ Tamtiež, s. 48

³⁸ Tamtiež, s. 48-49

³⁹ Dučák, Karol. Božie svetlo v temnotách Paraguaja, Spoločnosť Božieho slova, Nitra 2012, s. 84

Do Paraguaja⁴⁰ prišli prví jezuiti v 80. rokoch XVI. storočia z Peru a Brazílie. Ich príchod však neznamenal radikálny obrat, nakoľko aj títo začali svoje pôsobenie putovnými misiami. Systém *encomiendy* skomplikoval vzťahy medzi Španielmi a Indiánmi a tým výrazne aj misijnú činnosť, keďže nepodrobení domorodci unikali spod akéhokoľvek vplyvu bieleho muža (Lasso 2008, s. 640).

Napriek všetkému prví jezuiti boli vrelo prijatí v Asuncióni a ich prvé iniciatívy (školy, semináre) pre španielskych kolonistov sa stretli s úspechom. Ďalšia etapa znamenala prieskumné niekoľkomesačné misijné cesty medzi Guaraníjčanmi, ktoré dali jezuitom veľké skúsenosti a predpoklady pre nasledujúce evanjelizačné poslanie. Časom bolo zrejmé, že vyhrotené vzťahy medzi Španielmi a Indiánmi, ktorý sa ocitli v postavení nevoľníkov, vyžadujú radikálne riešenia. Nekompromisná ochrana Indiánov zo strany jezuitov im priniesla odpor zo strany kolonizátorov, bojkot a nepriateľský postoj na rôznych úrovniach. Jezuiti dospeli k názoru, že jediné riešenie je osamostatnenie sa jezuitskej paraguajskej provincie a definitívne oddelenie Indiánov od Španielov, za účelom ochrany pred ich tyraniou a nebezpečenstvom zlého príkladu.⁴¹

Jezuitská provincia Paraguaj vznikla roku 1607 a zahŕňala obrovské zväčša nedostupné, nebezpečné a málo obývané územia.

Na území dnešnej Bolívie jezuiti rozvinuli dve misijné oblasti, jedna je známa pod menom Moxos alebo Mojos (čítaj Mochos) a druhú v Chiquitánii v dnešnom departemente Santa Cruz. Oblasť Moxos bola evanjelizovaná misionármi z Peru, zatiaľ čo oblasť Chiquitos spadala pod provinciu Paraguaj, ktorá bola schválená v Ríme generálnym prepoštom Claudiom Aquaviva 9 februára 1604 a uvedená do činnosti v roku 1607. Zahŕňala súčasne republiky Argentína, Paraguaj a Uruguaj, časti Bolívie, Peru a celú južnú Brazíliu.⁴²

---

⁴⁰ Je vhodné poznamenať, že dnešné územie Paraguaja sa nezhoduje s koloniálnou etapou 16.-18. storočia, keďže v časoch kolónie sa vzťahovalo na územia od oblasti La Plata až po Peru, južnú pramennú oblasť Amazonky a juhovýchod dnešnej Brazílie.

⁴¹ Dučák, Karol. Božie svetlo v temnotách Paraguaja, Spoločnosť Božieho slova, Nitra 2012, s. 89

⁴² Tonelli, Oscar. Reseña histórica y social económica de la Chiquitania. Editorial El País. Santa Cruz, 2004, s. 45-48

3. Etapa jezuitskej evanjelizácie v Chiquitánii (1691-1767)

3.1. Spoločenské a ekonomické súvislosti založenia redukcií. Otrokárstvo.

Presťahovanie hlavného mesta oblasti Santa Cruz de la Sierra z pôvodného miesta (San José de Chiquitos) na miesto, kde sa nachádza v súčasnosti, spôsobilo praktické administratívne opustenie oblasti Chiquitos, dnes zvanej Chiquitánia. Táto izolácia mala za následok, že rovnako ako ostatní Indiáni v oblasti, aj Chiquitánci boli neustále vystavení "lovu" na otrokov zo strany Španielov zo Santa Cruz a neskôr hlavne zo strany spomínaných brazílskych "*bandeirantes*", ktorí ich prepadávali, odvádzali a následne predávali ako pracovnú silu pre potreby plantáží cukrovej trstiny. *Bandeirantes* neboli iba portugalskej a mestickej národnosti (*mameluci*).⁴³ Tieto bandy priťahovali ľudí rôznych národov, ktorí mali problémy s justíciou alebo boli na úteku po spáchaní kriminálnej činnosti: Taliani, Španieli, Holanďania a iní.⁴⁴

Táto situácia trvala takmer 90 rokov, keď v roku 1690 štyri indiánske etniká poslali do Santa Cruz de la Sierra delegáciu, aby požiadali o ochranu pred portugalskými a španielskymi otrokármi. Dokonca aj v čase už založených redukcií, nechýbala týmto „lovcom ľudí“ kreativita pri ich zločinných ťaženiach. Na oklamanie Indiánov používali rovnaké spôsoby, ktorými sa jezuiti snažili Indiánov pritiahnúť k usadlému životu. Vydávali sa za rehoľníkov, menovali medzi sebou falošných predstavených a provinciálov, obdarovávali Indiánov malými darčekom a podobne. Cieľom bolo, aby sa zhromaždili vo veľkom počte na mieste podobnom redukciám, kde boli následne uväznení a potom odvedení do brazílskeho São Paula.⁴⁵

Táto situáciu zohrala dôležitú úlohu pri požiadavke pomoci voči jezuitom, ktorých príchod do Chiquitánie, 130 rokov po založení Santa Cruz de la Sierra radikálne ovplyvnil evanjelizáciu domorodcov. Tým, že sa misijná činnosť zverila Spoločnosti Ježišovej, s úlohou zakladať usadlosti a evanjelizovať domorodcov sa garantovala zároveň zvrchovanosť španielskej koruny v tejto izolovanej pohraničnej oblasti s portugalskou Brazíliou (Lasso, 2008, s. 649).

---

⁴³ Mameluco: miešanec Portugalca a Indiánky

⁴⁴ Lasso, Isidro. Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767. Santa Cruz de la Sierra, 2010

⁴⁵ Tamtiež, s. 118

V ten istý rok páter jezuita José de Arce z mesta Tarija, požiadal mestské authority o založenie niekoľkých redukcií - misií v oblasti kmeňa *Chiriguano*s. Tento misijný projekt mu však nebol doporučený, pretože tieto kmene z oblasti Chaca boli známe svojou agresivitou a násilnou rezistenciou. Miestodržiteľ však využil ponuku na evanjelizáciu Indiánov v Chiquitos, čo páter Arce bez váhania prijal a stal sa tým fakticky pre históriu zakladateľom jezuitských misií v Chiquitánii.⁴⁶ V čase, keď sa páter José de Arce nachádzal v Santa Cruz (1690) s úmyslom začať chiquitánske misie, existovala voči nemu a jezuitskej iniciatíve zatvrdilá opozícia miestnych Španielov, ktorí sa cítili ohrození pri svojich obchodných praktikách či produktívnych záujmoch založených na odchytávaní, využívaní a predaji Indiánov. Zaujímavý je kontrast v tomto postoji, keď sa jednalo o ochranu tých istých Indiánov –ako rezervu pracovných síl - pri ich ohrození a snahe o zotročenie zo strany brazílskych *bandeirantes* (Lasso, 2008, s. 578, 605). Napriek týmto okolnostiam sa napokon rozhodlo ustanoviť v Chiquitánii systém redukcií a historicky sa tak dal pôvod novej miestnej národnej identity: chiquitánskej kultúre.

Na druhej strane, je vhodné pripomenúť, že oficiálne bolo zotročovanie Indiánov v rámci španielskej koruny zakázané od čias kráľovny Izabely a Karla V., potvrdené zároveň pápežom Pavlom III. s trestom exkomunikácie. Problém bol aj vo formulácii zákonov, ktoré vzťahovali zákaz na "účel osobnej služby Indiánov", pričom otrokári zdôvodňovali svoju činnosť s tým, že sa jednalo o Indiánov pre vojenské účely a nevyhnutné agrárne aktivity za účelom zvýšenia produkcie.⁴⁷

Na priblíženie drámy otrokárstva je nutné porozumieť tiež celkovej koloniálnej ekonomickej štruktúre (okrem už uvedenej humánne orientovanej právnej základni), založenej na ťažbe drahých kovov vo vysoko položených oblastiach dnešnej Bolívie a Peru. Mnoho Indiánov pochádzajúci z tropických nížin zomieralo za krátky čas po príchode do andských údolí, keďže neboli schopní zniesť prechod z 300 metrov

---

⁴⁶ Lasso, Isidro. Tesis doctoral: Influencia del cristianismo entre los Chiquitanos desde la llegada de los españoles hasta la expulsión de los jesuitas, UNED, Madrid 2008, s. 578

⁴⁷ Lasso, Isidro. Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767. Santa Cruz de la Sierra, 2010, s. 131

nadmorskej výšky na 4 000 v prípade Potosí a okolo 2 500 m.n.v. v údoliach Charcas (Lasso 2008, s. 636).

Zmena nadmorskej výšky, ktorá už sama o sebe spôsobuje zvýšenú únavu kvôli nedostatku kyslíka, spojená s radikálnymi teplotnými rozdielmi medzi tropickými celoročnými teplotami ponad 28 stupňov a trvalým chladom, ako je prípad Potosí a povinnosť pracovať ponad ich fyzické možnosti, berúc do úvahy aj ich nezvyklosť na systematickú manuálnu prácu, mali za následok tragické konce u tisícov Indiánov, hlavne čo sa týka kmeňov z tropických oblastí ako napr. Chiquitáncov. Odlišná bola situácia u Indiánov z andských údolí a plošín, ktorí boli naučení na ťažkú manuálnu prácu, keďže boli podrobení dominantným vrstvám v otrokárskych spoločenských zariadeniach ešte pred príchodom Španielov (Lasso 2008, s. 637).

3.2. Začiatky redukcií

Meno prvej založenej misie – redukcie⁴⁸, čiže indiánskej usadlosti evanjelizovanej jezuitami, pričom tento názov sa udržal aj po ich zákaze a vyhostení, bolo San Francisco Javier (Sv. František Xaverský, dnes San Javier) v roku 1691 a stalo sa začiatkom takmer storočia evanjelizácie, ktoré definitívne zmenilo celú chiquitánsku históriu.

Až do zrušenia jezuitského pôsobenia a ich následného vyhostenia v roku 1767, bolo na tomto teritóriu založených 10 redukcií - misií: okrem San Javier (1691, zakladateľ Páter José de Arce) to boli San Rafael (1695, Páter Juan Bautista Zea a Francisco Herbas), San José (1697, Páter Felipe Suárez), San Juan Bautista (1699 a 1716, Pátri Juan Bautista Zea, Patricio Fernández, Pedro Cerena a J. Bautista Sandra), Concepción de la Virgen María (1709, Páter Lucas Caballero), San Miguel (1721, Páter Felipe Suárez), San Ignacio (1748, P. Miguel Areijer), Santiago de Chiquitos (1754, Pátri Gaspar Troncoso a Gaspar Campos), Santa Ana (1755, Páter Julián Nogler) y Santo Corazón de Jesús (1760, Pátri Antonio Gaspar a José Chueca).⁴⁹

Český misionár jezuita Pavel Klein, v liste z 9.10.1680 podáva popis redukcie dobovým jazykom:

---

⁴⁸ Redukcia pochádza z latinského “reductio” a znamená spojiť.

⁴⁹ Gumucio, Mariano B. Las misiones jesuíticas de Moxos y Chiquitos, Cendes, Santa Cruz de la Sierra, 2011, s. 36

„Pojmem „redukce“ se tu rozumí jedno městečko nebo velká vesnice, v níž žije plus minus pět tisíc hlav. Takových redukcí je zde dvacet, některé větší, jiné menší. V každé z nich žijí současně dva Otcové misionáři. Otcové našeho Tovaryšstva se zde těší nejvyšší úctě a poslušnosti. Misionář je zde autoritou, jejíž slovo rozhoduje a také trestá.

Kromě svých příbytků v samotném městečku mají Indiáni postavené chýše z rákosí, vzdálené od městečka asi dvě či tři míle. Tam obdělávají svá políčka a sejí plodiny nutné k jejich chudému životu: pšenici, hrách, kukuřici (které v Čechách říkáme turecká pšenice a na jednom klasu má i padesát semen) a jinou zeleninu typickou pro zdejší zemi“.⁵⁰

Misionáři a kolonisti vo všeobecnosti zastávali názor, že pokresťančenie Indiánov malo mať vo svojej prvej fáze "poľudštenie", t.j. prevzatie morálky, životného spôsobu a návykov podľa španielskeho vzoru. Pod vplyvom renesancie, sa dokonalosť kresťanskej cesty začínala od prirodzenej dokonalosti smerom k nadprirodzenej.⁵¹

Čo znamená v praxi, že Indiáni mali začať žiť ako ľudia? Podľa vtedajšej mentality misionárov sa jednalo o zanechanie niektorých zvykov, ktoré ich skôr pripodobňovali k zvieratám, ako bolo napr. ľudožrúctvo, incest a sexuálna promiskuita, ktorá bola ľahko umožniteľná aj kvôli štruktúre domov bez vnútorných oddelení. Jezuiti dávali mimoriadny pozor, aby do redukcí nevstupovali Španieli, tzv. vagabundi, ktorí tam vnášali konflikty, vraždy, krádeže, modlárstvo a sexuálne prehrešky.⁵²

Tento typ formácie mal viac vonkajší ako vnútorný charakter a predpokladal tiež paralelné morálne pozdvihnutie domorodcov. Bol zameraný aj na otázky ako napr. osobná hygiena Indiánov, normy spoločenského správania, spôsoby pri stolovaní alebo napríklad spania na posteli a nie na zemi (Lasso, 2008, s. 544).

Jezuiti si zo všetkých kmeňov v oblasti vybrali práve Chiquitancov, pretože u nich našli určitú prístupnosť a vyššiu životnú úroveň v porovnaní s ich susedmi. Taktiež ich polo

---

⁵⁰ Českí jezuité objevují Nový svět. Dopisy a zprávy o plavbách, cestách a živobytí z Ameriky, Filipín a Marián (1657-1741). Pavel Zavadil. Argo 2015, str. 182-184

⁵¹ Lasso, Isidro. Tesis doctoral: Influencia del cristianismo entre los Chiquitanos desde la llegada de los españoles hasta la expulsión de los jesuitas, UNED, Madrid 2008, s. 543

⁵² Lasso, Isidro. Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767. Santa Cruz de la Sierra, 2010, s. 155

kočovný životný štýl a istá znalosť poľnohospodárstva ovplyvnili toto rozhodnutie, ako aj dejiny prvých kontaktov, ktoré Chiquitanci mali so Španielmi v Santa Cruz de la Sierra (Lasso, 2008, s. 544).

Zároveň - v oblasti náboženstva - mali v sebe „voľný priestor“, pretože neverili v nijaké konkrétne božstvo, považovali však dušu za nesmrteľnú na druhom svete a preto svojich zosnulých pochovávali s rôznymi rituálnymi predmetmi, ako aj s lukmi a šípmi na zaopatrenie si obživy na druhom svete.⁵³ Ako popisuje páter Julián Knogler⁵⁴, ktorý žil 18 rokov medzi Chiquitáncami, v ich jazyku sa nenachádzalo žiadne slovo, ktoré by sa vzťahovalo na Boha. To, že neuctievali žiadne konkrétne božstvo, nakoniec predstavovalo pre misionárov výhodu pri vstúpení kresťanskej viery.

3.3. Spoločenská štruktúra redukcií a jazyková otázka

Urbanistické schémy misií mali v sebe hlbokú symboliku: hlavné námestie chiquitánskych redukcií svojim usporiadaním vzbudzovalo nové vedomie a nové schémy v sociálnych vzťahoch. Konštrukcie, ktoré sa nachádzali na námestí sa stali životnou syntézou: kostol, dielne, škola, nemocnica, väzenie a cintorín.

Sociálno - politická organizácia zavedená jezuitskými misionármi mala ako základ formáciu „*cabilda*“ (miestnej rady starších), ktoré pochádza zo španielskeho prostredia a zároveň zo skúsenosti z paraguajských misií. Spravovanie každej misie malo v čele dvoch kňazov, od ktorých záviseli indiánske authority, ktorým však bola zverená mimoriadna zodpovednosť.⁵⁵

V čele každej misie stál jezuita, zvaný *corregidor* (správca, vykonávateľ spravodlivosti). Okrem neho stáli v čele aj *teniente* (poručík) a *alférez*, ktorý ho zastupovali v prípade choroby alebo absencie.⁵⁶ Tieto authority mali tituly sudcov, používali "žezlo" ako

---

⁵³ Tonelli, Oscar. *Reseña histórica y social económica de la Chiquitania*. Editorial El País. Santa Cruz, 2004, s. 17

⁵⁴ Arce, Ana Luisa. *Fiesta patronal de Santa Ana de Velasco ayer y hoy*, Fondo Editorial Apac, Imprenta Landívar, Santa Cruz de la Sierra, Bolivia, 2008, s.15

⁵⁵ Falkinger, Sieglinde. *Manauxti Jesucristo Mariaboka*. Manual de Sermones. Apac. Santa Cruz, 2010, s.107

⁵⁶ Gumucio, Mariano B. *Las misiones jesuíticas de Moxos y Chiquitos*, Cendes, Santa Cruz de la Sierra, 2011, s. 41

symbol výkonnej moci a vytvárali indiánsku radu *cabildo*, ktorá plnila funkciu najvyššieho súdu.

Keď prišli jezuiti do Chiquitánie, začali svoje aktivity cez štúdium domorodých jazykov, ktoré považovali za urgentné a prioritné, pretože chceli čo najskôr komunikovať priamo, bez tlmočníkov, ako to odporúčal samotný zakladateľ rehole. K tomu treba pridať pavlovskú novozákonnú tradíciu, stať sa Rimanom s Rimanmi a Grék s Grékmi, za účelom lásky k blížnemu a teda byť Chiquitánec s Chiquitáncami. V roku 1603 generálny prepoš, P. Claudio Aquaviva, pripomínal jezuitom, že nemôžu prijať sviatosť zmierenia pokiaľ sa nenaučili domorodý jazyk. Toto bol aj prípad mnohých misionárov v Chiquitánii, ktorí po príchode do Ameriky študovali indiánske jazyky a až po ich zvládnutí boli vysvätení za kňazov.⁵⁷

Okrem toho, nemožnosť používať tlmočníkov pri sviatosti zmierenia bola ustanovená aj koncilom v Lime v roku 1567.⁵⁸ Po vytvorení redukcií, úsilie jezuitov bolo zamerané na vytvorenie jednotného jazyka, ktorým sa stala chiquitánčina, ktorá sa rozširovala aj cez katechézy a kázne, pričom bola obohacovaná španielskymi a latinskými slovami, hlavne vtedy, keď sa jednalo o nepoznané pojmy alebo o abstraktné významy. Tento jav je všeobecný, keď skúmame históriu evanjelizácie Latinskej Ameriky.⁵⁹

Oblasť Chiquitos bola obývaná veľkým množstvom etník s rôznymi jazykmi, toto predstavovalo jednu z najväčších prekážok, ktorú museli misionári prekonávať pri vysvetľovaní kresťanskej doktríny. Jazyk *chiquito* bol vybraný ako spoločný jazyk, pretože ním hovorilo najväčšie množstvo ľudí. Jeho nevýhodou a tvrdým orieškom bol fakt, že v podstate sú to dva paralelné jazyky (pre mužov a ženy), pričom každé pohlavie používa svoj vlastný lexikón a vlastnú formu vyjadrovania. Toto malo za následky, že mnohí misionári, ktorí ovládali „mužský“ jazyk, ktorý bol zároveň aj

---

⁵⁷ Lasso, Isidro. Tesis doctoral: Influencia del cristianismo entre los Chiquitanos desde la llegada de los españoles hasta la expulsión de los jesuitas, UNED, Madrid 2008, s. 218

⁵⁸ Lasso, Isidro. Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767. Santa Cruz de la Sierra, 2010, s. 238

⁵⁹ Tamtiež

liturgickým jazykom, si ani po viacerých rokoch netrúfali sponovať ženy s obavami, že by im neboli schopní rozumieť.⁶⁰

Jednotný jazyk predstavoval pre rôzne chiquitánske kmene už sám o sebe významný progres v medziľudských vzťahoch: skupiny, ktoré proti sebe neustále súperili, navzájom sa nepoznali a mali medzi sebou násilné strety, boli schopní vytvoriť jeden zo základných inštrumentov spoluzitia: dialóg na prejavenie svojho myslenia a pocitov (Lasso, 2008, s. 220).

Keďže v každej misii žilo spolu mnoho rôznych jazykových skupín, jezuiti ich oddelili do samostatných štvrtí, zvaných *parcialidades*. Každá skupina mala svojho náčelníka ako najvyššiu autoritu. Všetci náčelníci spolu formovali radu náčelníkov (*cabildo*). Táto rada, ktorá pretrváva v inej forme až do dnešných dní, bola ustanovená jezuitami za účelom pevného zväzku medzi nimi a členmi rôznych kmeňov, ako aj medzi náčelníkmi navzájom. Tento systém umožňoval účinnú kontrolu a zabezpečoval, že všetky vydané inštrukcie boli presne pochopené.⁶¹

Náčelníci boli považovaní s náležitou úctou a aj so strany misionárov sa im dostávalo rôznych výsad, napríklad pri slávnostných rituáloch, ceremóniách a liturgiách.⁶² Oni zároveň pomáhali misionárom aktívne pri vyučovaní kresťanskej náuky, ako pri udržiavaní poriadku a dobrých zvykov.⁶³

Cabildo ako také nemalo absolútnu moc, keďže záviselo na jezuitoch, ktorý orientovali jeho funkciu na podporu každodenných produktívnych aktivít, na riešenie konfliktov, pomoc chorým a kontroly rešpektovania zavedených hodnôt ako aj organizácie náboženských sviatkov a slávností.

Postupne sa stalo orgánom, ktorý dokázal sprostredkovať, rozvinúť a umožniť, aby sa jednotlivé morálne hodnoty stali hmotnými skutočnosťami, ktoré spôsobovali, že

---

⁶⁰ Lasso, Isidro. Tesis doctoral: Influencia del cristianismo entre los Chiquitanos desde la llegada de los españoles hasta la expulsión de los jesuitas, UNED, Madrid 2008, s. 219-220

⁶¹ Ana Luisa Arce, Fiesta patronal de Santa Ana de Velasco ayer y hoy, Fondo Editorial Apac, Imprenta Landívar, Santa Cruz de la Sierra, Bolivia, 2008, s. 17

⁶² Dodnes je zvykom, že členovia *cabilda* si pri nedeľných omšiach sadnú do prvej lavice a v rukách majú drevené „žezlá“ ako symbol výkonnej moci

⁶³ Lasso, Isidro. Tesis doctoral: Influencia del cristianismo entre los Chiquitanos desde la llegada de los españoles hasta la expulsión de los jesuitas, UNED, Madrid 2008, s. 613

sociálny život v redukciami mal rámec spravodlivosti a rovnosti. Dôsledkom bola homogenizácia tradícií, presvedčení a zvykov domorodcov pochádzajúcich z rozličných skupín, ktorí žili v oblasti a vytvorenie spoločného jazyka *bésiro*, kde sa včlenili aj mnohé výrazové prostriedky z iných skupín.

Indiánske *cabildo* malo fundamentálnu funkciu pri udržaní ľudových náboženských sviatkov a tradícií najmä po odchode jezuitských misionárov. Toto úsilie môžeme oceniť ešte aj dnes, po viac ako 230 rokoch po vyhodení rehoľníkov vo viacerých nimi založených redukciami. Snáď najživšie a najbohatšie výrazové prostriedky môžeme oceniť v bývalej redukcii Santa Ana.

3.4. Vplyv hospodárskeho systému na evanjelizáciu

Chov dobytky dosiahol v redukciami Chiquitánie mimoriadne významný objem, ktorý sa počtom vyšplhal k niekoľkým stovkám tisícov hláv hovädzieho dobytky a koní. V omnoho menšej miere sa chovali aj kozy a ovce. Ekonomický význam dobytkárstva mal výlučne kolektívny charakter. Chov hovädzieho dobytky dokázal vo veľkej miere vyriešiť problém nomádizmu, ktorý výrazne vplýval na počiatkové ťažkosti pri zavádzaní systematickej evanjelizácie. Treba si uvedomiť, že Indiáni boli zvyknutí loviť divú zver a tento životný štýl vyžadoval, aby trávili veľa času mimo svojich osád.⁶⁴

Okrem toho je potrebné si uvedomiť, že rovnováha chiquitánskeho ekosystému bola narušená už len samotnou koncentráciou obyvateľstva v redukcii, kde mohlo žiť až 4 000 ľudí. Jezuiti, aby zabránili vyhubeniu divej zveri a nekontrolovanému výlovu rýb v bezprostrednej blízkosti misií, zaviedli chov dobytky a tým sa hovädzie mäso stalo prostriedkom na reguláciu prirodzenej rovnováhy pri love a chytaní rýb.⁶⁵

Dobytkárstvo dokázalo u Chiquitáncov zaviesť sedentarizmus, aj keď je vhodné poznamenať, že prerozdeľovanie mäsa, ktoré do dnešných dní zostalo veľmi ceneným artiklom v jedálničku domorodcov, bolo jezuitami regulované.⁶⁶

---

⁶⁴ Lasso, Isidro. Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767. Santa Cruz de la Sierra, 2010, s. 191

⁶⁵ Lasso, Isidro. Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767. Santa Cruz de la Sierra, 2010, s. 187

⁶⁶ Keď autor tejto práce píše tieto riadky (február 2018), ubehli približne 2 týždne od ukončenia karnevalového týždňa, ktorého podstatným komponentom sú všeobecná zábava a hovädzie mäso! Na

Rozdeľovanie mäsa malo ako základný princíp úroveň "zásluhovosti", t.j. množstvo a kvalitu poskytnutej práce v prospech spoločného diela. K tomuto ich viedla vlastná trpká skúsenosť, keďže v začiatkoch sa mäso rozdeľovalo nediskriminovane a dôsledky boli katastrofálne: lenivosť a neochota plniť svoje povinnosti vážne ohrozovali samotné produktívne fungovanie redukcí (Lasso, 2010, s. 193).

Výsledkom týchto skúseností bolo, že mäso bolo vyhradené pre mimoriadne príležitosti, napríklad vtedy, keď bolo potrebné, aby väčšina členov redukcie pracovala v produkcii a neboli voľné osoby ani čas na lov zveri. Taktiež v čase keď Indiáni venovali veľa času na rezanie slamy, ktorú používali na strechy svojich obydlí alebo v obdobiach intenzívnych dažďov, ktoré sťažovali presun po pralesoch a teda aj lovecké možnosti. Výnimkou boli aj rôzne nepredvídané okolnosti a špeciálna strava v prípade chorých ľudí.⁶⁷

Okrem nových metód výroby, jezuiti zaviedli v redukciách používanie železných nástrojov, ktoré získali významný vplyv v ich každodennom živote. Používanie železa znamenalo zvýšenie efektivity prác na poli, uľahčovalo lov zveri a chytenie rýb a dalo Indiánom nové možnosti v prípade vojnových konfliktov. Dôsledkom preniknutia železa do chiquitánskej kultúry, ktorá sa nachádzala v dobe kamennej, bolo vytvorenie určitej závislosti na ňom, ktorá sa začala formovať ešte pred jezuitskou etapou. Po nútenom odchode Španielov z usadlostí, Indiáni boli nútení za účelom zadováženia si železných nástrojov používať tiež násilné cesty: prepady, lúpeže a aj zabíjanie.⁶⁸

Útoky na dobytkárske a iné statky boli časté aj v blízkosti mesta Santa Cruz, pričom hlavne prepustení Indiáni, ktorí boli pôvodne u Španielov za účelom osobnej služby, sa po návrate do primitívneho života stávali zvlášť násilnými.⁶⁹ Tieto výpady boli následne

---

rehoľnej - misijnej dobytkárskej farme pracovalo viacero skupín žien pri čistení pastvín a každá skupina dostala za svoju zhruba týždennú prácu jednu kravu. Pozn. autora

⁶⁷ Jezuiti sa obzvlášť snažili uchrániť Indiánov pred zdravotnými problémami, títo boli zvlášť vystavení dovezeným infekciám z Európy voči ktorým nemali imunitný systém. Prílišné požívanie hovädzieho mäsa spôsobovalo zažívacie problémy, pričom najmä kiahne a osýpky boli obzvlášť nebezpečnými chorobami. (Lasso 2010, s. 284)

⁶⁸ Lasso, Isidro. Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767. Santa Cruz de la Sierra, 2010, s. 443-444

⁶⁹ Lasso, Isidro. Tesis doctoral: Influencia del cristianismo entre los Chiquitanos desde la llegada de los españoles hasta la expulsión de los jesuitas, UNED, Madrid 2008, s. 562

využití Španielmi na rozsiahle odvetné vojenské proti indiánske kampane, ktorých cieľom bol odchyt a predaj zajatých Indiánov na vojenské účely (Lasso 2008, s. 577).

Železné nástroje sa stali jedným z motívom, ktorý uľahčil jezuitom prvý kontakt s Indiánmi: keďže disponovali rôznymi nástrojmi, rybárskymi háčikmi a inými atraktívnymi predmetmi, stali sa v ich očiach hodnovernými pre zriadenie redukcií: zároveň pre domorodcov bol tento typ darčiekov často neodolateľným lákadlom pre začiatok ich novej životnej cesty (Lasso 2010, s. 444).

3.5. Sviatostný život, katechéza a vzdelávanie v redukciách

Sviatostný život bol v centre pozornosti misionárov, keďže títo boli hlboko presvedčení, že duchovné zdravie domorodcov záviselo vo veľkej miere na prijímaní sviatostí. Neustále sa dbalo na to, aby sa noví kresťania zúčastňovali sviatosti zmierenia, sv. prijímania, prijali krst, birmovku, sviatosť manželstva a pomazanie chorých (Lasso 2008, s. 614).

Mimoriadny dôraz sa kládol na prax sviatosti zmierenia, ktorej bežne predchádzal úkon kajúcnosti s intenzívnymi prejavmi bolesti a ľútosti, čo sa prejavovalo v srdcervúcom plači Indiánov. Spovede sa vykonávali počas celého roka, ale s najväčším dôrazom pri významných a patronátnych slávnostiach a počas pôstneho obdobia. V prípade, že penitentmi boli ženy, existovala povinnosť určitej separácie (fyzickej bariéry) medzi kňazom a Indiánkou.⁷⁰ Bolo zvykom, že počas spovede alebo pri rozhovoroch so ženami, stál opodiaľ Indián, „dôverník“, ktorý síce mohol pozorovať gestá, ale nemohol nič počuť kvôli dodržanej vzdialenosti.⁷¹

Na rozdiel od sviatosti zmierenia, pri svätom prijímaní sa dodržiavala postupnosť v duchovnom a morálnom dozrievaní, pričom až po jej preukázaní sa Indiáni považovali za uschopnených na prijatie Eucharistie (Lasso 2018, s. 616).

Návštevy chorých mali pre jezuitov tiež prioritný charakter, pre kňazov v redukciách bola stanovená povinnosť navštevovať ich každý deň. Bola zodpovednosťou

---

⁷⁰ Tamtiež, s. 501

⁷¹ Gumucio, Mariano B. Las misiones jesuíticas de Moxos y Chiquitos, Cendes, Santa Cruz de la Sierra, 2011, s. 49

predstaveného dohliadať, aby sa každému umierajúcemu udelila sviatosť pomazania chorých (Lasso, 2008, s. 618).

Vzdelávanie sa stalo novou evanjelizačnou metódou v XVIII. storočí, pretože znalosť písania a čítania umožňovala Indiánom hlbšie preniknutie do kresťanskej náuky. Jezuitskí misionári v provincii Paraguaj a konkrétne v Chiquitánii dali škole privilegované postavenie a aj fyzicky ju situovali na hlavnom námestí, v blízkosti kostola. Vo všetkých misiách, kde bol stabilne aspoň jeden misionár bola aj škola, čím sa garantovala kontinuita evanjelizačného procesu prostredníctvom detí.⁷²

Na vzdelávanie dievčat sa všeobecne kládol menší dôraz a len niektoré boli pripustené k štúdiu písania a čítania, okrem náboženstva boli zväčša inštruované v praktických veciach, ako varenie, tkanie a počítanie.⁷³

Náboženská výchova detí mala veľký význam vzhľadom na tendencie, ktoré sa často prejavovali u domorodcov: mimomanželské sexuálne vzťahy, polygamia, alkoholizmus, hnev, bitky, dokonca vraždy, hlavne medzi rôznymi etnikami. Spočívala v recitovaní katechizmu a v modlitbách tri krát denne: pri brieždení, na poludnie a večer, chlapci a dievčatá spievali v oddelených chóroch modlitby a naučené katechetické poučky.⁷⁴

Katechéza sa konala v chiquitánskom jazyku, pričom sa muselo brať do úvahy, že pre každé pohlavie sa používal iný jazykový formát.⁷⁵

Pre Indiánov bola hudba vždy neoddeliteľnou súčasťou ich života, ich prirodzený talent mimoriadnu citlivosť a prirodzenú náklonnosť si všimli Európania už pri prvých kontaktoch s domorodcami. Hudba, tanec a spev boli veľmi výdatne využívané aj jezuitami pri ich každodenných a evanjelizačných aktivitách. Dokázali ich použiť ako hlavný nástroj atrakcie ku kresťanskej viere, ktorý v nich prebudil hlboké náboženské cítenie.⁷⁶

---

⁷² Lasso, Isidro. Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767. Santa Cruz de la Sierra, 2010, s. 274

⁷³ Lasso, Isidro. Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767. Santa Cruz de la Sierra, 2010, s. 271

⁷⁴ Tamtiež, s. 272

⁷⁵ Tamtiež, s. 277

⁷⁶ Lasso, 2008, s. 550

Priame svedectvo – aj keď v redukcii na území dnešného Paraguaja nám ponúka český jezuita Václav Christman⁷⁷: „*Pokud jde o duchovní podmínky, nebojím se zdejší misie označit za výkvět křesťanstva a za stav prvotní církve. Mše se zpívají při všech indiánských svátcích, kterých je mnohem méně než evropských. Každou nedeli doprovází bohoslužbu hudební nástroje, podobně jako v Českém království, i když netak dokonale. Každá redukce má až čtyřicet zpěváků, kteří se ve svém umění stále cvičí. Jsou tu vidět dobří varhaníci, harfenisté, hráči na roh a další nástroje. Hlasy se cvičí podle italského notového systému a zpívají se Gloria, Credo a všechny další části mší, nešpor atd. Zpívají se i španělské skladby, ba i skladby ve zdejších jazycích. Slýchám tu najednou i lepší zpěváky, než jsem slyšel v českých nebo německých sborech*“.⁷⁸

Hudba a spev mali teda významné miesto vo vzdelávacom systéme jezuitov, hudobná výchova začínala v ôsmom alebo deviatom roku života dieťaťa. Robil sa výber na základe daných talentov pre spev alebo hudobné nástroje. Všetky chiquitánske kostoly mali orgány, niekedy dva, strunové nástroje, medzi nimi aj harfy, flauty a aj trúby, ktoré boli jedinými nástrojmi, ktoré sa dovážali.⁷⁹ V niektorých redukciami sa odlievali zvony. Do histórie zložitej výroby organov sa nezmazateľne zapísali misionári Antonio Sepp, Martín Schmid a Florián Paucke (Gamucio, 2011, s. 134). Okrem toho sa robil výber detí aj pre iné umelecké smery, ako napríklad sochárstvo, drevorezba alebo maľba, náboženského typu a aj v oblasti remesiel: kováčstvo, stolárstvo a iné.⁸⁰

Je pre nás zdrojom poučenia aj trpezlivosť s akou misionári vykonávali svoju činnosť. Pedagogika aplikovaná jezuitami na náboženskú výuku vo fáze prvej etapy kontaktov s Chiquitánčanmi bola otvorená a pružná, aby sa teologický obsah kresťanských dogiem nedostal do protirečenia s kultúrnymi a náboženskými hodnotami novo usadených Indiánov. Z tohto dôvodu sa zdôrazňovala viac liturgia ako čistá náboženská výuka.⁸¹

---

⁷⁷ Rodák z Prahy, bol prvý český jezuita v Paraguaji. Bol nebojácnym ochrancom Indiánov proti bezpráviu so strany španielskych utláčateľov. Pôsobil aj ako rektor jezuitského kolégia v Santa Fé , Argentína. (Dučák 2012 s. 215)

⁷⁸ Zavadil, Pavel. Českí jezuité objevují Nový svět. Dopisy a zprávy o plavbách, cestách a živobytí z Ameriky, Filipín a Marián (1657-1741). Václav Christman, Redukce sv. Michaela Archanděla 28.12.1681. Argo 2015, s. 184

⁷⁹ Lasso, Isidro. Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767. Santa Cruz de la Sierra, 2010, s. 276

⁸⁰ Tamtiež, s. 280

⁸¹ Tamtiež, s. 285

Jezuiti, ktorí si boli vedomí zmyslovej citlivosti Chiquitáncov, konštruovali chrámy spôsobom, aby akustika dosiahla čo najvyšší stupeň a kázne mohli byť jasne počuteľné.⁸² Španielčina a latinčina boli v redukciách málo používané jazyky. Indiáni síce v kostoloch spievali v obidvoch týchto jazykoch, ale to neznamená, že by nimi hovorili alebo im rozumeli.

V redukciách sa konali tiež divadelné predstavenia inšpirované biblickými príbehmi, ktoré sa stali prejavom ľudovej zbožnosti typickej pre barokovú kultúru ako takú. Diela sa venovali zväčša životným príbehom svätých mužov a žien, ale bol priestor aj pre komédie a ľahký žáner (Gamucio, 2011, s. 61). Používala sa chiquitánčina a autormi textov boli samotní jezuiti.

Tanec bol pôvodne u Chiquitáncov spojený s magickými rituálmi, jezuiti mu však dali nový – od modlárstva a senzuality očistený - rozmer a postupne ho posúvali smerom k pantomíme, alegorickým predstaveniam s témami ako zápas sv. Michala Archanjela proti drakovi, vojna Španielov proti Maurom, klaňanie Troch kráľov a iné náboženské témy.⁸³

Celkovo môžeme konštatovať, že priblíženie chiquitánskeho Indiána k poznaniu Boha je úzko spojené s umením, krásou a estetickým cítením.⁸⁴

Život v redukciách nebol zameraný iba na zdokonaľovanie a formáciu ľudí a stanovených štruktúr, ale vždy mal aj vlastnú víziu apoštolskej expanzie. Jezuiti sa dôkladne pripravovali na dlhodobé misijné cesty mimo redukcie, za účelom hľadania nových v pralese žijúcich skupín, ktorým by mohli prezentovať evanjelióvu zvesť a pozvať ďalších Indiánov na život v redukciách. Počas týchto životu nebezpečných výprav boli sprevádzaní Indiánmi z redukcií, ktorí prejavovali najväčší záujem o evanjelizáciu.⁸⁵

Tak sa evanjelizovaní stávali misionármi ďalších indiánskych kmeňov. Predtým ako sa vydali na cestu, všetci misionári prijali Eucharistiu, aby mali nabudeného ducha, keďže

---

⁸² Tamtiež, s. 281

⁸³ Tamtiež, s. 296

⁸⁴ Gumucio, Mariano B. Las misiones jesuíticas de Moxos y Chiquitos, Cendes, Santa Cruz de la Sierra, 2011, s. 130-133

⁸⁵ Týchto vybraní Indiáni sa na svoju misiu pripravovali počas 3-4 mesiacov, pričom kľúčové katechetické témy boli nesmrteľnosť duše a vyššia dokonalosť človeka v porovnaní s inými druhmi (Lasso 2008, s. 588).

vedeli, aké nebezpečenstvá ich čakajú. Indiánski katechéti robili sľub mučeníctva, odovzdávajúc svoje životy za ohlasovanie Evanjelia národom, ktoré ho nepoznali. Zároveň boli prvými, ktorí mali vstupovať do usadlostí, ohlasovať príchod misionárov a zistiť akú dispozíciu na prijatie - neprijatie majú očakávať.⁸⁶

Avšak, nie všetci evanjelizovaní Indiáni dokázali vytrvať na tejto ceste. Veľkým nebezpečenstvom pre šírenie Evanjelia v Chiquitos sa stali tí, ktorí potom ako sa stali kresťanmi, opustili redukcie a vrátili sa k starým obyčajam. Títo apostati, zvlášť pokiaľ boli náčelníci, mali silný vplyv na svojich súkmeňovcov a často rozširovali falošné správy, že jezuiti boli agenti a špióni Španielov a chceli ich vziať do otroctva. Toto malo za následok rôzne typy útokov a krvavých udalostí voči redukciám hlavne zo strany ešte nepokrstených Indiánov ovplyvnených týmito nepravdivými zvestami.⁸⁷

Metóda, ktorú používali jezuiti pri Indiánoch v redukciách, spočívala v asimilácii prvkov indiánskej kultúry do kresťanskej viery a v postupnom zdokonaľovaní týchto elementov, bez toho, aby došlo k stretom, ktoré by mohli zraniť hrdosť a dôstojnosť Indiánov. Samotné Zákony Indie stanovovali, že evanjelizátori mali zachovávať kultúrne tradície a zvyky, ktoré neboli v protiklade s kresťanskou vierou a rozumom (Lasso 2008, s. 585).

Na základe svedectiev samotných jezuitov pôsobiacich v Chiquitánii, v priebehu niekoľkých rokov sa zmeny dosiahnuté v týchto misiách dali označiť ako úžasné či neuveriteľné: často porovnávali evanjelizáciu Chiquitáncov s prvými kresťanskými komunitami, pretože si boli podobní v jasnom prijatí Boha a v dodržiavaní náboženských noriem (Lasso 2008, s. 613).

Materiálne najviditeľnejším výsledkom práce jezuitov v Novom svete sú chrámy vystavané domorodcami pod dohľadom a správou rehoľníkov. Vďaka rekonštrukčným prácam špecialistov z Európy a Južnej Ameriky ich môžeme obdivovať dodnes. Ich monumentálnosť a veľkoleposť spojená s grandióznym barokovým interiérom im

---

⁸⁶ Lasso, Isidro. Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767. Santa Cruz de la Sierra, 2010, s. 447

⁸⁷ Lasso, Isidro. Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767. Santa Cruz de la Sierra, 2010, s. 491

zasluhuje prezývku "klenoty východnej Bolívie", aj napriek tomu, že sú zväčša vzdialené a ťažko dostupné od veľkých priemyselných, komerčných a kultúrnych centier krajiny.

3.6. Vyhostenie jezuitských misionárov a jeho dôsledky

Misijný systém fungoval s veľkým úspechom, avšak budil nevraživosť a závisť v určitých záujmových ekonomických sektoroch a skupinách. Tieto dokázali napokon presvedčiť španielsku korunu o nebezpečenstve akumulácie bohatstva zo strany Spoločnosti Ježišovej s úmyslom o plánovanie politickej nezávislosti od Španielska.

Útoky proti jezuitom zintenzívnili v prvej polovici XVIII. storočia v súvislosti s nástupom osvietenstva v Európe, kde sa postupné proti katolíckej ťaženie zameralo aj na Spoločnosť Ježišovu, považovanú za stelesnenie cirkevného katolicizmu. Je zrejmé, že nepriatelia jezuitov často preceňovali vplyv rehole v rámci Cirkvi, ktorá mala v polovici XVIII. storočia z celkového počtu 22 tisíc členov (pričom asi polovicu tvorili študujúci klerici, novici a laický rehoľníci) v misiách 3 285 jezuitov.⁸⁸

Úklady voči rádu mali v Európe odlišné formy, pričom Španielsko bola krajina, kde mali jezuiti najväčšiu oporu. Kráľ Filip V. nechal opakovane prešetriť sťažnosti proti jezuitom a do Paraguaja boli poslaní komisári a duchovní vizitátori, ktorí potvrdili neoprávnenosť obvinení, pričom zdôraznili pozitívne rozmach redukcií, ktorých obyvatelia boli lojálni poddaní španielskej Koruny. Oficiálne uznanie jezuitom za ich obetavú misijnú činnosť prejavil Filip V. cez dôležitý dekrét a dva listy, jeden adresovaný predstaviteľovi rádu a druhý provinciálovi SJ v Paraguaji.⁸⁹

K radikálnej zmene dochádza po smrti Filipa V. (1746), keď sa nástupcom stáva jeho syn Ferdinand VI. (1746-1759) počas ktorého vlády dochádza k udalostiam, ktoré výrazne poškodzujú jezuitský rád a vytvárajú podhubie a podnety pre intrigy, ktoré majú za následok neskoršie tragické udalosti spojené so zakázaním rehole.⁹⁰

Aké boli hlavné historické súvislosti, ktoré predchádzali vyhosteniu jezuitského rádu?

---

⁸⁸ Dučák, 2012, s. 360

⁸⁹ Tamtiež, s. 360-361

⁹⁰ Tamtiež, s. 361

- Hraničná zmluva, *Tratado de Límites* z roku 1750, medzi Španielmi a Portugalčanmi mala za následok odovzdanie Portugalsku sedem kvitnúcich španielskych jezuitských redukcií na ľavom brehu rieky Uruguaj výmenou za portugalskú pevnosť Colônia do Sacramento. Vyhnanstvo zastihlo obyvateľov redukcií San Juan Baptista, San Nicolás, San Luis de Gonzaga, San Lorenzo, San Miguel, San Borja, a San Ángel. Táto zmluva bola v podstate popretím celej dovtedajšej koloniálnej politiky Španielska a zradou voči vernému jezuitskému pôsobeniu pod španielskou korunou, ktorí 150 rokov za cenu veľkých obetí bránili túto hraničnú líniu proti Portugalčanom, pričom hlavne posledných sedemdesiat rokov niesli hlavnú vojenskú záťaž týchto bojov redukčné oddiely jezuitov. Preto snaha jezuitov o presadenie zrušenia nespravodlivej zmluvy (neskôr o odklad pri jej realizácii) bola podporená vicekráľom, guvernérmi a biskupmi. Opustenie týchto vysoko rozvinutých misií bolo ťažko prijateľné aj pre vyše 30 tisíc Indiánov⁹¹, ktorí sa mali vysťahovať buď do neobývaných oblastí, alebo do iných kolónií v okolí rieky Paraná. Neboli ochotní prijať, že po množstve obetí, ktoré priniesli pri obrane hraníc v službe španielskeho kráľa, mali opustiť miesta svojich predkov a postavili sa proti vysídlovaciemu nariadeniu kráľa, odvolávajúc sa aj na list kráľa Filipa V., ktorý sa verejne čítal svojho času v redukciách a zdôrazňoval povinnosť ich ochrany proti vpádom Portugalčanom, ako ich najhorším nepriateľom.⁹²
- Tieto pocity trpkosti a krivdy viedli v roku 1751 k vypuknutiu tzv. guaraníjskej vojny, ktorá trvala do roku 1756 a priniesla španielsko – portugalským agresorom veľké straty a vážne dôsledky pre záujmy španielskej koruny.⁹³ Porážka Indiánov v tejto vojne bola aj porážkou Španielov, ktorí sa nechali cez intrigy na portugalskom a španielskom kráľovskom dvore vmanipulovať do tejto zmluvy, ktorej uskutočnenie znamenalo stratu rozsiahlych a najlepších plantáží redukcií v prospech portugalských pašerákov, ktorí – okrem iného - takto poškodzovali záujmy sevillských obchodníkov viac ako kedykoľvek predtým (Gamucio, 2011, s. 82-83).

---

⁹¹ Dučák, 2012, s. 363

⁹² Gumucio, Mariano B. Las misiones jesuíticas de Moxos y Chiquitos, Cendes, Santa Cruz de la Sierra, 2011, s. 81

⁹³ Dučák, 2012, s. 364

- Po smrti kráľa Ferdinanda VI. prevzal španielsky trón jeho brat Karol III. (1759-1788), ktorý anuloval nespravodlivý traktát a kráľovským ediktom v roku 1761 povolal vyhnaných Guaraníčanov späť do ich spustošených a zúbožených domovov. Táto historicky zdanlivo krátka epizóda však mala ďalekosiahle následky nielen pre Španielsko, ale aj pre jezuitov, pre ktorých sa touto nespravodlivou zmluvou zahajuje koniec ich pôsobenia v misiách. Došlo totiž k vytvoreniu a upevneniu koalície zarytých nepriateľov rádu. Jednalo sa najmä o proti katolícky zameraných osvietenských filozofov a slobodomurárov a týmto duchom nasiaknutých štátnikov ako Pombal z Portugalska, Aranda a Alba zo Španielska, Choiseul z Francúzska, Keene z Anglicka, ako aj o juhoamerických osadníkov a obchodníkov, ktorí pre uskutočnenie svojich expanzívnych zámerov túžili zlikvidovať redukcie. Treba k nim pripočítať aj časť katolicizmu, napr. niektorí žiarliví príslušníci iných rádov, biskupi, ktorí nemali podiely na príjmoch v redukciách, či teologické prúdy, ktoré považovali jezuitskú činnosť za príliš „svetskú“. Proti jezuitská propaganda dostala významnú pomoc cez portugalského ministra Podbala, ktorý v roku 1756 publikoval svoj známy pamflet *Relação abbreviada*, v ktorom obvinil jezuitov kvôli ich postoju v Guaraníjskej vojne a zhrnul všetky „tradičné“ obvinenia voči redukciám: založenie suverénneho jezuitského štátu, neúmerné obchodné zisky, krátenie daní, uzatváranie tajných medzištátnych zmlúv s inými kmeňmi, výzvy poddaným na odmietanie poslušnosti voči španielskym úradom, zotročovanie Indiánov, atď.⁹⁴
- Racionálne argumenty jezuitov a ich zástancov nemohli už zastaviť likvidáciu misií a samotného rádu, v roku 1759 bolo zakázané pôsobenie SJ v Portugalsku a jeho kolóniách, pričom zo samotnej Brazílie bolo vyhnaných 600 jezuitov.⁹⁵ V roku 1764 nasledovalo vyhnanie francúzskych jezuitov, vrátane 196 misionárov v rôznych francúzskych kolóniách.⁹⁶

---

⁹⁴ Dučák, 2012, s. 376-377

⁹⁵ Tonelli, Oscar. *Reseña histórica y social económica de la Chiquitania*. Editorial El País. Santa Cruz, 2004, s. 86

⁹⁶ Dučák, 2012, s. 379

V Španielsku sa o vyhostení jezuitov rozhodlo až po tom, ako tak učinila portugalská koruna, keďže zásluhy jezuitského rádu v prospech španielskeho kráľovstva na misijných územiach boli nesmierne. Napriek tomu aj tu však napokon zvíťazili osvietenenské tendencie a postupne - v rôznych etapách - sa pristúpilo k vyhnaní jezuitov z území koruny. V prípade paraguajských redukcií tu misionári pôsobili najdlhšie, až do roku 1768. Dekrét kráľa Karola III., ktorým nariaďuje vyhostenie jezuitského rádu zo všetkých území spadajúcich pod španielsku korunu, síce oficiálne vstúpil do platnosti 2. apríla 1767, ale s jeho realizáciou sa začalo 12. júla, kedy sa začínalo so zatýkaním a vyhostením jezuitov v Mexiku, Peru, Quite (Ekvádor), Chile, Paraguaji, Novej Grenade a Filipínach. Bohaté kolégiá jezuitov a ich majetky boli pridelené iným rádom, napr. univerzita v Córdobe bola odovzdaná dominikánom.⁹⁷

Miestodržiteľ Santa Cruz de la Sierra, don Luis Álvarez de Nava naplánoval na koniec augusta vykonanie kráľovského nariadenia na území jezuitských misií. Prvého septembra 1767 sa začala vojenská operácia v oblasti, pričom 80 ozbrojených mužov v čele ktorých stál plukovník Diego Antonio Martínez de la Torre zaútočilo na misiu San Francisco Xavier de los Piñocas (dnešný San Javier), vzalo do väzby jezuitov a podľa dochovaných správ spísalo inventár hmotných statkov misie.⁹⁸

Následne sa rovnaký scenár opakoval na ostatných misiách, pričom všetci rehoľníci boli zhromaždení v Santa Cruz de la Sierra. Vyhostenie bolo zrealizované veľmi rýchlo, do roka nezostal ani jeden jezuita v Chiquitánii, konkrétne sa jednalo sa o 18 kňazov a 1 koadjútora (Lasso 2008, s. 633).⁹⁹ Podľa dochovaných zdrojov, jezuiti nekládli odpor a navzdory srdcervúcim scénam dokázali celú situáciu prijať ako Božiu vôľu a v rámci možností ukládnúť¹⁰⁰ rozhorčených a zúfalých Indiánov, ktorí takto, okrem iného, zostali pod neustálym ohrozením zo strany lovcov otrokov.¹⁰¹

---

⁹⁷ Tamtiež, s. 382

⁹⁸ Tonelli, Oscar. *Reseña histórica y social económica de la Chiquitania*. Editorial El País. Santa Cruz, 2004, s. 87

⁹⁹ Z misií v Moxos bolo vyhostených ďalších 28 misionárov (Tonelli, 2004, s. 919)

¹⁰⁰ Samotní misionári úspešne potlačili určité poskuby o vzdorovanie v misiách Santo Corazón, Santiago a San Juan (Lasso, 2008, s. 633)

¹⁰¹ Gumucio, Mariano B. *Las misiones jesuíticas de Moxos y Chiquitos*, Cendes, Santa Cruz de la Sierra, 2011, s. 77

Pre misie v oblasti Moxos (dnešný bolívijský departament Beni) bol ustanovený ako veliteľ plukovník Antonio Almerich, ktorý "vyčistil" od rehoľníkov 15 misijných usadlostí.

Presun jezuitských misionárov zo Santa Cruz de la Sierra do Európy bol komplikovaný a zdĺhavý cez nasledovný itinerár: Santa Cruz de la Sierra – Arica (dnes Čile) – Lima – Panama – Portobelo – Cartagena – Havana – Cádiz. Pôvodne dostal guvernér Buenos Aires inštrukcie, aby všetci jezuiti patriaci pod jeho guberniu, kam patrila aj jezuitská provincia Paraguaj, boli zhromaždení v Buenos Aires odkiaľ mali začať svoju cestu do Európy. Vzhľadom na enormnú vzdialenosť medzi Chiquitos a Buenos Aires sa však rozhodlo, aby jezuiti s tejto oblasti - ako aj z Tariji (dnešná Bolívia) - odišli do Limy a odtiaľ spolu s tamojšími misionármi vyrazili na svoj trpký zaoceánsky návrat.¹⁰²

Mnohí z nich, najmä spomedzi starších rehoľníkov, nevydržali a zomreli počas tvrdých podmienok návratu, kedy boli vystavení ponižujúcim podmienkam už pri presunoch tropickými pralesmi a natlačení do vozov bez ohľadu na ich zdravotný stav; neskôr boli väznení ako zločinci a následne prepravovaní do Európy loďami za neľudských podmienok, často v preľudnených podpalubných priestoroch, kde mnohí „oslabení buď kvôli chorobe alebo kvôli vysokému veku, nevydržali ťažkosti takej cesty po mori a našli svoj hrob vo vlnách, kde ich telá poslúžili za potravu rybám“.¹⁰³

Spomedzi chiquitánskych jezuitov, niektorí boli v už skutočne pokročilom veku:

- P. Juan Messner mal v čase vyhostenia 76 rokov a prebýval v San Ignaciu, pričom trpel respiračnou nedostatočnosťou a srdcovými problémami. Musel ísť pešo viac ako 500 km do Santa Cruz de la Sierra, kde musel čakať 5 mesiacov, kým sa roztopil sneh v Andách. Zrýchlená cesta do prístavu Arica (dnes Čile) na chrbte mulice bola jeho konečnou zastávkou a zomiera na dôsledky nadmorskej výšky medzi mestami Oruro a Tacna.

---

¹⁰² Lasso, Isidro. Tesis doctoral: Influencia del cristianismo entre los Chiquitanos desde la llegada de los españoles hasta la expulsión de los jesuitas, UNED, Madrid 2008, s. 632

¹⁰³ Dučák, 2012, s. 382

- Ignacio Chomé zo San Javier mal 71 rokov a bol prakticky pripútaný k posteli. Do Santa Cruz bol odnesený vo visacej sieti (*hamaca*), odtiaľ pokračoval do Cochabamby (2700 m.n.m.) a pri ďalšom presune bez oddychu do ešte vyššie položeného Orura, kde položil svoj život.

- Esteban Palozzi a P. Martin Schmid mali 70 rokov. Palozzi musel prekonať na koni viac ako 1600 km naprieč andskou kordiliérou zo San Rafaela do prístavu Arica na pobreží Tichého oceánu.¹⁰⁴

Mnohí zanechali redukcie po dlhých rokoch vyčerpávajúcej práce, ako napr. P. Cristóbal Rodríguez (37 rokov v Chiquitánii), P. José Rodríguez (38 rokov, mal 72) ako aj mnohí ďalší, ktorí svojim životom naplnili misijné poslanie „Na väčšiu slávu Božiu a pre dobro Chiquitáncov“.¹⁰⁵

Vypovedanie misionárov malo všeobecne veľmi bolestivý dopad na Indiánov, mnohí sa vrátili k pôvodnému nomádskemu životu v džungli (Dučák, 2012, s. 399); skupiny, ktoré zostali, videli prirodzený úpadok rozvoja misií. Každopádne, guaraníjske redukcie mali diametrálne odlišný vývoj od tých chiquitánskych.

V Paraguaji, kde mali jezuiti v redukciami veľké množstvo Guaraníjčanov však bola situácia zložitejšia. Vzhľadom na obavy s možného opakovania vojenských udalostí z rokov 1751 – 1756 sa nový buenosaireský guvernér Markíz de Bucarelli rozhodol predstaviť guaraníjskym náčelníkom predstaviť víziu na povznesenie guaraníjskeho ľudu bez prítomnosti jezuitov, so sľubmi o zmene ich postavenia umožnením štúdií na univerzite v Candelarii na štátnych úradníkov, vojenských veliteľov a kňazov.¹⁰⁶

Ako ukázali neskôr nasledujúce roky, v praxi sa z týchto prísľubov nesplnilo nič alebo len veľmi málo a domorodcom priniesli len úpadok ich spoločenského postavenia a ľudskej dôstojnosti. Táto lesť si však získala priazeň náčelníkov a umožnila vo veľkej miere zníženie konfliktov pri odchode či zajatí jezuitov z redukciami. Väčšina

---

¹⁰⁴ Lasso, Isidro. Tesis doctoral: Influencia del cristianismo entre los Chiquitanos desde la llegada de los españoles hasta la expulsión de los jesuitas, UNED, Madrid 2008, s. 635

¹⁰⁵ Tamtiež, s. 642

¹⁰⁶ Dučák, 2012, s. 382

Guaranijčanov však zostala verná jezuitom aj po ich vyhnaní z Paraguaja, dokonca sa niekoľkokrát obrátili na kráľa so žiadosťami o povolenie na návrat jezuitov.¹⁰⁷

Vo všetkých skonfiškovaných redukciách však kráľovskí komisári museli byť sklamaní v očakávaní veľkých pokladov a bohatstiev, ktoré sa nikdy nenašli. Pri dôkladnej inventarizácii majetku boli zistené významné stáda dobytky, nádherné chrámy, dielne a malé priemyselné podniky, ale málo peňazí v hotovosti a nijaké poklady. Avšak práve presná inventarizácia majetku redukcií poskytuje relatívne hodnovernú štatistickú informáciu o významnej hospodárskej prosperite redukcií pod správou jezuitov v kontraste s ich neskorším úpadkom po vyhnaní jezuitov.¹⁰⁸

Obavy zo všeobecného povstania Indiánov sa nenaplnili vďaka poslušnosti a zásluhou jezuitov. Ich zásluhou a vytrvalým presviedčaním Indiánov nedošlo k ozbrojenému povstaniu a dokázali zabrániť krviprelievaniu dokonca v dramatických situáciách, keď španielsky komisári odvádzali rehoľníkov z redukcií.¹⁰⁹

Údaje o počte odvečených misionárov sa rozchádzajú najmä v otázke či celkové číslo zodpovedá teritóriu Latinskej Ameriky alebo všetkým rádovým provinciám SJ, vrátane Filipín. V každom prípade je však počet odvečených jezuitov blízky dva a pol tisíc, pričom približne dvesto z nich, predovšetkým starých a chorých, cestou v dôsledku neľudského zaobchádzania zahynulo.¹¹⁰

Neprávom zrušená Spoločnosť Ježišova musela čakať dlhých 40 rokov, aby sa domohla spravodlivosti a aj keď prvé kroky sa začali konať v roku 1801, definitívne obnovenie rehole v celosvetovom meradle sa udialo v roku 7. augusta 1814 bulou *Sollicitudo omnium ecclesiarum* pápeža Piusa VII.¹¹¹

S odchodom jezuitov boli redukcie odovzdané do rúk diecéznym kňazom a potom verejným funkcionárom. Tak začalo postupné rozkrádanie majetku na misiách a vykorisťovanie indiánskej pracovnej sily. Aj celá oblasť bývalých misií v Moxos a

---

¹⁰⁷ Dučák, 2012, s. 386

¹⁰⁸ Tamtiež, s. 387-390

¹⁰⁹ Lasso, Isidro. Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767. Santa Cruz de la Sierra, 2010, s. 537

¹¹⁰ Dučák, 2012, s. 395

¹¹¹ Tamtiež, s. 407

Chiquitos zažívala ťažké obdobie opustenosti a nezaopatrenia z dôvodu nestability prítomnosti kléru, okrem už spomenutého ľudského a majetkového poškodenia.¹¹²

3.7. Historický odkaz a význam jezuitského obdobia.

Toto obdobie môžeme označiť ako najdôležitejšie pre chiquitánsky národ, keďže práve v tom čase sa sformovali politické, náboženské a sociálne štruktúry, ktoré vytrvali až do dnešných dní. Misie (v ponímaní miesta ako usadlosti) mali tiež rozhodujúci vplyv na rozvoj nových foriem práce cez implementáciu remesiel, poľnohospodárstva a chovu dobytká, ako aj cez jazykové zjednotenie v redukciách, čím sa vytvorila prakticky homogénna chiquitánska kultúra, ktorá pretrváva až do dnešných dní. V misiách bolo zavedené používanie spoločného jazyka na základe jedného z chiquitánskych dialektov, zvaného dodnes *bésiro*.¹¹³

Sedemdesiat šesť rokov misijnej práce, ktorú jezuitskí pátri vykonali medzi Indiánmi Chiquitos zanechalo v tomto národe hlbokú stopu, ktorá je dodnes zreteľne viditeľná, nielen podľa krásnych chrámov, ale tiež cez významné nehmotné dedičstvo a bohatstvo, ktoré je vyjadrované týmto ľuďom pri ich každodennom živote. Toto bohatstvo je výrazom viery spoločenstva, ktorá sa udržala vďaka tomu, že domorodci asimilovali kresťanské učenie a životný štýl zavedený počas obdobia redukcií. Oni sami sa tiež stali protagonistami tejto novej kultúry, ktorú obohatili vlastnými prvkami a dokázali sa s ňou identifikovať. Tento jav sa stal základňou, aby sa samotní Indiáni stali kustódmi tohto bohatého a nesmierneho dedičstva aj po vyhnaní jezuitov a dokázali ho verne odovzdávať nasledujúcim generáciám až do dnešných dní. Náboženské sviatky (*fiesta religiosa*)¹¹⁴, hlavne tie patronátne, sú jasnou ukážkou tohto bohatstva, keďže sa v nich koncentruje najväčšie množstvo náboženských prvkov chiquitánskej kultúry.¹¹⁵

---

¹¹² Falkinger, Sieglinde. *Manauxti Jesucristo Mariaboka. Manual de Sermones*. Apac. Santa Cruz, 2010, s.112

¹¹³ Lasso, Isidro. *Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767*. Santa Cruz de la Sierra, 2010, s. 641

¹¹⁴ Jezuiti podporovali prípravu a slávenie sviatkov (fiestas), pretože obdobie slávností udržiavalo nabudeného a radostného ducha u domorodcov.

¹¹⁵ Dučák, 2012, s. 411-414

Vytvorenie redukcií a pokresťančenie Chiquitáncov znamenalo pre tento národ získanie jednoty, ktorú pred tým nemali a stal sa tým v histórii evanjelizácie Ameriky výborným príkladom unifikácie rôznych etníc na základe spoločného jazyka.

Ak by sme mali hodnotiť chiquitánske kresťanstvo z obdobia redukcií, pravdepodobne by sa ako najúčinnejší indikátor ukázal stupeň vzájomného spolužitia dosiahnutý medzi chiquitánskymi kmeňmi v redukciách, na základe rešpektu a úcty, čím jednoznačne začali svoj proces objavovania Krista ako životnej cesty.

Vyvoleným národom v redukciách bol chiquitánsky národ, ktorý sa dokázal morálne pozdvihnúť na základe príkazu bratskej lásky a stal sa sprievodcom pre ostatné evanjelizované kmene, odovzdávajúc im dobrú evanjeliovú zvesť s hispánsko - indiánskymi prvkami.

Úcta, ktorú Chiquitánec cítil voči kresťanstvu sa zrodila z tej istej úcty, ktorú cítil voči jezuitom, ktorí sa zrodili historicky na scéne v období, keď bol ohrozený indiánsky tradičný životný štýl a ich slobode hrozilo zotročenie. Jezuita je dodnes v ich myšliach ako hrdina, ktorý bojuje za slobodu a spravodlivosť. Rešpekt s ktorým vystupovali misionári voči domorodým kultúram bol Indiánmi veľmi cenený a významne prispel k tomu, že ich odpoveďou bolo prijímanie právd kresťanskej viery.¹¹⁶

Chiquitánske redukcie sú posledným zábleskom španielskeho XVI., tzv. "zlatého" storočia, ktorého duchovné hodnoty a aspirácie sa situovali ponad materiálne túžby. Opakom týchto hodnôt bol duch materializmu a merkantilizmu, ktorý zamoril západnú civilizáciu v XVII. a XVIII. storočí a dostáva pokračovanie vo francúzskej revolúcii až do dnešného postmoderného pragmatizmu - materializmu, individualizmu a hedonizmu.¹¹⁷

V roku 1767 kedy boli vyhostení jezuiti z Južnej Ameriky, bolo 23 788 pokrstených Indiánov v desiatich redukciách v Chiquitos.¹¹⁸ Súhrnom môžeme povedať, že jezuiti počas krátkeho, 76 rokov trvajúceho pôsobenia v Chiquitánii (v Paraguaji boli prvé

---

¹¹⁶ Lasso, Isidro. Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767. Santa Cruz de la Sierra, 2010, s. 544

¹¹⁷ Tamtiež, s. 545

¹¹⁸ Galeote, Jesús: Misiones de Chiquitos, Una mirada franciscana, Centro de pastoral y cultura chiquitana, Santa Cruz – Bolivia, 2000, s. 78

redukcie založené už v roku 1609) zanechali tieto najpodstatnejšie výsledky, okrem samotného evanjelizačného úsilia, ktoré bolo centrom celého ich snaženia:

a) Prechod z nomádskeho životného štýlu na usadlý, pričom sa zaviedol spoločný jazyk na dorozumenie sa jednotlivých etník a kmeňov.

b) Systematická poľnohospodárska práca a chov dobytká zvlášť na základe komunitného - spoločného vlastníctva pod ochranou jezuitov, kde čisto individuálny zisk bol vylúčený. Výsledkom jezuitského vzdelávania bolo, že redukcie sa stali sebestačnými jednotkami, kde existovalo rozdelenie práce, distribúcia potravín a iných zdrojov nutných pre prežitie. Týmto spôsobom zabezpečili misionári domorodcom prežitie, za podmienky, že udržia tento systém.

c) Sociálne zabezpečenie vzhľadom na stravovanie, obydlie a zdravie pre všetkých, prednostný záujem o siroty, chorých a starých.

d) Snaha o prebytky z ekonomických aktivít z poľnohospodárstva slúžili na získanie nástrojov a iných produktov pre ďalšie doplnkové, remeselné a umelecké činnosti: včelárstvo (výroba vosku, sviečky), bavlna a tkanie látok, umelecké drevorezby z náboženskými motívmi atď.

e) Komunitárny spoločenský model bol vedený na základe spravodlivosti pre každého, v kontraste s korisťníckymi záujmami Portugalcov, Španielov a kreolov zo Santa Cruz. Taktiež bol vypracovaný systém odmien a trestov, ktorí bol prísne dodržiavaný.

f) Transformácia tradičného usporiadania hierarchie, keď figúra náčelníka bola doplnená volenými členmi komunitnej rady (*cabildo*)

e) Všetky činnosti a aktivity realizované členmi komunit boli úzko poprepájané s hlbokou náboženskou praxou, pričom viera a jej vonkajšie prejavy sa stali každodennou súčasťou života Chiquitáncov¹¹⁹

---

¹¹⁹ Concepción y sus comunidades, Cientistas sociales JISUNU, Imprenta Imagen Gráfica, Santa Cruz de la Sierra- Bolivia, s. 43

4. Etapa post jezuiti (1767-1930) – 163 rokov.

Po vyhodení jezuitov, diecéza v Santa Cruz si zobrala na starosť tieto misie počas nasledujúcich 163 rokov, nedokázala však zopakovať ich pôvodný rozmach ani v evanjelizačnom, ani v ekonomicko - administratívnom poňatí. V sociálnej a náboženskej oblasti sa udiali zmeny, hlavne po príchode laických administrátorov, ktorí však často zneužívali svoje právomoci a cez prílišný autoritarizmus vykorisťovali indiánske obyvateľstvo.¹²⁰

Na porozumenie chiquitánskej identity, napriek tomu, čo sa pod ňou bežne rozumie, je post jezuitské obdobie rovnako dôležité a vplyvné ako to jezuitské. Len spojením oboch ciest môžeme prísť k hlbokému porozumeniu aktuálneho zmyslu slova "*Chiquitano*".

Zároveň je potrebné zdôrazniť, že násilné a necitlivé ukončenie jezuitských misií prinieslo rôzne dôsledky v jednotlivých oblastiach Ameriky, rozdiely sú zjavné hlavne medzi reáliami v Paraguaji a v Chiquitos a Moxos (dnešná Bolívia).

4.1. Nedostatočná prítomnosť kléru. Úpadok redukcí.

Následky vyhnanja jezuitov z Paraguaja mali dlhodobé a negatívne účinky na domorodé obyvateľstvo počas nasledujúcich storočí. Štátna moc, ktorá prevzala správu redukcí napriek počiatocnému úsiliu o určitú kontinuitu, nedokázala zabezpečiť Indiánom základné podmienky pre dôstojný život a celkovo sa dá hovoriť o zneužití moci, pustošení a zotročovaní Indiánov.¹²¹

V paraguajských misiách existoval úmysel nahradiť jezuitov „cez kombinovanú správu vojakov, civilných administrátorov a rehoľníkov“ a tento systém sa aj uviedol do praxe, lenže veľmi rýchlo sa ukázal ako neživotaschopný kvôli rôznorodým – najmä koristníckym – záujmom, dôsledkom čoho bolo, že systém redukcí zavedený jezuitami (normy a životný štýl) bol uvoľnený a neskôr zrušený, v súlade s víziou okamžitého prospechu Španielov a miešancov (*mestizos*). Nikto nemal skutočný záujem starať sa o dielo, ktoré mu nepatrilo.¹²²

---

¹²⁰ Tonelli, 2004, s. 93-94

¹²¹ Tonelli, Oscar. Reseña histórica y social económica de la Chiquitania. Editorial El País. Santa Cruz, 2004, s. 95-97

¹²² Tamtiež, s. 191

O duchovné potreby Indiánov sa snažili starať františkánski, dominikánski a mercedariánski pátri, ktorých situácia bola veľmi zložitá, pretože neovládali domorodé jazyky. Takto dochádzalo postupne k upadaniu a zániku všetkých pôvodných spoločenských štruktúr jezuitského „svätého experimentu“, vrátane školského systému. Bol zavedený systém nútenej práce, trest smrti a ťažké telesné tresty, napríklad utínanie končatín.¹²³

V tejto situácii sa počet Guaraníjčanov v redukciách neustále znižoval, húfne sa vracali do pralesov, niektorí sa tiež usadzovali v mestách ako remeselníci (Tonelli, 2004, s. 92). Na porovnanie, v roku 1768 žilo v 30 guaraníjskych redukciách 100 000 Indiánov, v roku 1814 ich bolo 28 200 a v roku 1848 už v rámci Paraguajskej republiky už len 5 000 ľudí v nezničených redukciách.¹²⁴ V tomto roku vydal paraguajský prezident – diktátor López dekrét, ktorým definitívne zbavil Guaraníjčanov spoločného majetku (vlastníctva pôdy), ktorý prepadol štátu.

V jezuitských misiách dnešnej Bolívie, z 25 misií v Moxos a Chiquitos bolo vyhnaných 47 dovedy zodpovedných jezuitských kňazov, pričom dočasne mohol zostať iba jeden – vzhľadom na vážne ochorenie - menom Narciso Patzi.¹²⁵ Redukcie zostali po dobu 80 rokov funkčné v jezuitskom štýle. Chiquitánsky národ, napriek zachovaniu redukcií, musel prejsť krížovou cestou spoločensko – duchovného úpadku a výrazného materiálneho spustošenia, ktoré však neznamenalo definitívny koniec jezuitského dedičstva.

Ako už bolo spomenuté, situácia v Moxos a Chiquitos sa vyvíjala odlišne od paraguajských misií, pretože Audiencia de Charcas, kam administratívne spadali, rozhodla o zachovaní jezuitského misijného systému vo svojej podstate. Na základe kráľovského dekrétu, Mons. Herboso y Figueroa, biskup Santa Cruz de la Sierra, dostal za úkol poslať do každej z redukcií v Chiquitos a Moxos dvoch kňazov, ktorí mali byť na svojich miestach už v momente vyhostenia jezuitov, aby sa tak predišlo možným rebéliám zo strany domorodcov. Pred uskutočnením vyhnanja rehoľníkov dostal biskup

---

¹²³ Dučák, K. 2012, s.399

¹²⁴ Dučák, K. 2012, s.399

¹²⁵ Tonelli, Oscar. Reseña histórica y social económica de la Chiquitania. Editorial El País. Santa Cruz, 2004, s. 87

Herboso otázku, či je pripravený so svojim klérom prevziať misie, ale napriek jeho pozitívnej odpovedi skutočnosť ukázala, že precenil svoje možnosti.¹²⁶

Kňazi poslaní do misií boli totiž často krát nehodní svojho postavenia a ich záujmy smerovali viac k vlastnému obohateniu ako k pastoračii veriacich, čo malo byť ich výhradnou úlohou. V pozadí tejto situácie stojí fakt, že Santa Cruz bola tradične diecéza s nedostatkom kňazov a pod vplyvom naliehavých potrieb sa podceňoval výber seminaristov, pričom nebolo neobvyklé, že biskup Herboso vysvätil za kňazov kandidátov s len veľmi krátkou a nedostatočnou prípravou.¹²⁷

Dokonca v Santa Cruz na základe týchto všeobecne známych skutočností vznikla tradícia, podľa ktorej „boli vysvätení pastieri kráv (*vaqueros*), ktorí boli poslaní ako kňazi na misie do Chiquitos“.¹²⁸ Novému kléru sa vyčítal najmä nedostatok evanjeliového ducha a apoštolského zápalu, morálnych hodnôt, zbožnosti, zdržanlivosti, čestnosti, pevnosti, múdrosti a lásky k blížnemu. Kritické hlasy sa opierali o porovnanie s hrdinskými cnosťami vyhnaných jezuitských pátrov.¹²⁹

Napriek tomu je vhodné spomenúť, že medzi kňazmi, ktorí počas 100 rokov spravovali misie, bolo aj dosť svetlých príkladov. Mená ako Javier Gregorio Salvatierra, farár zo San Javier a zakladateľ misií medzi Indiánmi Guarayos alebo Daniel Rivero, neskôr vysvätený za biskupa Santa Cruz sú zlatými písmenami zapísané do dejín chiquitánskych misií. Aj ich zásluhou sa náboženský život v bývalých redukciách udržal ako predtým, s ich tradíciami a zvyklosťami, ako o tom podáva svedectvo Alcides D'Orbigny a ďalší významní cestovatelia - cudzinci, ktorí túto oblasť navštívili.¹³⁰

Čo sa týka civilných hodnostárov, v ich čele stál vojenský gubernátor, zameraný na vlastný, najmä ekonomický prospech. Nemal pevné sídlo, ale vo väčšine prípadov sídlil v bývalých redukciách San Javier, San Rafael a San José. Administráciu samotných misií

---

¹²⁶ Tonelli, Oscar. *Reseña histórica y social económica de la Chiquitania*. Editorial El País. Santa Cruz, 2004, s. 95

¹²⁷ Tamtiež, s. 96

¹²⁸ Madersbacher, Bonifacio: *Situación pastoral del Vicariato a la luz de la historia de los pueblos de Chiquitos*, Pastoračný list z 9.2.1993, San Ignacio de Velasco, s. 1

¹²⁹ Tonelli, 2004, s. 99-100

¹³⁰ Madersbacher, 1993, s. 1

a ich majetku mali na starosti kňazi, v režime prísnej izolácie, pričom napr. obchodníci (aj to len niektorí) mohli vstúpiť do osád len na obdobie troch dní.¹³¹

Tento typ administrácie - aj kvôli nedostatku personálu schopného udržať pôvodnú jezuitskú víziu – síce nezabránil korupcii kléru¹³² a teda dekadencii ako takej, ale spomalil tento proces a zabezpečil vytvorenie určitých podmienok, aby sa umožnilo prežitie veľkej časti obyvateľstva redukcií, hlavne v Chiquitos.

4.2. Spoločenské a politické prostredie po vyhlásení nezávislosti Bolívie

V boji za nezávislosť boli Chiquitánci spolu so svojimi guvernérmi na strane španielskej koruny až do bitky pri Santa Barbara, na juh od San Rafael, kde významný patriot plukovník Ignacio Warnes definitívne porazil kráľovské vojská a nezmyselne dal zavraždiť 3000 chiquitánskych Indiánov upálením¹³³. Celkovo možno povedať, že duch nezávislosti Bolívie, od svojho začiatku priniesol proticirkevné útoky, počnúc Maršalom Sucre, ktorý vyhnal španielskych kňazov a zrušil všetky kláštory v Bolívii. Tento postoj sa výrazne odzrkadľoval u jeho vojenských hodnostárov a straníkov s častými nenávisťnými protináboženskými prejavmi.¹³⁴

Počas vojny o nezávislosť, republikánske vojská, ktoré prešli cez Chiquitos vykradli miestne kostoly s množstvom vzácných predmetov, niektoré z nich boli neskôr znovunadobudnuté a dnes ich môžeme obdivovať v katedrálnom múzeu v Santa Cruz (Madersbacher, 1993, s. 2).

Republika. Vytvorenie bolívijskej republiky neodstránilo následné snahy niektorých vplyvných „realistov“ ako Sebastián Ramos a Marcelino Peña o pripojenie Chiquitánie k brazílskej Korune, kde syn portugalského kráľa vytvoril impérium Brazíliu. Tento pokus skončil neúspešne, napriek tomu, že portugalské vojská sa dostali v roku 1825 až do San Ignacia a San José.¹³⁵

---

¹³¹ Madersbacher, 1993, s. 1

¹³² Tonelli, 2004, s. 98-101

¹³³ Madersbacher, 1993, s. 2

¹³⁴ Tamtiež

¹³⁵ Tonelli, 2004, s. 148-156

Pre Chiquitáncov bola vojna za nezávislosť obdobím bez funkčnej štátnej správy a tiež nepochopením jej zmyslu, keďže im boli cudzie patriotické pocity ako aj stavy rozhorčenia voči zahraničnej dominancii.¹³⁶

V roku 1826 je politicky založená oficiálne provincia Chiquitos. Na bývalých misiách však pokračoval tradičný systém z čias redukcií: 3 dni v týždni sa pracovalo pre komunitu (pestovala sa napr. bavlna a cukrová trstina, tabak, vanilka, ryža, významná bola produkcia medu a vosku) a štátne dane, ostatné 3 dni pre vlastné potreby.¹³⁷

Dekrét z roku 1824, ktorým sa Indiánom z bývalých redukcií dovolilo voľne obchodovať zo svojimi produktmi nepriniesol želaný úžitok, pretože nepoznajú hodnoty svojich tovarov, stávali sa obeťami vykorisťovania zo strany administrátorov a niektorých kňazov.¹³⁸

Podľa novej Ústavy z roku 1833, každý Chiquitánc sa stal slobodným občanom novej republiky Bolívie, ale v reálnom živote to bola fraška, ktorá nemala žiadny praktický dopad. Chiquitánci nemali volebné právo, pretože boli považovaní za analfabetov a tiež nemali možnosť mať pozemky v súkromnom vlastníctve, pretože nemali vlastnícke práva (*titulos de propiedad*).¹³⁹

Na rozdiel od jezuitského obdobia sú dokumenty a informácie o Chiquitánii tohto obdobia veľmi zriedkavé, keďže obrovské, riedko osídlené teritórium zostávalo ťažko dostupné a cestovanie vyžadovalo obrovské úsilie, dokonca v období dažďov sa stávalo takmer nemožným. Správy o reálnom stave bývalých jezuitských misiách nám poskytujú hlavne cestovatelia a výskumníci, ktorí v 30. a 40. rokoch XIX. storočia skúmali tieto teritória. Najznámejší z nich je slávny francúzsky výskumník a cestovateľ Alcides D'Orbigny¹⁴⁰, ktorý prišiel na scénu územia Chiquitos päť rokov po vyhlásení bolívijskej nezávislosti, čiže v roku 1830.

---

¹³⁶ Tonelli, 2004, s.131

¹³⁷ Madersbacher, 1993, s. 2

¹³⁸ Falkinger, Sieglinde. Manauxti Jesucristo Mariaboka. Manual de Sermones. Apac. Santa Cruz, 2010, s. 114

¹³⁹ Parzinger, Severino. Manual de sermones chiquitanos de San Miguel de Velasco y sus comunidades, Verbo Divino, Cochabamba, 2016, s. 114

¹⁴⁰ Alcides D'Orbigny (1802-1857), francúzsky prírodovedec, zoológ, paleontológ, geológ, archeológ, antropológ.

D'Orbigny sa v jeho prvých - entuziazmom a krátkou skúsenosťou poznačených listov - pochvalne vyjadruje o tom, že ani 60 rokov koloniálnej a republikánskej administratívy nedokázalo zničiť veľdielo jezuitov. Jeho obdiv, ktorý vyjadroval o chiquitánskom životnom systéme a štýle, však nezdieľal ďalší Francúz, Esteban Grandoña, ktorý o osem rokov neskôr, na základe svojej skúsenosti, napísal oficiálnu žiadosť prezidentovi Bolívie, maršalovi Andrés de Santa Cruz so žiadosťou, aby udelil Chiquitáncom plnú slobodu, rovnako akú mali ostatní obyvatelia Bolívie.¹⁴¹ V roku 1840 Nemec Moritz Bach, ktorý pracoval pre firmu Oliden a bol tiež sekretárom provinčnej vlády však našiel už jezuitské dedičstvo v narušenom stave.¹⁴² Významné sú aj príspevky grófa de Castelnau z ciest v roku 1845.

4.3. Alcides D'Orbigny a jeho svedectvo o stave Chiquitánie

Alcides D'Orbigny prichádza do provincie Chiquitos po viac ako 60 rokov bez jezuitskej prítomnosti a jeho nadšenie a investigatívny zápal nám zanechal hodnotné a podnetné historické správy o vtedajších reáliách. Po odchode jezuitských misionárov si Indiáni museli zvyknúť na novú životnú realitu. Z politického hľadiska boli podrobení koloniálnou vládou a neskôr - po založení Bolívie ako nezávislého štátu v roku 1825 - jej novovytvorenou administráciou. Toto obdobie sa vyznačovalo zneužívaním indiánskeho obyvateľstva, pričom neboli zriedkavé prejavy novších typov zotročovania.

Alcides D'Orbigny nám o tejto historickej etape podáva zaujímavé svedectvá, ktoré napomáhajú pochopeniu vtedajšej spoločenskej a náboženskej situácii chiquitánskeho národa. Uvádzam len niekoľko príkladov:

- Počas vojny o nezávislosť Bolívie (1810-24), miestodržiteľ Ramos vyraboval kostol v bývalej redukcii Santa Anna a boli ukoristené všetky hodnotné veci. Následne boli miestnym obyvateľom vyvlastnené dobytok a kone, ktoré boli spolu s ukradnutými predmetmi predané v Brazílii¹⁴³.

---

¹⁴¹ Madersbacher, 1993, s. 2

¹⁴² Falkinger, Sieglinde. Anauxti Jesucristo Mariaboka, Manual de Sermones, Fondo Editorial Apac, Santa Cruz de la Sierra, 2010, s.114

¹⁴³ D'Orbigny, Alcides: Viaje a la América Meridional, Vol. III. y IV., Ed. Futuro, Buenos Aires, 1945, s. 1266

- Po bitke o Ayacucho (1824) sa nasledujúci miestodržiteľ Gil Toledo pokúsil vykoreniť kresťanstvo a vnútiť chiquitánskym Indiánom v redukcii San Miguel inkaické náboženstvo s povinnou adoráciou boha slnka pri rannom zhromaždení, podľa vzoru andských kozmovízií. Medziiným, tiež zakázal pestovanie kukurice, čoho dôsledkom vznikol hladomor, rozšírili sa epidémie a výrazne sa zmenšil počet obyvateľov v rokoch 1825-30¹⁴⁴. Pôvodné jezuitské chrámy neboli udržiavané a mnohé skončili v ruinách.
- Jeho nasledovník, miestodržiteľ Marcelino Peña, ktorého D'Orbigny hodnotí pozitívne ako progresívneho a vlasteneckého politika, si zobral na starosť zdravotnú starostlivosť Indiánov a založil nemocnicu; za účelom zlepšenia ekonomickej situácie domorodcov vydal dekrét o voľnom obchodovaní, ktorý sa však minul účinku, nakoľko Indiáni neboli naučení používať peniaze, keďže jezuiti ich k tomu nevedli.¹⁴⁵

Treba pripomenúť, že vykorisťovanie a krutosti, ktorými trpeli Chiquitánci v tomto období mali za následok, že niektorí opustili pravidlá zavedené jezuitami¹⁴⁶. Napriek tomu však D'Orbigny poukazuje na to, že našiel prekvapujúco živé jezuitské dedičstvo v bývalých redukciách, na materiálnej a symbolicko - duchovnej úrovni. Najmä v porovnaní so situáciou s guaraníjským obyvateľstvom, ktoré utrpelo vyvražďovanie, rôzne formy násilia, zničenie a vypálenie obydli, vykrádanie a deportácie.¹⁴⁷

D'Orbigny uvádza taktiež pozoruhodné svedectvá o úcte k jezuitským tradíciám zo strany Chiquitáncov. Jeho rozhovory s domorodcami ho utvrdili v domnienke, že jezuitskí misionári vykonávali svoju činnosť s takou horlivosťou, zápalom a láskyplnou oddanosťou, že sekulárni kňazi, ktorí dostali pod správu túto oblasť po ich vypovedaní, boli v tejto komparácii vyhodnotení veľmi slabo.

Na základe tohto porovnania a podľa kritéria evanjeliovej hodnovernosti na základe obete a bratskej lásky, Chiquitánci nedovolili, aby sa preniesli zmeny do ich pôvodnej

¹⁴⁴ D'Orbigny, Alcides: Viaje a la América Meridional, Vol. III. y IV., Ed. Futuro, Buenos Aires, 1945, s. 1270

¹⁴⁵ Tamtiež

¹⁴⁶ Tamtiež, s. 1266-67

¹⁴⁷ Lugon, Clovis: Chrześcijańska komunistyczna Republika Guaranów 1610-1768, trad. de Zygmunt Glinka. Warszawa: Pax. ed., 1971

liturgie, pričom sa rešpektovala sv. omša a sviatosti, ale v domácnostiach sa náruživô
čítali knihy zanechané jezuitami v pôvodnom jazyku bésiro.¹⁴⁸

Zo zápiskov je zrejmé, že D'Orbigny vysoko oceňoval úsilie jezuitských rehoľníkov o udržanie a záchranu pôvodných jazykov a ich písomný prepis. Podľa jeho výskumov, pred príchodom jezuitov, na území Chiquitos existovalo 13 dialektov. Už bolo vysvetlené v kapitule o jezuitských misiách, že tieto dialekty majú spoločnú partikulárnu črtu v tom, že muži a ženy používali iný druh slovníka, čoho výsledkom bolo, že členovia každého z oboch pohlaví používali rozdielne slová pri opise rovnakých vecí a javov¹⁴⁹. Táto skutočnosť predstavovala aj pre jezuitských misionárov, ktorí vo svojich kázňach používali oba jazykové formáty, v závislosti na tom, či sa obracali na mužov alebo ženy¹⁵⁰. Je zaujímavé, že po vyhostení jezuitov sa španielčina u domorodcov stretávala s veľkou rezistenciou a udržiavali vytrvalo zvyk používania chiquitánčiny.

S rovnakou úctou zachovávali Indiáni európsku kultúru a umenie, ktorú im zanechali jezuiti. Kompozície barokových skladateľov sa ešte dlho po vyhostení rádu ozývali chiquitánskymi redukciami. D'Orbigny vo svojich zápiskoch z ciest uvádza, že počas svojho pobytu v San Javier sa zúčastnil na koncerte v kostole, pričom husle a orgán boli priamo vyrobené Indiánmi. Dokonalosť prevedenia s ktorou sa cestovateľ čerstvo pricestovaný z Francúzska stretol - pričom predtým sa zúčastnil na podobných predstaveniach - ho viedla k uznaniu, že v celej Amerike nepočul lepšiu interpretáciu! Zásluhy prisudzoval hlavne jezuitom, pretože ako uvádza: "pred ich príchodom žili Chiquitánci v divokom stave v pralese".¹⁵¹ V redukcii San Miguel počul tiež taliansku hudbu interpretovanú Indiánmi a v Santa Ana fragmenty Rossiniho a Webera¹⁵².

---

¹⁴⁸ D'Orbigny, Alcides: Viajes por Bolivia, La Paz – Impresión Quipus, 1994, s. 241, 247, 262

¹⁴⁹ D'Orbigny, Alcides: Viaje a la América Meridional, Vol. III. y IV., Ed. Futuro, Buenos Aires, 1945, s. 1246 a 1248

¹⁵⁰ Knogler, Julián: "Relato sobre el país y la nación de los chiquitos en las Indias Occidentales o América del Sud y las misiones en su territorio, redactado para un amigo", Werner Hoffman Ed., Buenos Aires: Fundación para la educación, 1979, s.143 a 175

¹⁵¹ D'Orbigny, Alcides: Viajes por Bolivia, La Paz – Impresión Quipus, 1994, s. 227

¹⁵² Tamtiež, s. 237,243

Na záver je zaujímavé tiež zistenie, ktoré má D'Orbigny ohľadom chiquitánskej mentality, podľa jeho pozorovaní domorodci neustále vzbudzovali dojem, že sú šťastní, usmiati a žijúci zo dňa na deň, bez starostí o budúcnosť.

4.4. Zrušenie systému jezuitských misií

System misií alebo redukcí v Bolívii bol oficiálne zrušený v roku 1850. Odvtedy sa začína obdobie, keď niektoré skupiny Indiánov opúšťajú bývalé misie a zakladajú svoje vlastné osady, zvané "*comunidades*". Štát sa stal oficiálne majiteľom pozemkov patriacich k redukciám, ale vnútorný systém redukcí pokračoval v tradícii *cabilda* (rady starších) na čele s náčelníkmi (*corregidores*).¹⁵³ Štát začal prerozdeľovanie pôdy neindiánskemu obyvateľstvu zo Santa Cruz, ktoré získalo takmer všetku pôdu, podnikatelia zakladali dobytkárske statky a podrobili Chiquitáncov v rámci systému "patronazgo"¹⁵⁴, kde sa stali vydedencami vo vlastnej zemi a lacnou nájomnou pracovnou silou.¹⁵⁵

Už od konca XVIII. storočia však vzhľadom na vyššie uvedené zlé administratívne praktiky, bola správa misií prevedená z kléru na civilné authority zo Santa Cruz. Toto malo za následok ďalší fenomén, ktorý výrazne ovplyvnil dejiny Chiquitánie: začala sa v nej postupná imigrácia obyvateľstva zo Santa Cruz (aj cudzincov), ktoré sa zamierovalo na už spomenuté veľkostatky, dobytkárstvo a hľadanie zlata.¹⁵⁶ Prvé desaťročia Bolívie ako republiky nedokázali vykoreniť "tradičné" vykorisťovanie domorodých Indiánov zo strany zámožnej triedy, pričom provincia Chiquitos nebola výnimkou pre toto nezákonné obohacovanie.

V rokoch 1852 a 1858 na základe iniciatívy Prefektúry Santa Cruz (krajská vláda, čiže druhý najvyšší územný celok) a napriek protestom cirkvi a indiánskych náčelníkov bolo približne 8000 kusov dobytky z bývalých misií San Javier, Concepción, San Miguel, San Ignacio, San Rafael a San José odňaté domorodcom a prevedené verejnou dražbou do

---

¹⁵³ Tamtiež, s.115

¹⁵⁴ Systém podriadenosti Indiánov, kde museli povinne žiť a pracovať na veľkostatkoch v polofeudálnom režime. Tento bol neskôr vo východnej Bolívii nahradený systémom „*empatronamiento*“, ktorý dával majiteľom ďalšie právomoci voči Indiánom.

¹⁵⁵ Falkinger, Sieglinde. *Anaucti Jesucristo Mariaboka*, Manual de Sermones, Fondo Editorial Apac, Santa Cruz de la Sierra, 2010, s.115

¹⁵⁶ Tonelli, Oscar. *Reseña histórica, social y económica de la Chiquitania*, Editorial El Pais, Santa Cruz 2014, s. 202

rúk súkromných podnikateľov. Taktiež bohatí obyvatelia Santa Cruz postupne skupovali pôdu v Chiquitánii a zmocnili sa komercializácie produktov bývalých misií: bavlnené vlákno a tkaniny, vosk a soľ. Toto malo za následok rozklad majetkovej štruktúry redukcií a zbedačenie ľudí, ktorí záviseli na pôvodnom poľnohospodárskom modeli.

V roku 1867 prezident - diktátor Mariano Melgarejo postúpil Brazílii veľkú časť dnešného štátu Mato Grosso a územie na pravej strane rieky Paraguaj. Tento istý prezident zobral vidieckemu obyvateľstvu z Ánd ich posledné zvyšky pôdy a schválil zákon o násilnom pridelení (*empatronamiento*) vidieckeho indiánskeho obyvateľstva z bolívijských tróпов na službu majiteľom veľkostatkov v stave polofeudálnej závislosti.

157

Vytvorenie tohto systému bolo výsledkom určitých procesov od druhej polovice XIX. storočia a postupne vydávaných zákonov, dekrétov, provinčných a miestnych nariadení a vyhlášok v prospech majiteľov kapitálu a výrobných prostriedkov, ktorí na realizáciu svojich obchodných záujmov potrebovali pôdu a pracovnú silu v polo otrockom postavení.¹⁵⁸

Empatronamiento (doslova zaevidovanie u patróna, čiže majiteľa pôdy a výrobných prostriedkov), schválené v roku 1870¹⁵⁹, vstupuje do praxe v roku 1876, teda 109 rokov po vyhnaní jezuitov. V tomto čase sa už bieli a mestickí podnikatelia zo Santa Cruz zmocnili najlepších polí a dobytkárskych statkov z jezuitského obdobia a tiež centrálnych častí miest bývalých redukcií.¹⁶⁰

Jeho fungovanie bolo zákonne založené na povinnosti Indiánov žiť a pracovať na veľkostatkoch a farmách v úplnej podriadenosti voči novým majiteľom. Nespravodlivosť a tvrdosť tohto systému viedla k zadlžovaniu Chiquitáncov a ich príbuzných, k ťažkostiam a limitáciám pri snahe rodín o presun na iné miesto a celej rady závislostí na majiteľoch, napr. pri základných potrebách ako sú jedlo, ošatenie, zdravie a obydlie. V tomto období sa pozoruje tiež významné zníženie počtu Indiánov v

---

¹⁵⁷ Madersbacher, 1993, s. 2

¹⁵⁸ Tamtiež

¹⁵⁹ Fischermann, Berndt. "Camba – Paico: La Chiquitania en la época republicana". En: Las misiones jesuíticas de Chiquitos. Fundación BHN. La Paz – Bolivia 1995, s. 387-394

¹⁶⁰ Tonelli, 2004, s. 261-262

oblasti, keďže mnohí emigrovali za lepšími životnými podmienkami do susediacej Brazílie alebo iných regiónov Bolívie.

Na mnohých miestach sa prakticky až do roku 1970 Chiquitanci nedostávali do kontaktu s peniazmi, ale boli vyplácaní v naturáliách a sami tento výmenný obchod praktizovali vo svojich komunitách. Na to, aby ľudia mohli pracovať na vlastných poličkách (chaco) vo svojich komunitách, dostávali od majiteľa 10 – 15 dni do roka¹⁶¹. Vzhľadom na túto situáciu bolo potrebné zorganizovať sa komunitne a navzájom si pomáhať.

Keď jedna rodina zorganizovala spoločnú komunitnú akciu, zvanú *minga*, zvolala všetkých disponibilných susedov, zabezpečila celodennú stravu a po skončení práce oslavu – fiestu. Prakticky všetky poľnohospodárske činnosti od prípravy pôdy až po žeň sa realizovali na základe *mingy*. Okrem toho, hlavne ženy museli pracovať na svojich poliach často aj v noci. Predaj veľkostatku novému majiteľovi znamenal, že všetci ľudia tam usadení a pracujúci prešli pod „patronát“ nového majiteľa.

K celkovej bezútešnosti Chiquitancov prispela aj ľahká dostupnosť k alkoholu z cukrovej trstiny, tzv. ohnivá voda (*aguardiente*), ktorú často dostávali ako kompenzáciu za vykonanú prácu.¹⁶²

4.5. Náboženská situácia.

Duch liberalizmu od prvých rokov republiky postupne nahľadával prestíž a pozíciu cirkvi, pričom hlavne biele obyvateľstvo prisťahované do Chiquitos zo Santa Cruz zasievalo určitý proticirkevný duch a opúšťalo náboženské praktiky.¹⁶³

Náboženské tradície boli zachované aj napriek ťažkým podmienkam a presunom celých komunít (museli opustiť aj bývalé redukcie ako San Javier, San Rafael, Concepción

---

¹⁶¹ Historias de comunidades de la provincia Velasco, Santa Cruz de la Sierra - Bolivia, APAC, Fundación AVINA, 2006, s. 183

¹⁶² Cukrová trstina bola do Chiquitos zavedená jezuitmi, avšak jej použitie na výrobu alkoholu vo veľkom množstve začalo až pôsobením Španielov a mesticov zo Santa Cruz. Justiniano, O.: Reseña histórica, social y económica de la Chiquitania, Editorial El País, Santa Cruz de la Sierra, 2004, s. 192.

¹⁶³ Madersbacher, Bonifacio: Situación pastoral del Vicariato a la luz de la historia de los pueblos de Chiquitos, Pastoračný list z 9.2.1993, San Ignacio de Velasco, s. 3

a San Rafael) od 20. rokov XX. storočia (po ukončení prvého kaučukového rozmachu) na určené veľkostatky, cez už spomenuté *empatronamiento*.

Nie všetci majitelia veľkostatkov zneužívali svoje postavenie, ale celkovo je zrejmé, že dlhé roky praktického poddanstva dokázali u Indiánov prakticky anulovať dar vlastnej iniciatívy, ale nie dar viery, ktorý si vlastnými chodníkmi hľadal cesty na prežitie napriek ťažkej situácii. Je obdivuhodné, že napriek materiálnemu zbedačovaniu, Chiquitanci vždy vyvinuli veľké úsilie na zachovanie svojich tradícií, brali so sebou kríže, sochy a umelecké stvárnenia svojich svätých patrónov (Madersbacher, 1993, s. 3).

Po príchode na novú usadlosť, jedna z prvých spoločných iniciatív bola stavba jednoduchej kaplnky, kde sa schádzali na modlitbu sv. ruženca, praktizovali tradičné folklórne a liturgické zvyklosti a kde mohli prijať mimoriadnu návštevu kňaza. Všetky presuny boli spojené s bolestivou rozlúčkou s generáciami zosnulých na cintorínoch zanechaných usadlostí (Madersbacher, 1993, s. 3).

Dokonca aj v týchto časoch ťažkých skúšok pre chiquitánsky národ, keď sa bieli kolonizátori zmocnili misijných usadlostí a uvrhli indiánov prakticky do stavu otroctva na dobytčárskych statkoch a kaučukových plantážach, títo dokázali odolať tejto ťažkej situácii vďaka svojej katolíckej viere, pokračovali v tradíciách, udržiavali kostoly a liturgiu.¹⁶⁴

Na základe nedostatku povolání v Santa Cruz sa mnohé chiquitánske farnosti a usadlosti postupne museli naučiť fungovať bez kňazov, ale katolícky duch sa udržal na základe ľudovej zbožnosti domorodcov. Náboženské obrady v zjednodušenej forme sa slávil napriek tomu, že usadlosť počas 10, 20 alebo 50 rokov nevidela kňaza. Zachovalo sa krstanie detí, cez samotných Chiquitancov, pričom na mnohých miestach, najmä tých menej dostupných si až do nedávna zabezpečovali posvätné oleje od kňazov. Tiež dokázali udržať – na svoj spôsob – nedelné slávenie liturgie, obrady Veľkého týždňa a patronátne sviatky (Madersbacher, 1993, s. 3).

Mimoriadne je tiež úsilie a snaha, ktorými dokázali s veľkou obetavosťou udržiavať a reštaurovať staré jezuitské chrámy, neraz za pomoci niektorých bielych správco. V

---

¹⁶⁴ Waisman Leonardo. Culturas indígenas, barroco europeo, utopías universales. Aspectos de la música y de las artes en las Misiones de Chiquitos. Actas del Congreso del C.A.I.A. Buenos Aires, 1992, s.240

tropických podmienkach táto "údržba" znamenala nahrádzať kostolné oporné stĺpy obrovskými kmeňmi tvrdých tropických stromov, vymieňať strešné rámy a iné práce, ktoré vyžadovali spoluprácu celej komunity (Waisman, 1992, s. 240).

Na druhej strane, absencia kňazov mala za následok ochudobnenie obsahu katechézy a celovo náboženskej formácie. V časech liberalizmu sa zakázala školská katechéza, táto sa však konala vždy cez nedele v kostoloch. Zámožnejšie dámy v Santa Cruz vytvorili nadáciu zvanú Asociácia Najsvätejších srdcí, ktorá úspešne podporovala kresťanský život v Chiquitánii a aj začiatky procesu zavádzania škôl, ktoré začali vznikať začiatkom XX. storočia ako farské školy, pričom záviseli na lokálnych miestnych úradoch. Tiež na niektorých statkoch vznikli prvé jednoduché školy, napr. v Buena Hora a San Javierito. Na potreby vydržovania kňazov –tam, kde sa s nimi dalo počítať - každá farnosť musela venovať dva hektáre komunálnej pôdy, pričom tento systém a udržal až do založenia Vikariátu Chiquitos v roku 1930 (Madersbacher, 1993, s. 3).

4.6. Spoločenský vývoj v Chiquitánii po roku 1880

Provincia Chiquitos bola jedna za najbiednejších na území Bolívie. Údaje máme hlavne na základe zápiskov z ciest Sebastiána Piferriho (Generálny komisár Bolívijskej republiky) a jeho sekretára pátra Zacaríasu Ducciho¹⁶⁵. Ich spoločná cesta v koncom 90. rokov XIX. storočia poukazuje na bezútešnú realitu tohto zaostalého a málo obývaného regiónu: prázdne kostoly bez kňazov, množstvo hrobov nesúvisle vykopávaných doslova všade, hraničná chudoba a vykorisťovanie zo strany majetných obyvateľov Santa Cruz, neustále vystavení riziku byť odchytení lovcami otrokov zo susedného departmentu Beni. Okrem hladu a početných chorôb cestovatelia tiež skonštatovali návrat početnej časti domorodcov do pralesa, po „takmer 100 rokoch života v redukciách“.¹⁶⁶

Rozmach kaučuku. V roku 1880 bolo San Ignacio vyhlásené za hlavné mesto provincie Velasco. V tom roku začína rozmach kaučukového priemyslu, pričom práve San Ignacio

---

¹⁶⁵ Ducci, Zacarías: Diario de la visita a todas las misiones existentes en la República de Bolivia – América Meridional practicada por el M.R.P. Sebastian Pifferi, Comisario General de los colegios de la misma República, escrito por su Secretario y compañero de viaje Padre Zacarias Ducci, Santa María de los Ángeles, 1895, s. 70-73

¹⁶⁶ Tamtiež

sa stáva jedným z najdôležitejších vstupných bodov do oblasti kaučukových plantáží, ktoré dosahujú svoj najvyšší rozmach v prvých desaťročiach XX. storočia zásluhou intenzívneho rozvoja automobilového priemyslu v USA a Európe. Boom kaučuku (v dvoch etapách, obdobia od 1880 do 1929 a od 1940 do 1945) mal za následok, že veľká časť indiánskeho obyvateľstva bola odvedená majiteľmi veľkostatkov a lesov násilím a za neľudských podmienok na sever regiónu, do kaučukových plantáží.¹⁶⁷

Chiquitánc sa stal synonymom pracovnej sily s postavením nevoľníka, podrobený svojim majiteľom a využívaným na produktívne a extraktívne práce.

Rehoľníci a etnografi, ktorí navštívili túto oblasť sa zhodli v diagnóze "sú to otroci, lebo nemajú potrebnú slobodu, aby mohli rozhodovať sami o sebe"¹⁶⁸, obeť "zneužívania zo strany majiteľov (*patrones*) a verbovačov (*reclutadores*) ľudí, demoralizovaní kvôli alkoholizmu, ...natlačení v kruhových obydliach *barracas* pod jednou strechou, kde ženy sa často ponúkali k prostitúcii, časté boli orgie v opitosti a tance, ktoré viedli s ľahkosťou k bitkám a násilnostiam medzi mužmi".¹⁶⁹

V *barracas* sa šírili rýchlo pohlavné choroby a úmrtnosť detí bola veľmi vysoká.¹⁷⁰ Všetko nasvedčovalo tomu, že chiquitánske etnikum postupne zanikne, ako sa to stalo v prípade Indiánov z Moxos, keďže mužské obyvateľstvo spravidla emigrovalo za prácou do kaučukových plantáží, zanechávajúc svoje usadlosti v biede a ruine. V tomto období majitelia haciend a statkov už nenachádzali v komunitách dostupnú pracovnú silu.

Avšak tento - na prvé zdanie - nezvratný osud sa zmenil od druhého desaťročia XX. storočia. V roku 1913, pri jeho tretej ceste do Južnej Ameriky, Erland Nordenskiöld

---

¹⁶⁷ Madersbacher, Bonifacio: Situación pastoral del Vicariato a la luz de la historia de los pueblos de Chiquitos, Pastoračný list z 9.2.1993, San Ignacio de Velasco, s. 2-3

¹⁶⁸ Tamtiež, s. 72

¹⁶⁹ Nordenskiöld, Erland. Exploraciones y Aventuras en Sudamérica, preklad z nemčiny Gudrun Birk, APCO, La Paz – Bolivia, 2001, s. 235, 281-282

¹⁷⁰ Až dodnes pokračuje vysoká v niektorých komunitách, kvôli kontaminácii vôd, hnačkovým ochoreniam, slabej hygiene, atď. (poznámka autora).

zistuje, že vzhľadom na krízu odbytu kaučuku sa migrujúci Indiáni začali vracáť do svojich pôvodných usadlostí.¹⁷¹

Po roku 1920 sa v nasledujúcej dekáde pozoruje fenomén, kedy sa celé rodiny presídľujú zo statkov a hospodárstiev za účelom formovania nezávislých komunit a obrábania pôdy pre vlastné základné potreby. Prispeli k tomu aj neznesiteľné podmienky, ktorým boli vystavení Indiáni na dobytkárskych usadlostiach a v barakoch na kaučukových plantážach (*gomales*).¹⁷²

Rodiny, ktoré spadali zaregistrované (*empatronamiento*) do statkov, mali nárok na parcely na ktorých mohli pestovať plodiny pre vlastnú potrebu a doplniť „mzdu“, ktorú dostávali od majiteľov. Avšak odvody pre vojnu v Chacu¹⁷³ nechali tieto parcely prakticky bez pracovnej sily až do skončenia vojnového konfliktu, kedy sa mnohí vrátili rozhodnutí nepokračovať v polo nevoľníckej práci na statkoch. Celé chiquitánske komunity sa snažili odísť do vzdialených oblastí, kde by sa vyhli zneužívaniu zo strany bielych a mestických majiteľov veľkostatkov.

Agrárna reforma z roku 1952 a jej aplikácia v Chiquitánii od roku 1953 podpísala postupne úmrtný list nevoľníckym praktikám, aj keď tento proces nebol rýchly a ľudia len postupne začali používať možnosť slobodnej voľby o svojom osude¹⁷⁴. Okrem toho nové formy vykorisťovania na seba nedali dlho čakať: fyzické tresty, mizerné mzdy, prehnane ceny za poskytované služby, prenájom obydli, atď. Až začiatkom 70. rokov sa začína situácia a postavenie Chiquitáncov zlepšovať a dostávať do stanoveného právneho rámcu pri rešpektovaní ich dôstojnosti. V roku 1955 je cez školskú reformu umožnené zakladanie škôl a tak prístup k vzdelávaniu pre vidiecke obyvateľstvo, tento proces však prakticky dochádza k svojmu základnému naplneniu až v súčasnej dobe.¹⁷⁵

Hodnotiť ako prispelo diecézne klérum k rozvoju a udržaniu náboženstva a viery v Chiquitos v tomto období je ťažko dokumentovateľné, vzhľadom na nedostatok

---

¹⁷¹ Nordenskiöld, Erland. *Exploraciones y Aventuras en Sudamérica*, preklad z nemčiny Gudrun Birk, APCO, La Paz – Bolivia, 2001, s. 287

¹⁷² Fischermann, 1995, s. 388

¹⁷³ Vojna v Chacu: v rokoch 1932 – 1935 medzi Paraguajom a Bolíviou o pohraničné územia zvané Chaco Boreal. Najväčší vojnový konflikt v Latinskej Amerike v XX. storočí. (Wikipedia)

¹⁷⁴ V určitých izolovaných častiach Bolívie ešte stále prežívajú niektoré minulé praktiky (napr. v oblasti Chaco u niektorých skupín Guraníčanov).

¹⁷⁵ Tonelli, 2004, s. 331-333

dokumentov a realizovaných štúdií. Isté je, že dokázali udržať počas 83 rokov systém redukcí a potom ďalších 80 rokov pastoráciu na základe farností, aj keď s už spomenutými ťažkosťami a nedostatkami. Hĺbka viery zasiata v období redukcí však bola dostatočná na to, aby chiquitánsky ľud vydržal všetky príkoria a ponižovanie, pričom sebe vlastnými výrazovými, folklórnymi a tradičnými formami udržal dedičstvo otcov a dokázal ho odovzdať nasledujúcim generáciám.

5. Etapa Apoštolského Vikariátu Chiquitos (1930-1994)

5.1. Spoločensko – ekonomická situácia

Od roku 1930 boli chiquitánske teritória doslova "prevalcované" zo strany podnikateľov a obyvateľov Santa Cruz, ktorí boli donútení k premiestňovaniu a ich sociálno - ekonomické postavenie sa prakticky degradovalo na úroveň nevoľníctva.¹⁷⁶

Na druhej strane, v desaťročí po roku 1940, potreba pracovnej sily pri stavbe železničnej trate medzi Santa Cruz a Puerto Suárez (hranica s Brazíliou) pritiahla mnohé chiquitánske rodiny, ktoré vytvorili nové usadlosti - komunity pozdĺž trate. Vytvorili sa nové pracovné príležitosti (aj keď za nedôstojných podmienok), nielen pri samotnom pokladaní trate, ale aj pri poľnohospodárskych, dobytkárskych a obchodných aktivitách.¹⁷⁷

Toto znamenalo síce koniec polofeudálnej formy "patrónov", avšak zďaleka nemožno hovoriť o dôstojných pracovných a sociálnych podmienkach zo strany bolívijských a brazílskych podnikateľov. Táto situácia ovplyvnila tiež v značnej miere akulturáciu chiquitánskeho obyvateľstva.¹⁷⁸

Agrárna reforma spočiatku nenaplnila očakávania ani pre Chiquitáncov ani pre iné indiánske etniká z tropických nížin, pretože nedošlo okamžite k prerozdeleniu pôdy pre tieto skupiny obyvateľstva, na rozdiel od iných indiánskych kmeňov, najmä tých

---

¹⁷⁶ Systém haciendy, v rámci dekrétu z 20. novembra 1937, nútil každého Chiquitánca mať majiteľa – tzv. ochrancu (patrón), a tak odstránil jeho nezávislosť. "Majitelia", ktorým boli udelené fiškálne - štátne územné celky, museli predložiť zoznam osôb, obývajúcich pozemky, čo bývalo interpretované ako legálne spadajúce pod stav závislosti od patróna.

¹⁷⁷ Tonelli, 2004, s. 240-244

¹⁷⁸ Tamtiež

výrazne početných z andskej oblasti (Aymarovia a Kečuánci). Až neskôr dostali aj kmene tropickej časti Bolívie možnosť pridelenia pôdy. Ďalší nevyriešený problém bol, že zostal takmer nedotknutý nespravodlivý systém haciend a veľkých majiteľov pôdy, ktorý začal byť podrobený reformám až od roku 1982 na základe vytvorenia CIDOB¹⁷⁹, ako organizácie na vymáhanie práv indiánskych národov vo východnej (tropickej) časti Bolívie.

Na základe štúdií sa dá povedať, že migračné pohyby Chiquitáncov do stredne veľkých miest a do hlavného mesta departmentu Santa Cruz boli motivované hlavne možnosťou práce, snahou o zlepšenie životných podmienok a tiež pre nedostatočnú životnú úroveň v ich komunitách.

5.2. Okolnosti vzniku Vikariátu Chiquitos. Františkánske misie.

Významná osobnosť, biskup Santa Cruz, Mons. José Belisario Santisteban Seoane, uskutočnil v rokoch 1911 a 1912 pastorálnu návštevu v Beni a v roku 1913 navštívil Chiquitos. Tieto návštevy mu otvorili oči a umožnili mu rozpoznať veľké pastorálne, náboženské a sociálne potreby tejto oblasti. Jeho správy adresované Nunciatúre a Svätej stolici mali za následok o niekoľko desaťročí vytvorenie vikariátov v Beni a Chiquitos.¹⁸⁰ Na priblíženie vtedajšej situácie v Chiquitos, môžem spomenúť fakt, že v čase vytvorenia Vikariátu¹⁸¹ sa v ňom nachádzal iba jeden diecézny kňaz, pochádzajúci zo Santa Cruz (Madersbacher, 2003, s. 2).

Na základe predchádzajúcich faktov, bol na základe apoštolskej konštitúcie „Apostolicae Sedis semper“ z 27. januára 1930 pápežom Piusom XI. založený Apoštolský vikariát Chiquitos. Tento vikariát zahŕňal všetky chiquitánske farnosti a 5 farností spadajúcich pod františkánsku misu v Guarayos a celý bol zverený rádu sv. Františka, Provincii Tirolsko (Rakúsko). V roku 1951 sa vikariát rozdelil, pričom bol

---

¹⁷⁹ Bola založená v októbri 1982 v Santa Cruz de la Sierra ako Konfederácia domorodých obyvateľov východnej Bolívie za účasti zástupcov štyroch domorodých kmeňov z východnej časti Bolívie (Oriente): Guaraní-izoceños, Chiquitanos, Ayoreos a Guarayos.

¹⁸⁰ Madersbacher, 1993, s. 3

¹⁸¹ Podľa CDC kanon 371, v misijných oblastiach sa spočiatku zakladajú autonómne misie, ktoré môžu prerásť do apoštolskej prefektúry. Keď táto má dostatočný počet farností, býva povýšená na apoštolský vikariát. Apoštolským vikárom býva spravidla titulárny biskup, ktorý jedná menom pápeža.

odštiepením založený Vikariát Ñuflo de Chávez, so sídlom v Concepción, ktorý dostali do pastorálnej správy františkáni z Bavorska, Nemecko.¹⁸²

Sociálna realita, v ktorej sa nachádzal chiquitánsky ľud na začiatku XX. storočia, vyžadovala, aby sa misia cirkvi orientovala v dvoch prúdoch: v tom prvom, za účelom spojenia a povzbudenie národa v jeho nešťastí a opustenosti, vykorisťovaného a ponižovaného cez statkárov a veľkopodnikateľov. Hlas Evanjelia bol hlasom ohlasovania bratského spoločenstva, slobody Božích detí a pomoci, aby znovu postupne získali svoju stratenú identitu.¹⁸³

Druhý prúd smerujúci k ľudskému rozvoju, vyžadoval budovanie nemocníc, zdravotných stredísk, škôl, ciest, podporu vzdelávania a formácie žien a dievčat, náboženských lídrov, miestnych učiteľov; to boli prvé kroky na vrátenie dôvery a strateného sebedovetia. Postupne, keď to prostriedky dovolili, sa začalo s obnovou misijných chrámov z jezuitského obdobia, ako symbolu katolíckej viery tohto ťažko skúšaného národa.¹⁸⁴

Podpora školstva cirkvou a hlavne františkánmi mala za následok zblížovanie rozdelených sociálnych vrstiev a umožnila, aby vedľa seba študovali indiánske deti s deťmi majiteľov statkov a fariem a nových usadlíkov, čím sa začal dlhotrvajúci proces vytvárania novej spoločnosti, interkultúrnej a mnohovrstvejnej, ktorý trvá dodnes. Cez sociálnu pastoračiu a jej diela, so vznikom družstiev a kooperatív, sa zlepšili životné podmienky ľudí na vidieku a posilnilo sa aj kultúrne povedomie a rozvoj umení a hudby.¹⁸⁵

Populačný odhad Vikariátu Chiquitos hovorí zhruba o 60 000 obyvateľoch na území s viac ako 220 000 km² rozdelených do provincií Ñuflo de Chávez (34 000 obyvateľov), Velasco (12 000) a Chiquitos (14 000). Údaje z roku 1952 uvádzajú zloženie obyvateľstva nasledovne: Indiáni – 32 422, mestici: 13 255 a bieli: 4 456. Vzhľadom na minulé chiquitánske misie došlo k významnej zmene, keďže mestici a belosi neboli

---

¹⁸² Madersbacher, 1993, s. 3

¹⁸³ Galeote, Jesús: Misiones de Chiquitos, Una mirada franciscana, Centro de pastoral y cultura chiquitana, Santa Cruz – Bolivia, 2000, s. 88

¹⁸⁴ Tamtiež

¹⁸⁵ Tamtiež

súčasťou jezuitami spravovaných redukcií. V tomto období však už došlo k migračnej vlne spomínaného obyvateľstva zo Santa Cruz.¹⁸⁶

Toto obdobie už nemalo za cieľ reprodukovať misijný jezuitský model, ale prehľbovať katolícku vieru, ktorá v komunitách zostávala živá aj cez miestnych katechétov a neskôr náboženských lídrov. Novým cieľom františkánskych misionárov sa stal integrálny rozvoj ľudí a ich integrácia do mnohonárodnostného štátu, kde vzdelávanie malo zohrať dôležitú úlohu.

Celú obrovskú oblasť Vikariátu precestovali františkánski rehoľníci na koňoch, pričom ešte dodnes pamätníci v komunitách spomínajú s akým nadšením boli vítaní aj v tých najvzdialenejších kútoch Chiquitánie, kde mnohokrát zavítali iba raz za rok. Tieto návštevy boli aj týždňové a počas nich prebiehali prípravy na krsty, manželstvá, katechézy, návštevy chorých a udeľovali sa sviatosti. Dôležitou súčasťou návštev bol tiež výber mladých schopných mužov, ktorí vedeli čítať a písať a mohli plniť úlohu náboženských lídrov. Títo potom za absencie kňazov vysluhovali liturgiu slova a plnili viac ako úlohu katechétov, predtým nazývaných *“maestros de la capilla”* (tzv. učitelia z kaplnky).¹⁸⁷

5.3. Jazyková otázka a nové spoločenské podmienky

Dôležitým javom z hľadiska evanjelizácie v tomto období je tiež pozvoľný prechod vidieckych Chiquitáncov z ich jazyka, kodifikovaného jezuitami, do španielčiny, ktorá pre nich po dlhé roky bola aj v liturgii len pridaným prvkom, pretože väčšinou používali vlastné modlitby v chiquitánčine. V 60. rokoch dochádza k jazykovej asymetrii medzi staršou generáciou Chiquitáncov, ktorých znalosť španielčiny je lámavá, prípadne nulová (hlavne u žien) a mladšou generáciou a najmä deťmi, ktoré povinne navštevujú minimálne dva roky základnú školu v španielčine.

V 70. rokoch sa používanie indiánskeho jazyka stáva nepohodlným na verejných priestoroch a dochádza k sociálnemu znevýhodneniu, diskriminácii a exklúzii. Dochádza k procesu, ktorý dnes prakticky uzatvára kapitolu chiquitánčiny ako živého jazyka,

---

¹⁸⁶ Concepción y sus comunidades, Cientistas sociales JISUNU, Imprenta Imagen Gráfica, Santa Cruz de la Sierra- Bolivia, s.78

¹⁸⁷ Údaje na základe osobných svedectiev autora.

pretože dnes – napriek existencii prekladovej a náboženskej literatúry – ňou hovoria len ľudia staršej, vymierajúcej generácie.¹⁸⁸ K tejto situácii prispeli aj nasledovné faktory:

- Po Druhom Vatikánskom koncile a liturgickej reforme sa tradičné chiquitánske zvyky a tradície začali považovať za zastarané a prakticky nepoužiteľné. V omši, zmena z latinčiny na národný jazyk vykorenila úplne domorodý jazyk.
- Od roku 1967 začala fungovať rádio – škola Juan XXIII., ktoré svoje programy vysielala v španielčine. Toto médium bolo veľmi dôležité pre komunikáciu medzi mestom a vidieckymi usadlosťami (odkazy, oznamy, správy...) a vysielalo tiež alfabetizačné programy.
- Reforma vzdelávania v roku 1952 stanovila španielčinu ako oficiálny jazyk na školách. Touto formou sa dostávala postupne aj do každodenného života chiquitánskych komunit.¹⁸⁹

Školská výuka španielčiny podporila zmenu hierarchie používania jazykov v rodinách. Rodičia prirodzene hľadali pre svoje deti školské vzdelanie a tým aj ich lepšiu budúcnosť, preto je toto “pošpanielčenie” prirodzené a napriek vonkajším tlakom, vyjadruje tiež pozitívny a otvorený postoj Indiánov v nových socio – politických podmienkach XX. storočia a ich dobrú vôľu pri integrácii do novej mnohonárodnostnej Bolívie.¹⁹⁰

Školská reforma z roku 1995 mala snahu o záchranu domorodých jazykov a aj chiquitánčina sa začala vyučovať na školách. Deti však už neovládali tento jazyk a jediná schodná cesta bola začať vyučovať ho ako cudzí jazyk. Dodnes pokračuje toto úsilie, ktoré sa zdá po všetkých stránkach odsúdené na neúspech vzhľadom na nepripravenosť vyučujúcich, nevhodné didaktické metódy a nedostatok vhodných

---

¹⁸⁸ Falkinger, Sieglinde. Manauxti Jesucristo Mariaboka. Manual de Sermones. Apac. Santa Cruz, 2010, s.115

¹⁸⁹ Falkinger, Sieglinde. Manauxti Jesucristo Mariaboka. Manual de Sermones. Apac. Santa Cruz, 2010, s.118

¹⁹⁰ Tamtiež

pomôcok. Nič na tom nemení ani fakt, že bésiro (chiquitánčina) bola dekrétom z 11. septembra 2000 uznaná za jeden z oficiálnych jazykov Bolívie.¹⁹¹

Rozsiahlejšia aplikácia agrárnej reformy v roku 1953 v tropických nížinách 10 rokov po jej schválení¹⁹² mala postupne pozitívny vplyv aj pre Chiquitáncov, keďže im bola pridelená a vrátená časť pôvodnej pôdy. Toto malo za následok konsolidáciu pôvodných komunit a vznik ďalších nových, ktoré vznikali oddelením skupiny obyvateľov, keď bolo zrejmé, že dostupnosť zdrojov nebude dostačujúca pre celú rastúcu osadu.¹⁹³

Staré aj nové komunity pokračovali v samosprávnom usporiadaní s miestnou radou (*cabildo*) a náčelníkmi (*casiques*). Zároveň sa integrovali do politického systému cez politickú štruktúru vyžadovanú štátom. Jednou z prvých spoločných iniciatív bola vždy konštrukcia jednoduchej kaplnky a vo väčších komunitách aj školy. Do stredu hlavného "námestia" (trávnatej plochy) podľa koloniálneho vzoru bol vždy zasadený kríž.¹⁹⁴

Práca bola vykonávaná spoločne na komunálnom princípe všetkými schopnými členmi komunity. Toto obdobie už konečne prináša toľko vytúženú slobodu, kde sa Chiquitáncom otvárajú dvere pre voľný vstup na pracovný trh mimo ich územie, často ako nájomní robotníci pri žatvách, na dobytkárskych statkoch alebo v drevospracujúcich ťažobných firmách.

Toto má za následok na druhej strane, že na kratšie alebo dlhšie obdobia opúšťajú svoje osady, čo má negatívny vplyv na stabilitu rodinných zväzkov, výchovu detí a nedostatok mužov v komunitách. Nie sú zriedkavé rodiny, kde muži trávajú so svojimi

---

¹⁹¹ Tamtiež, s. 121

¹⁹² Riester, Jurgen. *Camba y paico: "La integración de los indígenas del oriente boliviano"*. En: *La situación del indígena en América del Sur*. Editorial Tierra Nueva. Montevideo – Uruguay 1971, s. 203-215

¹⁹³ Parzinger, Severino. *Manual de sermones chiquitanos de San Miguel de Velasco y sus comunidades, Verbo Divino, Cochabamba, 2016, s. 119*

¹⁹⁴ Parzinger, Severino. *Manual de sermones chiquitanos de San Miguel de Velasco y sus comunidades, Verbo Divino, Cochabamba, 2016, s. 122*

rodinami len niekoľko týždňov v roku, väčšinou cez veľké náboženské sviatky (Svätý týždeň, Corpus Christi) a sviatky patrónov komunit.¹⁹⁵

Začiatky XX. storočia sú poznačené uvedomením si centrálneho koreňa chudoby a zaostalosti, ktorým je vzdelávanie a školský systém. Tento sa okamžite stáva misiou a apoštolskou výzvou aj pre bolívijských františkánov. Mimoriadnou aktivitou sa v Bolívii vyznačoval páter Zampa, ktorý s jeho širokým ponímaním vzdelávacieho procesu založil robotnícky spolok, publikoval časopis a vytvoril školskú – komunitnú sieť na periférii Potosí a príľahlých vidieckych oblastí. V Tarate sa publikoval koordinačný boletín o aktivite rádu v Bolívii, ktorý viedol páter Priwasser. Školy (colegios) Propaganda Fide ukončili svoju špecifickú funkciu so vznikom vikariátov.¹⁹⁶

Prvé vikariáty boli: Beni v 1897, Gran Chaco v 1919 a Chiquitos v 1930. Neskôr vznikli Ñuflo de Chávez v 1951, Coroico v 1958 a Aiquile v 1961. Celkovo pri úlohe františkánskeho rádu možno povedať, že obetoval veľa z priorít vlastnej charizmy, aby mohol prevziať na seba cirkevné potreby. V národnom kontexte museli byť konfrontovaní s množstvom už uvedených udalostí, ako bola napr. výrazná prítomnosť majiteľov veľkostatkov, sekularizujúca sa politika a edukatívny systém. Vznik vikariátov konštituovaných v tomto kontexte vyžadoval mimoriadnu horlivosť a apoštolský zápal tých, ktorí sa museli stretávať s touto realitou.¹⁹⁷

5.4. Osobnosti Vikariátu Chiquitos

Je dôležité zdôrazniť, že prvé desaťročia nového Vikariátu boli výrazne ovplyvnené osobnosťami biskupov, ich schopnosťami a evanjelizačným zápalom. Aby sme si uvedomili vtedajší stav a potreby tejto oblasti považujem za vhodné uviesť najdôležitejšie charakteristiky týchto výrazných osobností.

---

¹⁹⁵ Osady – komunity väčšinou nesú meno svätého, prípadne sa vyberie sv. patrón – ochranca, ktorý sa vždy oslavuje 3 dni a samotná príprava osláv je tiež viacdňová. Tieto dni bývajú v komunitách veľmi dôležité, lebo sa upevňujú rodinú a priateľské vzťahy, v ťažkých časoch posilňovali chiquitánsku identitu. Slúžia na udržanie tradícií, folklóru a kultúry ako takej. Z negatívnych javov dodnes pretrváva všeobecný alkoholizmus počas týchto sviatočných dní.

¹⁹⁶ Boletín franciscano de Bolivia, No. 48, enero – marzo 1989, s. 18

¹⁹⁷ Tamtiež

Prvým biskupom sa v roku 1931 stal fray **Mons. Berthold (Bertoldo) Bühl**, ofm.¹⁹⁸ V čase jeho služby existovala významná disproporcia medzi farnosťami v oblasti Guarayos (súčasť Vikariátu) a v Chiquitos, tie prvé sa vyznačovali poriadkom, disciplínou, prácou a blahobytom, zatiaľ čo tie druhé krásnymi, ale zruinovanými chrámami, indiánskym obyvateľstvom v zúboženom a deprimovanom stave, ktoré sa nedokázalo vymaniť z poddanských vzťahov voči majiteľom pôdy zo Santa Cruz (tradične nazývaní ako „biely páni“, v španielčine „señores blancos“), ktorí väčšinou zároveň odmietali katechizáciu Indiánov a dokonca intenzívnejšiu prítomnosť cirkvi na ich územiach.

Obrovská rozloha vikariátu rozkladajúceho sa od Beni až po Puerto Suárez a San Matías (hranice s Brazíliou s federálnymi štátmi Mato Grosso a Mato Grosso do Sul) zväčšovala ťažkosti a výzvy, ktoré boli v tejto misii postavené pred františkánsku komunitu.

Na vykreslenie vtedajšej situácie, prvá pastoračná vizitácia prvého biskupa bola uskutočnená na chrbte mulice, ale jej dôsledkom bolo, že každá farnosť dostala svojho kňaza – farára a všetky odľahlé vidiecke usadlosti v rámci farností mohli s určitou periodicitou počítať s prítomnosťou kňaza.¹⁹⁹

S prorockou víziou bolo založené dodnes fungujúce Colegio²⁰⁰ - Seminario San Ignacio za účelom pozdvihnutia vzdelanostnej úrovne a zároveň podpory kňazských povolanií vo Vikariáte. Na podporu evanjelizačného úsilia prišli tiež ženské rehoľné kongregácie, Sestry františkánky z Hall a z Hallein a neskôr ďalšie ženské rehole.²⁰¹

Cez financovanie Vikariátu boli rekonštruované viaceré kostoly, v Roboré a Puerto Suárez boli postavené úplne nové. V San Ignaciu bolo zavedené prvé elektrické osvetlenie cez dieselový motor, osvetlené boli katedrála, biskupský úrad a hlavné námestie, neskôr aj všetky hlavné ulice v centre mesta. V meste sa otvorili drevospracujúce a kovoobrábajúce dielne, taktiež sa získali prvé pozemky za účelom chovu dobytky, ktoré zároveň slúžili na praktickú výuku stredoškólakom. Samotný

---

¹⁹⁸ Madersbacher, 1993, s. 4

¹⁹⁹ Tonelli, 2004, s. 281

²⁰⁰ Colegium, spájajúce škôlku, základné a stredné školstvo až po maturitu

²⁰¹ Tonelli, 2004, s. 281

biskup ovládal chiquitánčinu a odporúčal kňazom venovať sa jej štúdiu (Tonelli, 2004, s. 282).

Mons. Tarsicio Senner.²⁰² Druhým biskupom sa stal Mons. Tarsicio Senner, ofm, ktorý bol vysvätený na biskupa v Chiquitos v roku 1942. Žil tvrdé časy izolácie vzhľadom na II. Svetovú vojnu bez možností získania zahraničnej pomoci čo sa týka misionárov – kňazov ako aj v ekonomickej oblasti. Jeho vernosť vyjadrená heslom na biskupskom erbe „Maná na púšti“ sa prejavila výrazne vo sviatostnej pastorácii, hlavne vo sviatosti zmierenia, zanedbávanej počas dlhých desaťročí a kde sa dosiahlo významné apoštolské ovocie. V tých rokoch bola založená v San Ignaciu Katolícka akcia, ktorá fungovala počas 6 rokov. Ako spomienka a odkaz na jej činnosť zanechala na jednom z ignaciánskych kopcov vztýčený veľký kríž pri príležitosti Svätého roku 1950.

Oblasť školského vzdelávania sa stala tiež jedna z jeho priorít. Jeho zásluhou sa vybudovali kolégiá v Roboré, San José a v Santiago de Chiquitos. Osobne prevzal riadenie školy Colegio - Seminario, pričom sám vyučoval latinčinu, španielčinu, náboženstvo a filozofiu. Aj jeho zásluhou sa začína proces, keď od roku 1952 začínajú vo vidieckych oblastiach pribúdať školy a v dekáde 70. rokov už boli prakticky prítomné na veľkej časti vidieckych teritórií.²⁰³

Mons. José Calasanz Rosenhammer (1900-2003).²⁰⁴ Tretím biskupom sa stal Mons. José Calasanz Rosenhammer, ofm, v období rokov 1949 až 1974. Tento muž s povestou svätosti sa natrvalo zapísal do histórie Chiquitánie a srdc jeho obyvateľov. Jeho apoštolská horlivosť a hlboká mariánska úcta viedli vo vikariáte k zavedeniu známej a populárnej tradície Misie Mária. Stalo sa tak v roku 1953, kedy Mons. Rosenhammer navštívil Svätýňu Našej Pani fatimskej. Impulz, ktorý dostala evanjelizácia chiquitánskeho vidieckeho ľudu cez túto mariánsku misiu bol bez preháňania najvýznamnejšou pastorálnou aktivitou od obdobia po vyhnaní jezuitov.²⁰⁵

V tom čase sa už menila sociálna štruktúra v Chiquitos. Mnohé agrárne usadlosti a vidiecke statky sa premenili na slobodné poľnohospodárske komunity a vznikali

---

²⁰² Madersbacher, 1993, s. 4

²⁰³ Tonelli, 2004, s. 283

²⁰⁴ Madersbacher, 1993, s. 4

²⁰⁵ Tonelli, 2004, s. 284

d ďalšie nové. Pozdĺž už spomínanej novovybudovanej železničnej trate z Corumbá (Brazília) do Santa Cruz začali vznikať nové dediny a niektoré z nich sa stali farnosťami, ako El Carmen, Chochís, Pailón a S. Antonio de Roboré.²⁰⁶

Účasť Mons. Rosenhammera na Druhom vatikánskom koncile mu umožnila kontakty s ďalšími biskupmi a inštitúciami, ktoré mu poskytli podporu na realizáciu mnohých sociálno – pastorálnych projektov v Chiquitos. Sformovali sa poľnohospodárske kooperatívy a ďalšie so službami v oblasti verejných služieb (voda a elektrina), boli postavené základné a stredné školy, cesty, drevené mosty, nové kostoly, farnosti a nemocnice, do oblasti prišli tiež ďalšie rehoľné kongregácie (Bratia Maristi, Rehoľné sestry Najsv. rodiny) a za pomoci jezuitov zo Švajčiarska sa začala rekonštrukcia chrámu v San Rafael, pod vedením architekta Hansa Rotha.²⁰⁷

V San Ignaciu bola na novo vybudovaná katedrála, keďže pôvodný jezuitský chrám musel byť v roku 1948 zbúraný, pretože v devastovanom stave predstavoval životné ohrozenie pre účastníkov bohoslužieb. Bola mu často vyčítaná chyba, že tento chrám bol vybudovaný podľa európskych kritérií a zachoval z jezuitských čias len krásne oltárne drevorezby a obrazy (*retablo*).²⁰⁸

V zdravotnej oblasti podporil Sestry sv. Františka z Hallein pri konštrukcii, materiálnom vybavení a uvedení do činnosti nemocnice “Santa Isabel” v San Ignaciu. Taktiež ustanovil a zorganizoval na území vikariátu mobilnú zdravotnícku službu (*Servicio móvil de sanidad*), niekoľko mikro – nemocníc a vidieckych ošetrovní.²⁰⁹

Jeho kreatívna mnohotvárnosť sa prejavila aj na produktívnych aktivitách v prospech vidieckeho obyvateľstva. Podporil a propagoval zakladanie produktívnych, obchodných a kreditných kooperatív, vytvoril plán na rozšírenie chovu dobytku pre malých chovateľov, atď. Zároveň je treba uznať, že jeho vízia zameraná na pozdvihnutie integrálnej životnej úrovne obyvateľstva však okrem vlastného nedostatku skúsenosti,

---

²⁰⁶ Tamtiež

²⁰⁷ Hans Roth Merz (1934-1999), švajčiarsky jezuita a architekt, reštaurátor jezuitských chrámov v San Javier, San Rafael, Concepción a San Miguel. Strávil v Chiquitánii viac ako 20 rokov svojho života.

²⁰⁸ Tonelli, 2004, s. 284

²⁰⁹ Tamtiež

narážala na nedostatočnú vzdelanostnú úroveň obyvateľstva a niektoré archaické vzorce správania, ktoré znemožnili dlhodobjší úspech týchto iniciatív.²¹⁰

V kultúrnej oblasti bolo významným počinom založenie Radia Juan XXIII.²¹¹, ktoré svojim vlnovým rozsahom pokrylo celé územie vikariátu a stalo sa dodnes významným vzdelávacím, evanjelizačným a informačným centrom pre obyvateľstvo, tak v španielskom, ako aj chiquitánskom jazyku. V San Ignaciu bolo tiež uvedené do činnosti prvé farské kino, po mnohé roky hlavný zdroj voľno časového vyžitia.

Monseñor José Rosenhammer sa zapísal do dejín Chiquitánie aj tým, že spoločne s pátrom Elmarom Klingerom dokázali presvedčiť posledný divo-žijúci kmeň v lesoch tejto oblasti, *ayoreos*, aby začali viesť usadlý život a mohli tak byť evanjelizovaní a začlenení do spoločnosti. Za týmto účelom boli založené komunity Misión Católica de Lourdes a Santa Teresita, v rámci farnosti Las Taperas de San Juan.²¹²

Mons. Rosenhammer vzhľadom na stratu zraku a čiastočne aj sluchu znechal svoj biskupský stolec 25. júla 1974. Ešte za svojho života bol ocenený najvyššími štátnymi bolívijskými vyznamenaniami a aj doktorátom honoris causa na najvýznamnejšej štátnej univerzite Gabriel René Moreno.²¹³ Zomrel v San Ignaciu, 23. apríla 2003 vo veku 103 rokov.²¹⁴

Mons. Bonifacio Madersbacher

Bol biskupom v rokoch 1974 až 1995. V tomto období boli založené nové farnosti: Campamento, Quijarro, S. Francisco Javier, S. Francisco de Asís. Pokračovalo sa v reštaurácii jezuitských chrámov v San Miguel, San Rafael, San Ignacio a San José, podporovalo sa výstavba základných a stredných škôl, zdravotných stredísk a kaplniek

---

²¹⁰ Tonelli, 2004, s. 285

²¹¹ Názvom sa vzťahuje na pápeža Jána XXIII. Nazývané tiež Katolícky hlas Chiquitánie, je založené 25.12. 1967 a stále je najviac počúvaným rádiom v oblasti. Pozn.autora.

²¹² Tonelli, 2004, s. 285

²¹³ Tamtiež

²¹⁴ Galeote, Jesús: Misiones de Chiquitos. Una mirada franciscana. Centro de pastoral y cultura chiquitana, Santa Cruz, 2000

na vidieku, taktiež založenie nových komunít – dedín pozdĺž rieky Paraná a na hranici s Brazíliou.²¹⁵

Od roku 1972 sa jeho pričinením začalo výrazne pracovať na formácii tzv. „náboženských lídrov“ (*líderes religiosos*) pre vidiecke osady, ktorí až dodnes zohrávajú významnú funkciu v náboženskom živote na dedinách. Ich hlavnou úlohou je v spolupráci s kňazmi a rehoľníkmi (tam, kde je to možné) udržať katolícku vieru v komunitách: majú na starosti vysluhovanie liturgie slova každú nedeľu, taktiež v niektoré liturgické sviatky a cez hody – sviatky patróna komunity pri absencii kňaza. Náboženský lídri boli formovaní na základe kapacitácie a katolíckej náuky od začiatku 70. rokov, jedným z miest na formačné kurzy bola aj Poľnohospodárska stredná škola San Miguelito. Od začiatku 90. rokov začínajú prenikať do pozície náboženských lídrov aj ženy, ktorých formáciu si vzali na starosť sestry Klarisky zo San Ignacio de Velasco. Kurzy sú orientované hlavne na ovládanie Biblie, jej členenie, vznik, výklad a základné katechetické state.²¹⁶

Je pomerne častým problémom, že osoba, ktorá ukončila kurz a spíňa teda podmienky na výkon funkcie, často krát odmieta jej vykonávanie kvôli prehnanej nesmelosti a strachu z možnosti urobiť chyby pri výkone funkcie.²¹⁷

V prípade žien je situácia pomerne zložitá, pretože prevládajúci *machizmus* a tradične podriadená funkcia ženy jej sťažuje úlohu ako náboženskej autority. Navyše musí mať súhlas a podporu manžela, bez ktorého by nemohla funkciu vykonávať. Pri všetkej starosti o deti a rodinu, je tiež problematické ich vzdelávanie a účasť na kapacitačných kurzoch pre ženy.²¹⁸

V tomto období počet farností dosiahol číslo 21, františkánsky rád vytvoril svoju vlastnú provinciu, posilnili sa ženské františkánske rehole z Hall - Tirolsko a Hallein, Svätej rodiny a Klarisiek. Neskôr prichádzajú misionári a misionárky identes zo Španielska, misionári SVD a Misionárky z Aparecidy, pôvodom z Brazílie. Postupne a neľahko sa

---

²¹⁵ Tonelli, 2004, s. 286

²¹⁶ Historias de comunidades de la provincia Velasco, Santa Cruz de la Sierra - Bolivia, APAC, Fundación AVINA, 2006, s. 204

²¹⁷ Tamtiež

²¹⁸ Osobné poznatky autora.

začína formovať tiež vlastné chiquitánske klérum, aj keď nie bez typických pôrodných bolestí.²¹⁹

Obdobie vikariátu – do roku 1994, kedy vzniká diecéza – sa charakterizovalo významnou prítomnosťou kňazov, ženských rehoľníčiek, misionárov laikov a dobrovoľníkov z Rakúska, ktorí sa významnou mierou pričínili o fungovanie projektov v oblasti zdravotníctva, vzdelávania, formácie, agroprodukcie a reštaurácie jezuitských chrámov. V prospech chiquitánskych komunít boli vystavané zdravotné strediská, školy, nádrže na vodu, boli vyškolení náboženský lídri, zdravotní propagátori a vzniklo množstvo verejno – prospešných združení a kooperatív.²²⁰

Vikariáty kládli špeciálny dôraz na zlepšenie životných podmienok indiánskej populácie na základe sociálnej pastorácie. Považujem za potrebné zdôrazniť, že táto je súčasť integrálneho evanjelizačného úsilia. Citujem prvého biskupa Vikariátu Ňuflo de Cháves, Mons. Antonia Bosla: „Do živej a úplnej pastorácie patrí sociálna pastorácia“.²²¹

Kooperatívy, cesty, mosty, vodné nádrže, pitná voda, kluby matiek, zdravotná oblasť, obydla, nemocnice, školy, alfabetizačné programy, pastoračné a komunitné centrá. Taktiež boli podporované programy a kurzy na rozvoj remesiel: tkanie látok, drevo spracovanie, stolárstvo, obrábanie kovov a klampiarstvo. Farské zdravotné poistenie. Na základe františkánskej iniciatívy, podpory a geniálneho švajčiarskeho architekta Hansa Rotha, boli rekonštruované staré monumentálne misijné chrámy a Chiquitánia tak nestratila svoje jedinečné duchovné a kultúrne bohatstvo, deklarované v UNESCO ako kultúrne a historické dedičstvo ľudstva.

Prioritné nové výzvy, ktoré v tomto čase vznikajú pre vikariát, sa identifikovali tieto:²²²

- Začlenenie bielych a mesticov do farských aktivít
- Pastorácia mládeže
- Boj proti sektám

---

²¹⁹ Tonelli, 2004, s. 285-287

²²⁰ Falkinger, Sieglinde. Manauxti Jesucristo Mariaboka. Manual de Sermones. Apac. Santa Cruz, 2010, s. 116

²²¹ Concepción y sus comunidades, Cientistas sociales JISUNU, Imprenta Imagen Gráfica, Santa Cruz de la Sierra- Bolivia., s. 95

²²² Madersbacher, 1993, s. 4

- Viac katechézy pre ľudí z vidieka a z mesta

5.5. Katechéza, farnosť a úloha náboženských (komunitných) lídrov

Bod týkajúci sa katechézy je v skutočnosti kľúčom k riešeniu ostatných troch výziev, preto sa mu budem venovať obširnejšie. Obdobie vikariátu bolo poznačené slabou formáciou katechétov a nedostatkom štátom platených učiteľov náboženstva. Na vidieku, okrem chýbajúceho personálu boli a sú dodnes najväčšími problémami zlé cesty a celkovo problém nedostupnosti so zlými komunikáciami.²²³

Mnohé z problémov a okolností vplývajúce na sociálny a náboženský život Chiquitáncov v druhej polovici XX. storočia sú prítomné aj v dnešnej dobe, aj keď je pravda, že niektoré aspekty sa vyvíjajú smerom dopredu. Vo všeobecnosti mladí ľudia po prvom sv. prijímaní a birmovke strácajú záujem o náboženstvo. Väčšinová mentalita je zameraná na plnenie rituálnych a zvykových prvkov cez ktoré dostávajú pocit splnených povinností voči Bohu.

Na druhej strane existoval nedostatok aktivít zameraných na rodinnú katechézu. Okrem nedostatočnej prípravy katechétov, na úrovni celého Vikariátu tiež chýbala osoba zodpovedná za katechézu. Záviselo na schopnostiach farára dotiahnuť k spolupráci vidieckych učiteľov, aby pomáhali pri vyučovaní náboženstva. Tiež sa ukazovali veľké perspektívy a slabé reálne využitie materiálov a pomôcok: katechizmus, Biblia, diapozitívy a ďalšie audiovizuálne možnosti, ako aj podporné formačné stretnutia.²²⁴

Koordinácia. Vo vidieckych komunitách a vzhľadom na geografické ťažkosti sa často riešili ťažkosti a nedostatky v oblasti koordinácie medzi rôznymi novými hnutiami a iniciatívami navzájom a s farárom – administrátorom. Farári sa postupne učili rozpoznať charizmy rôznych skupín a tieto zase programovať a plánovať svoje aktivity v súčinnosti s ním.²²⁵

---

²²³ CEB. Enfoque y directrices pastorales. 2004.

²²⁴ CEB. Enfoque y directrices pastorales. 2004.

²²⁵ Tamtiež

Postupne sa vytvorilo prostredie pre fungovanie farských rád v niektorých – hlavne mestských - farnostiach, ale väčšinou boli málo funkčné a schádzali sa veľmi nepravidelne. Dozrievanie v tejto oblasti prinieslo jasnú víziu, že členovia rady majú byť osoby, ktoré dávajú svojim životom svedectvo, pričom rehoľníci a rehoľníčky by vždy mali byť členmi farských rád.²²⁶

Farnosť ako miesto stretnutia. Biskupské pastoračné listy od konca 70. rokov sa naliehavo vyjadrovali k funkciám farnosti celkovo a špecificky v Chiquitáni. Aj tu bola evanjelizačná činnosť prepojená so sociálnou realitou farníkov, ktorí často krát žili na hranici chudoby. S týmto súvisí františkánska vízia farnosti, kde farník by mal vždy nájsť u kňaza otvorené dvere nielen v oblasti duchovnej pomoci, ale aj v prípade hmotnej núdze. Farnosť nesmie byť len konglomerát rôznych skupín, je to predovšetkým spoločenstvo – komunita veriacich v láske. Je potrebné vzbudiť hlbšie povedomie o význame sviatostí. Kňazi nemajú pristupovať k vysluhovaní sviatosti rutinne.²²⁷

Otázka náboženských vidieckych lídrov.²²⁸ Ako už bolo spomenuté, výrazom náboženský líder sa počas vikariátu začal nazývať muž, zodpovedný za evanjelizáciu svojej obce, pomáhajúci farárovi, ktorý má často na starosti veľa usadlostí a navštevuje každú len niekoľko krát ročne. V predchádzajúcom období túto úlohu plnili tzv. *maestros de capilla*. Do dnešných zostáva fungovanie lídrov v platnosti podľa nižšie uvedených pravidiel, aj keď nie bez zmien, ktoré zodpovedajú súčasnej etape.

Táto otázka nadobúda väčšiu váhu po 10 rokoch existencia vikariátu, kedy sa tento rozdelil na zóny, pričom farári – administrátori dostali priamu zodpovednosť za formáciu a orientáciu lídrov. Dôležitým prvkom bola nielen dobrá vôľa a dispozícia lídra, ale aj jeho akceptácia v rámci komunity, kde pôsobil. Tam vždy pôsobia rôzne faktory: vek, osobnosť, formácia, vzťahy v komunite, ktorou musí byť líder vybraný.

Bezpochyby jedným z najdôležitejších faktorov je viera, ktorá musela suplovať typické problémy spojené s výkonom tejto funkcie: nízka vzdelanostná úroveň a s tým spojené

---

²²⁶ Zápisnica, stretnutie kléra, 17.1.1992, Archív San Miguel, s. 9

²²⁷ Tamtiež

²²⁸ Väčšina informácií zhromaždených v tejto kapitule (5.5) je na základe vlastného výskumu, údajov z rozhovorov zo samotných komunit, prostredníctvom súčasných lídrov, ako aj misionárov a rehoľníkov z oblasti. Pozn. autora.

ťažkosti s výkladom Biblie; v zmiešaných obciach, kde spolu žijú Indiáni a bieli, títo väčšinou odmietali autoritu indiánskych lídrov; ekonomické a časové prekážky, keďže líder musel pracovať na svojom poli, aby uživil rodinu.²²⁹

Treba si uvedomiť, že líder nie je osoba, ktorá sa venuje osade len príležitostne: naopak, žije a pracuje vo svojej obci a preto sa aktívne zúčastňuje na všetkých udalostiach, aj oslavách, patronátnych sviatkoch – hodoch a zábavách. Je nevyhnutné, aby kňaz dohliadal na jeho správanie a pomáhal mu nepadnúť do nerestí a zlých zvykov, hlavne alkoholizmu veľmi rozšírenému do dnešných dní. Líder tiež často trpí kritikou zo strany ľudí, ktorí mu nerozumejú, ani si ho – z rôznych príčin - nectia. V zložitých každodenných vzťahoch je ostro sledovaný, skúmaný a posudzovaný.²³⁰ V týchto prípadoch potrebuje cítiť morálnu podporu kňaza.

Vo všeobecnosti môžeme povedať, že náboženský lídri sú od čias vikariátu dodnes živou silou lokálnej cirkvi a ľudia ich po väčšinou v dobrej viere prijímajú a podporujú. Je typickým javom, keď sa lídri sťažujú na nedostatočnú účasť ľudí na liturgiách najmä v čase siatia, žatvy, rúbaní dreva a pod. Naopak, sú potom etapy, keď je ich účasť na živote komunity veľmi intenzívna: Vianoce, Veľký – Svätý týždeň a Veľká noc, slávnosť sv. Patróna obce. Treba si uvedomiť, že tieto obdobia sú zároveň časom návštevy príbuzných v iných osadách, pričom rodiny lídrov sa musia týchto možností prakticky vzdať.

Je úlohou lídrov zhromaždiť údaje o deťoch, ktoré budú pokrstené, príp. o snúbencoch, ktorí si želajú cirkevný sobáš a pripraviť deti a dospelých na prijatie sviatostí. Zároveň poznať situáciu ťažko chorých, ktorým sa pri neprítomnosti kňaza tiež duchovne venuje.²³¹

Patrí k zodpovednosti farára a jeho pastorálnych pomocníkov organizácia formačných kurzov pre lídrov zo svojej farnosti (ideálne je, aby ich bolo viac z každej komunity a bola medzi nimi aj žena) v trvaní minimálne 3 dni až 1 týždeň. Tieto kurzy bývajú

---

²²⁹ Zápiscnica. Madersbacher, B. Encuentro pastoral del 14-17 diciembre de 1982, s. 5

²³⁰ Okrem prípadov vďačnosti, napr. za možnosť byť pochovaný lídrom, teda s náležitou úctou a liturgiou, sú tiež známe prípady, keď líder nebol pripustený k vysluhovaniu liturgie slova až kým nepožiadal o odpustenie suseda, ktorého urazil. Pozn. autora.

²³¹ Zápiscnica. Madersbacher, B. Encuentro pastoral del 14-17 diciembre de 1982, s. 5

spojené s duchovnou obnovou, kde sa cez modlitbu, Eucharistiu, počúvanie a výklad Božieho slova a spolužitie posilňuje ich duchovný život a rast. V rámci Vikariátu Chiquitos sa stalo zvykom aspoň jedno spoločné stretnutie za rok.

Starostlivosť o lídrov je dodnes jeden z kľúčových pastoračných prvkov, keďže na vidieku je veľmi málo evanjelizačných pracovníkov (*agentes pastorales*). Od týchto formačných stretnutí sa odvíja ich vzťah a vnútorná sila k úlohe, ktorá im bola cirkvou zverená. Keď sa stane, že líder neplní správne svoju funkciu, je to často preto, lebo farár ho nesprevádza a nepodporuje zodpovedne pri jeho úlohách.²³²

5.6. Ďalšie aspekty evanjelizácie vo Vikariáte

V dobe Vikariátu sa zachovala kontinuita v ponímaní dôležitosti kultúry a umenia v chiquitánskej tradícii. Napr. Mons. Madersbacher zdôrazňoval potrebu posilnenia evanjelizácie cez umenie, konkrétne cez drevorezby typické pre túto oblasť a vyrábané v dieľniach v San Miguel a Concepción (hlavne kríže, Panna Mária, sv. patróni...)²³³

Ohľadom kultúry je vhodné zdôrazniť, že väčšina vidieckych komunít má cez svoju históriu zachovanú svoju vlastnú kultúru a jej výrazové prostriedky. V zmysle vytvárania vzťahov s prírodou, so sebou samým a s Bohom. Skúsenosti ukazujú, že miestna kultúra je už dlhodobo a tradične rozdielna od kultúry evanjelizátorov (kňazov, rehoľníkov...) ktorí sa často kvôli nedostatku skúseností, citlivosti, taktu a poznatkov snažili vnútiť inú, "importovanú" kultúru, mentalitu a zvyklosti. Miestni ľudia sú hlboko nábožensky založený, síce svojim spôsobom, ale hlboko a sebe vlastným spôsobom. Biskup Madersbacher pripomína, že "naše poznanie o ich zbožnosti v období pred jezuitami je slabé a nedostatočné a aj toto dodnes spôsobuje ťažkosti pri evanjelizácii".²³⁴

---

²³² Napríklad Mons. Madersbacher vo svojom pastierskom liste z roku 1993 uvádza, že je vhodné za účelom povzbudenia motivácie a ako vyjadrenie vďačnosti dať lídrom malý darček ako pozornosť k Vianociam. Jeho víziou bolo, aby sa z lídrov raz mohli stať trvalý diakoni a z ich rodín vziť povolania ku kňazskému a rehoľnému životu.

²³³ Zápisnica. Madersbacher, B. Encuentro pastoral del 14-17 diciembre de 1982, s. 7

²³⁴ Tamtiež

Problém nedostatku kňazov a celkovo povolání k zasvätenému životu, viedol k tomu, že vo Vikariáte 90% ľudí zomieralo bez udelenia sviatostí.²³⁵ Preto do Ríma smerovali žiadosti o možnosť vysvätenia niektorých chiquitánskych lídrov ako mužov „vyskúšaných vo viere“ za kňazov alebo trvalých diakonov. Stanovená cirkevná normatíva však neumožnila ďalšie pokračovanie tejto možnosti.²³⁶

Rodinná pastorácia. V 90. rokoch sa dostala medzi priority evanjelizačných plánov aj rodinná pastorácia, vzhľadom na celkovú krízu rodiny, afektívnosti a partnerských vzťahov v Latinskej Amerike, Bolívii a aj v departmente Santa Cruz, kam administratívne Chiquitánia patrí. Nedostatok štatistík v San Ignaciu, viedol k použitiu skúsenosti z hlavného mesta departmentu, Santa Cruz, kde v rámci Arcidiecézy existuje skúsenosť a štatistiky z problematiky rodinných a vzťahových štruktúr. V oblasti Chiquitánie - aj napriek niektorým vidieckym špecifikám - sa situácia v mnohých smeroch podobá tej zo Santa Cruz, preto uvádzam niekoľko štatistík a tendencií, dodnes platných aj pre chiquitánsku skutočnosť.²³⁷

Prevládanie citovosti nad rozumom má za následky nedoriešené konflikty, kde na základe psychologickkej nezrelosti neexistuje poriadok ani rešpekt. Oslabená je rola otcov, ktorých náklonnosť k nezodpovednosti, alkoholizmu a nevere často vedie k opusteniu rodiny, pričom svokra alebo najstarší syn preberajú jeho úlohu. V meste Santa Cruz až 90 % manželských párov prejavuje psychologicky nezrelé postoje vo svojom správaní. ĎNa akom základe sa uzatvárajú manželstvá? Štatisticky je ich 48% z lásky, kvôli osamostatneniu sa 32%, kvôli „inštinktu“ 20%, kvôli čiastočnej kompatibilite 10%, zvyšok verí na osudovosť alebo nepozná presnú príčinu. V roku 1991 bolo v Santa Cruz 200 potratov denne, výrazne vzrástli rôzne formy prostitúcie. Cirkev neponúkala v tom čase pastoračné alternatívy voči tejto situácii a veľa kňazov prejavovala slabú citlivosť, prípadne pasivitu voči rodinnej pastorácii. Zároveň vzrástlo

---

²³⁵ V zápisnici zo stretnutia vikariátu 14-17 februára 1992 je doslova uvedené: „Keď tento údaj Mons. Bonifacio povedal pápežovi Jánovi Pavlovi II. na audiencii v Ríme, tento od prekvapenia skryl svoju tvár do dlaní“

²³⁶ Pastoralne stretnutie vikariátu v San Ignacio, 14-17 februára 1992, archív farnosť San Miguel de Velasco

²³⁷ Tamtiež. Na základe osobných dlhoročných skúseností si trúfam povedať, že tieto štatistiky v podstate verne reprezentujú súčasnú latinskoamerickú realitu. Poznámka autora.

uvedomenie si potreby adekvátnej prípravy pre kňazov a rehoľníkov (rehoľníčky), aby sa mohli plnšie a zodpovednejšie venovať rodinnej pastorácii.²³⁸

Komunikácie. V rámci evanjelizačných metód zohralo dôležitú úlohu Rádio Juan XXIII. založené Mons. José Rosenhammerom. Ciele rádia sa od jeho zrodu orientovali do dvoch hlavných oblastí: pastorálne – evanjelizačná a sociálne – humanistická. Dodnes je toto rádio hlavným zdrojom informácii pre Chiquitáncov a plní nasledovné úlohy:²³⁹

- Udržať živú kresťanskú vieru na základe formácie a náuky, ktorá sa má prejavovať v každodennom živote obyvateľov
- Vyjadriť hlas a životný pocit Chiquitáncov, aby dokázali vedome prijať a pochopiť svoju vlastnú životnú realitu
- Vychovávať a orientovať v hodnotách, postojoch a praxi na obohatenie osôb z hľadiska individuálneho, rodinného a komunitného
- Motivovať a podporiť všetky organizačné úsilia vo vidieckych komunitách za účelom pozdvihnutia ich socio – ekonomickej a kultúrnej úrovne
- Posilniť a zdynamizovať iniciatívy na podporu tradičných kultúrnych prejavov regiónu
- Posilniť tiež národné bolívijské hodnoty a povedomie, vzhľadom na obrovské pohraničné neobývané územia pri Brazílii²⁴⁰

Týmto nekončí výpočet aktivít a funkcií, ktoré plní toto pozoruhodné médium.²⁴¹ Udržiava praktickú vieru ľudí, zároveň formuje a kapacituje náboženských lídrov, aby boli schopní pripraviť kvalitne slávenie liturgie slova a katechézy v komunitách. Okrem programov v rádiu Rádio Juan XXIII. organizuje formačné katechetické stretnutia a distribúciu vytlačeného materiálu pre náboženské účely.²⁴²

---

²³⁸ Mons. Bonifacio Madersbacher. Documento sobre la pastoración familiar: San Ignacio de Velasco, archív farnosti San Miguel de Velasco, 9.2.1993, s. 8

²³⁹ Zázpisnica. Madersbacher, B. Encuentro pastoral del 14-17 diciembre de 1982, s. 8-9

²⁴⁰ Mons. Bonifacio Madersbacher. Documento sobre la pastoración familiar: San Ignacio de Velasco, archív farnosti San Miguel de Velasco, 9.2.1993, s. 8

²⁴¹ Vidiecka farnosť San Francisco Javier spravovaná misionármi identes, ako aj ostatné, dodnes oznamujú cez rádio oznamy ako napríklad: miesto nedeľnej omše, správy pre lídrov, oznamy pre krsty, atď. Moderné komunikácie postupne nahrádzajú túto úlohu. Poznámka autora.

²⁴² Zázpisnica. Madersbacher, B. Encuentro pastoral del 14-17 diciembre de 1982, s. 8-9

Podporuje tiež socio – ekonomickú dimenziu evanjelizácie, orientuje účasť chiquitánskeho poľnohospodára na jeho vlastnom rozvoji vo sférach ako: zlepšenie životných podmienok, kvality obydí a domácností, komunálne sklady, mikro - produktívne projekty, napr. trh poľnohospodárskych produktov, podpora rôznych iniciatív pre rozvoj cez rádio programy.²⁴³

V rámci kultúrno – informačnej dimenzie rádio podporuje všetky tradičné kultúrne prejavy tak v mestskom ako aj vo vidieckom prostredí, so zdôraznením prvkov ako je knižnica mládežníckeho centra, podpora dedinského športu, formačné programy a rôzne typy publikácií.²⁴⁴

V roku 1992, apoštolský vikár Vikariátu Chiquitos, Mons. Bonifacio Madersbacher uznal za potrebné začať proces vytvorenia plnoprávnej diecézy a prezentoval kléru (františkánom a diecéznym kňazom) formálne návrh, ku ktorému sa mali vyjadriť. Existovala možnosť, že Vikariát Chiquitos by bol rozdelený na dva vikariáty, alebo by sa utvorila jedna diecéza ako nástupkyňa jurisdikcie aktuálneho Vikariátu. Pastorálne zhromaždenie absolútnou väčšinou rozhodlo, že by nebolo vhodné v daných podmienkach rozdelenie vikariátu a dala tak začiatok procesu, ktorý kulminoval v roku 1994 vytvorením samostatnej diecézy.

6. Diecéza San Ignacio (1995-)

Pápež Ján Pavol II., 3. novembra 1994, ustanovil diecézu na území Apoštolského Vikariátu Chiquitos s menom „Diecéza San Ignacio“. Prvým biskupom sa stal Mons. Bonifacio Madersbacher, omf. Jej rozloha je 197 000 km² a mala v tom čase 140 000 obyvateľov, 21 farností, viacero zdravotných stredísk a edukatívne inštitúcie s viac ako 10 000 študentmi v provinciách Chiquitos, Velasco, Angel Sandoval, German Busch a Cordillera (čiastočne). Popri františkánoch tam pôsobilo v čase zrodu diecézy 13 diecézni kňazi a dvaja diakoni, rehoľní bratia maristi, misionári identes (mužská a ženská vetva) a 87 rehoľných sestier z rôznych františkánskych denominácií a iných. Okrem nich približne 400 laických katechétov hlavne vo vidieckych komunitách.

---

²⁴³ Tamtiež

²⁴⁴ Zázpisnica. Madersbacher, B. Encuentro pastoral del 14-17 diciembre de 1982, s. 8-9

K dispozícii novej diecéze boli médiá ako rádio Ján XXIII. a tiež *Canal 13* ignaciánskej televízie.²⁴⁵

6.1. Cirkev a nové evanjelizačné výzvy. Mons. Carlos Stetter

Posledné desaťročia Vikariátu priniesli nové evanjelizačné výzvy, ktoré pretrvávajú prakticky dodnes v diecéze. V jej čele stál 22 rokov nemecký biskup Mons. Carlos Stetter, prvý, ktorý nebol františkánom ani rehoľníkom a ktorý ako kňaz začal svoje pôsobenie vo Vikariáte v roku 1979²⁴⁶. Jeho neúnavná činnosť výrazne ovplyvnila život diecézy až do nedávna, keďže po splnení vekového limitu v januári 2017 nastúpil na jeho miesto americký biskup dlhodobo žijúci v Bolívii, Mons. Robert Herman Flock.

Prioritami jeho episkopálnej služby boli vzdelávanie, zdravotníctvo, komunikácie a sociálne diela.

Počas jeho služby sa definitívne rozdelilo 54 000 hektárov pôdy, ktorú dostal Vikariát za vlády Jaimeho Paz Zamoru v roku 1992. Tento proces začal už Mons. Bonifacio Madersbacher prideľovaním tejto pôdy - napriek početným kritikám - chudobným rodinám z andskej oblasti Bolívie: Potosí, Oruro, Chuquisaca, La Paz, Cochabamba, ako aj ľuďom zo Santa Cruz. Tento typ migrácie znamenal začiatok masívneho vstupu etnických Kečuáncov a Aymarov do chiquitánskeho regiónu. Rozdielna mentalita, kultúra, domorodý jazyk a synkretická kozmovízia s kultom Pachamame (matke Zemi) s prvkami katolicizmu, predstavujú novú, komplexnejšiu náboženskú a kultúrnu realitu spolužitia v rozdielnosti aj v tejto oblasti Bolívie.²⁴⁷

Cez tento proces bolo založených úplne 5 nových komunít: Santa María, Buena Vista, Los Ángeles, María Asunta a San Luis. Celkovo môžeme hovoriť o 40 tzv. integrovaných komunitách s viac ako 8000 obyvateľmi žijúcimi na severe okresu San Ignacio, kde žijú Chiquitánci spolu s novými usadlíkmi. V komunitách boli podporované rôzne sociálne programy a diela.²⁴⁸

---

²⁴⁵ Galeote, Jesús: Misiones de Chiquitos, Una mirada franciscana. Centro de pastoral y cultura chiquitana. Santa Cruz – Bolivia, 2000, s. 95-100

²⁴⁶ Bol biskupom v rokoch 1995 – 2017.

²⁴⁷ Periódico El Deber. Carlos Stetter: No busco títulos ni honores. 2.2.2017. Santa Cruz – Bolivia.

²⁴⁸ Tamtiež

Vybudovali sa ďalšie kolégiá, školy, farské budovy, rehoľné domy a boli rekonštruované jezuitské chrámy v San José de Chiquitos (1988-1998), Santa Ana de Velasco (2000-2004) a monumentálna katedrála v San Ignacio de Velasco (1887-2000). Diecéza dosiahla celkový počet 421 komunít, pričom každá z nich ma kostol alebo kaplnku.²⁴⁹

Na pochopenie smerovania bolívijskej cirkvi po roku 1994 v celej krajine a špecificky v každej z diecéz, apoštolských vikariátov a prelatur²⁵⁰ je vhodné prejsť aspoň stručne zásadné pastoračné smernice schválené Bolívijská konferencia biskupov na roky 1994 – 1998. S malými obmenami môžeme povedať, že sú platné a realizované dodnes.²⁵¹

- **Všeobecný cieľ:** evanjelizovať integrálne bolívijský ľud, s jeho kultúrnou rôznorodosťou a pretrvávajúcou situáciou chudoby.
- **Aktuálne výzvy.** Chudoba, strata morálnych hodnôt, kultúrny rasizmus, nekoherentnosť kresťanov, sociologické kresťanstvo a rozdelená a nedôsledná pastorácia.
- **Špecifické ciele.** Integrálna podpora človeka, prijatie kultúrnej plurality, väčšia participácia laikov, podpora povolania ku kňazstvu a k zasvätenému životu, potreba rozvíjania rodinnej pastorácie.
- **Pastorácia mládeže.** Potreba hlbšieho dialógu, sprevádzanie a venovanie sa jej. Správna orientácia v evanjeliových hodnotách sa má realizovať cez nasledovnú metodológiu: vidieť – posudzovať – konať – hodnotiť – sláviť.
- **Výuka náboženstva.** Farári a farskí vikári majú dohliadať, aby sa vyučovalo náboženstvo vo všetkých školách a zároveň byť iniciatívni a príkladní vo výuke. U vyučujúcich laických učiteľov je dôležité, aby dávali svedectvo svojim vlastným príkladom.²⁵²

---

²⁴⁹ Tamtiež

²⁵⁰ Územná prelatura je časť Božieho ľudu na čele s ordinárom, ktorý má titul prelát (kánon 370). Je ním titulárny biskup, ktorého postavenie je porovnateľné s postavením územného opata.

Tretera, Jiří. Horák, Záboj. Církevní právo. Leges. Praha 2016, s. 114

²⁵¹ CEB. Enfoque y directrices pastorales. 2004.

²⁵² Tamtiež

6.2. Súčasná socio – ekonomická situácia v Chiquitánii. Perspektívy

Veľká Chiquitánia (*La Gran Chiquitania*) sa nachádza v departemente Santa Cruz v Bolívii. Jej rozsah je približne 220 tisíc km² a predstavuje rozlohou 56% územia Santa Cruz a 19 % rozlohy Bolívie. Žije v nej približne 187 tisíc obyvateľov.²⁵³

V súčasnej modernej alebo post – modernej dobe je zaujímavé pozorovať v tejto časti Bolívie symbiózu moderných socio – ekonomických a politických štruktúr s tradičným ponímaním autority. Čo sa týka sociálnej štruktúry v komunitách usadených Chiquitáncov, ich hlavná autorita je naďalej náčelník (*cacique*) a rada (*cabildo*) ako výkonný orgán, ktorý má svoj pôvod v čase kolónie a ktorý sa udržiava živý a funkčný. Náčelníci sú však podriadený autorite miestnych magistrátov podľa spádovej oblasti (*primátor*), pričom v určitých prípadoch zároveň plnia funkciu vykonávateľa spravodlivosti.²⁵⁴

Región Chiquitánie má napriek všeobecnému pokroku posledných desaťročí neporovnateľne nižšiu úroveň rozvoja oproti iným častiam krajiny na základe ukazovateľov ľudského rozvoja. Ekonomické aktivity sú tradične zamerané na základné životné potreby prostredníctvom malej poľnohospodárskej produkcie, poľovníctva a rybárstva pre vlastnú spotrebu. Pestovanie je väčšinou na základe klčovania (*chaqueo*), spôsob primitívneho čistenia zalesnenej pôdy odstránením porastov a jej následného vypálenia. Najčastejšie pestované plodiny sú kukurica, arašidy (*mani*), ryža, manioc (*yuca*), fazuľa, banány (aj špecifický druh vhodný na tepelnú úpravu), sladké zemiaky, cukrová trstina, káva a niektoré zeleniny. Dobytkárstvo existuje v malej škále, využíva sa tiež čiastočne včelárstvo a niektoré divoko rastúce plody.

Až do súčasnosti sa využíva aj ťažba dreva (aj ako stavebný materiál pre obydlia), paliem, pestovanie liečivých rastlín a rastlín ako farbív pre textílie, kvety (orchidei), aromatické rastliny pre čajové infúzie. Existuje však auto regulácia využívania týchto

---

²⁵³ Tonelli, Oscar. *Reseña histórica, social y económica de la Chiquitania*, Editorial El Pais, Santa Cruz 2014, s. 202

²⁵⁴ Falkinger, Sieglinde. *Manauxti Jesucristo Mariaboka. Manual de Sermones*. Apac. Santa Cruz, 2010, s. 119

zdrojov, ktorá pochádza zo samotného vzťahu Chiquitáncov k prírode a k prirodzenému rešpektu voči jej plodom.

Rozdelenie úloh medzi mužmi a ženami je jasne definované a dodnes existuje najmä vo vidieckych podmienkach, aj keď tiež je poznačené spoločenskými zmenami. Muži sa venujú na práci na poli (*chaco*) a ženy sa venujú deťom, chovu domácich zvierat a v niektorých prípadoch pracujú mimo domácnosť. Taktiež typickým domácim prácam: tkajú, varia, perú, starajú sa o deti, pričom sprevádzajú podľa potreby mužov na polia a pomáhajú pri čistení, siatí, žatve, čistenia od plevelu. Typicky ženská práca je nosenie dreva na udržanie ohňa pri príprave jedla a vody pre domáce použitie.²⁵⁵

Dodnes sa udržiava štandard početnej rodiny, spolu s rodičmi manželov, až kým sa manželia neosamostatnia. V súčasnosti však za účelom generovania ekonomických príjmov, muži viac pracujú na dobytkárskych statkoch, drevospracujúcich firmách, prípadne v banských spoločnostiach, niekedy veľmi vzdialených od ich dediny a tým sa stávajú menej časté ich návraty k rodinám. Vo všeobecnosti pracovná migrácia silne ovplyvňuje súčasnú situáciu v rodinách.²⁵⁶

V súčasnosti ženy už tiež začali zastávať verejné funkcie a stali sa súčasťou komunitných rád, dokonca aj ako náčelníčky v niekoľkých, zatiaľ málo početných prípadoch. To však neznamená ich úplnú rovnoprávnosť alebo nezávislosť, keďže tradične dôležité rozhodnutia musia byť prebraté a schválené mužským členom rodiny.²⁵⁷

V chiquitánskych vzťahoch sú tradične dôležité koncepty ako reciprocita (vzájomnosť), redistribúcia (prerozdelenie) a kooperácia (spolupráca). Reciprocita predstavuje spôsob ako dosiahnuť určitý typ sociálnej symetrie medzi členmi komunity, zabezpečujúc tak vzájomnú pomoc, ktorú si rodiny poskytujú keď vzniknú potreby. Typickým príkladom sú poľnohospodárske produkty ako maniok, banány a iné, taktiež je bežné požičiavanie nástrojov a lovných zbraní.

---

²⁵⁵ Údaje na základe vlastných skúseností autora.

²⁵⁶ Údaje na základe vlastných skúseností autora

²⁵⁷ Taktiež

Bola spomínaná "*minga*" (pracovná brigáda), ktorá je vyjadrením kolektívnej spolupráce, typicky napríklad pri zbere úrody, stavania domu alebo iných prác, kde sa vyžaduje pomoc ostatných. Tradične sa končí oslavou hostinou (fiesta) po obede, ktorý ponúka rodina všetkým, ktorí pomáhali pri danej aktivite.²⁵⁸

Príkladom redistribúcie, ktorá však dnes už tiež zažíva svoj prechod k väčšiemu individualizmu, je, keď pri zabití väčšieho domáceho zvierťa (krava, ošípaná) sa mäso zdieľa s ostatnými členmi komunity.

Začiatkom XXI. storočia je Chiquitánia oblasťou s ekonomickými a sociálnymi nedostatkami, ale zároveň s čoraz väčšou otvorenosťou a dostupnosťou, ktorá priťahuje domácich a zahraničných návštevníkov. Prostredie, s ktorým sa stretávajú v bývalých jezuitských redukciách nestratilo nič so svojho prívetivého prostredia, ponúka zreštaurované chrámy, umelecké a remeselné dielne, pôvodné domy a námestia v chiquitánskom štýle. Vo veľkej miere sa dodržiavajú tradície predkov, aj keď svet modernizmu je zaiste hrozbou pre všetko staré, ako to vidíme na príklade pôvodného jazyka, ktorým už mladá generácia takmer nerozpráva a počuť ho možno len pri významných náboženských sviatkoch z úst staručkých pamätníkov pri speve tradičných- jezuitami založených- chiquitánskych liturgických oslavných spevov (*sermones chiquitanos*).²⁵⁹

V chrámoch sa organizujú koncerty na ktorých sa zúčastňujú miestny obyvatelia, ktorí interpretujú klasickú hudbu, ktorú jezuitskí misionári naučili ich predkov.²⁶⁰ Festival barokovej a renesančnej hudby. Jedno z najväčších bohatstiev kultúrneho dedičstva Veľkej Chiquitánie je hudba. Aktuálne sa historický hudobný archív Chiquitos udržiava v mestečku Concepción, pričom obsahuje takmer 6 tisíc hudobných rukopisov v latinčine, španielčine a chiquitánčine.²⁶¹ Väčšina týchto sakrálnych kompozícií bolo zložená počas misií, európskymi misionármi, ale aj anonymnými indiánmi a bola interpretovaná orchestrami, ktoré sa formovali a pôsobili v každej z misií.

---

²⁵⁸ Taktiež

²⁵⁹ Údaje na základe vlastných skúseností autora.

²⁶⁰ Bosl, Antonio Eduardo. *Tesoros de la Iglesia Chiquitana*. Munich: Alianza, 1997

²⁶¹ Gumucio, Mariano B. *Las misiones jesuíticas de Moxos y Chiquitos*, Cendes, Santa Cruz de la Sierra, 2011, s. 105

V roku 1996 sa uskutočnil prvý Festival misijnej hudby v Chiquitos, ktorý sa cez účasť najmä mládežníckych chórov a orchestrov rýchlo dostal do povedomia verejnosti a stal sa hudobnou referenciou v Bolívii a v zahraničí. Dnes sa festival koná v dvojročnom intervale a je naozajstným magnetom pre hudobníkov a poslucháčov či turistov.²⁶²

Väčšina bývalých misií existuje dodnes a ich dedičstvo je zrejmé katolíckych tradíciách, chrámoch, originálnych partitúrach barokovej hudby, umeleckom rezbárstve a iných. Hlavne vo vidieckych oblastiach Chiquitanci v rámci svojej kultúry udržiavajú mystické prvky, tzv. chiquitánsku kozmovíziu, ktorá sa prejavuje napríklad vo folklórnych tancoch.

UNESCO deklarovalo toto bývalé misijné územie v roku 1990 ako kultúrne dedičstvo ľudstva. Svet Chiquitancov a ich kultúra vtlačili výraznú pečať celej východnej - tropickej časti Bolívie, pričom predstavujú tretie najpočetnejšie etnikum krajiny po Aymaroch a Kečuánoch (Andy).²⁶³

6.3. Perspektívy v evanjelizačnej oblasti²⁶⁴

Najbližšie roky ukážu do akej miery sa chiquitánsky svet dokáže adaptovať na post-modernú dobu, ktorá sa závratným tempom dostáva do života mladých ľudí, ktorých starí rodičia boli násilým premiestňovaní na veľkostatky ešte v stave nevoľníctva, pričom prvky feudálnej mentality su v prostredí stále prítomné.

Mobilné siete v komunitách, elektrifikácia, dostupnosť televíznych kanálov, čoraz väčšie pokrytie internetom predstavujú pre spoločnosť novú situáciu, podobnú tej, ktorú zažívame v bohatšej časti zemegule. Okrem nespornej pozitívnej stránky, ktorú ponúkajú nové technológie, je však možné pozorovať aj čoraz väčší rozmach povrchnosti, roztržitosti, individualizmu a celkovo „light“ západnej mentality.

Tradičné hodnoty ako úcta k starším, rodičom, náčelníkom, kňazom a autoritám vôbec je u mladej generácie na ústupe. Tradičné náboženské slávnosti, slávnostné

---

²⁶² Parejas, Alcides. La cultura chiquitana. La Hoguera. Santa Cruz 2007, s.109

²⁶³ Tamtiež, s. 129

²⁶⁴ Úvahy vyjadrené v tejto kapitole sú prezentované na základe vlastných pozorovaní a skúseností autora.

viachodinové procesie, patronátne sviatky a púte sa stávajú viac – menej turistickou atrakciou alebo folklórnym vyžitím.

Udrží súčasná a nasledujúca generácia Chiquitáncov vieru svojich predkov, ktorých dejiny boli zápasom o prežitie a bojom o zachovanie dedičstva otcov od jezuitských čias?

Čas odpovie na túto otázku, ktorá predstavuje aj významnú evanjelizačnú výzvu. Ukazuje sa, že tradičné sviatostné ponímanie úlohy cirkvi bude potrebné podporiť zvýšenou misijnou aktivitou na všetkých frontoch, počnúc hlbším prienikom do škôl a vzdelávacieho procesu vôbec, kde výuka náboženstva väčšinou neprešla z memorovania poučiek do svojej zrelšej fázy.

Rovnako tak je potrebné obohatiť katechézu o nové, skúsenostné prvky, svedectvá a formovať v tomto duchu aj katechéty. Súčasná generácia chiquitánskych intelektuálov a profesionálov ešte stále žije svoju katolícku vieru a je potrebné rozvíjať ju v rámci jednotlivých vedných oborov a pripraviť ľudí na obranu Bohom zjavenej pravdy aj vo svojej špecifickej oblasti.

Vo vidieckom prostredí sa ukazujú zložité perspektívy v hľadaní nových náboženských lídrov, mladá generácia už nepovažuje túto funkciu za atraktívnu a nechce priniesť obeť, ktorú predstavuje život v službe komunity. Vzdelanostné a pracovné možnosti prirodzene lákajú mladých ľudí do vyspelejších prostredí s lepšou životnou perspektívou.

Zdá sa, že perspektívne by úlohu lídrov mohli prevziať ženy, ktoré predsa len migrujú menej a disponujú časom na vlastnú formáciu a službu komunite, v prípade, že nemajú malé deti, majú podporu manžela a morálnu autoritu vo svojej osade. Už existujú údaje o zvýšenom počte žien vo funkcii lídrov. Výhodou býva aj fakt, že u žien se neprejavuje sklon k nemiernemu požívaniu alkoholu, ktorý zasahuje mužskú časť populácie al lídrov.

Povolania ku kňazskému a rehoľnému životu sú v Chiquitanii v kríze, celkovo je treba počítať pri formovaní adeptov na zasvätený život s dlhoročnou formáciou a výrazným

počtom tých, ktorí zanechajú duchovnú cestu. Je tiež veľa miestnych kňazov, ktorí zanechali svoju službu, založili si rodiny a väčšinou pracujú ako učitelia v miestnych školách.

7. Príklad evanjelizácie v edukatívnej oblasti: Misionári identes: 30 rokov evanjelizácie v Chiquitánii. Poľnohospodárska škola *San Miguelito*.²⁶⁵

7.1. Poľnohospodárska škola San Miguelito – základné historické údaje

Vznik tejto školy má svoje korene v roku 1961 cez iniciatívu františkána Mons. José Rosenhammera, toho času biskupa Apoštolského Vikariátu Chiquitos, so sídlom v San Ignacio de Velasco. Týmto sa napĺňa potreba a dlhoročné úsilie o založenie technickej školy, ktorá by svojim zameraním formovala deti z miestnych vidieckych komunit v rámci vikariátu. Vzhľadom na obrovské vzdialenosti v oblasti táto škola bola od začiatku poňatá ako internátna a na jej údržbu vikariát vyčlenil dva dobytkárske statky (haciendas), San Miguelito a Santa Anita, s viac ako 6.000 hektármi pôdy, 22 a 23 kilometrov od San Ignacia. Neskôr, hacienda Santa Anita bola navrátená Diecéze.²⁶⁶

Centrum začína fungovať so 40 žiakmi v roku 1963 po úvodnej prípravnej etape zameranej na konštrukcie a základné vybavenie. Významnú pomoc v tejto etape poskytli viacerí rakúski dobrovoľníci, pričom aj prvý riaditeľ bol Rakúšan, Páter Augustín Harrer²⁶⁷, ktorý prichádzal do školy na víkendy zo San Ignacio na koni. V roku 1964 dostáva škola významný impulz príchodom ďalších Rakúšanov agronóma José Pernerstorfera a jeho manželky Sigrun, od roku 1966 tiež agronóma Manfreda Kriegla a jeho ženy Lise, veterinárky a ďalších profesionálnych spolupracovníkov z Rakúska.

---

²⁶⁵ Informácie použité v tejto kapitule sú súčasťou materiálov, tlačených a digitalizovaných, v archíve bývalej poľnohospodárskej školy, pod správou misionárov identes. Niektoré zdroje sú cez ústne podanie. Nie je mi známe, že by boli niekde súvisle prezentované. Poznámka autora.

²⁶⁶ Archív San Miguelito. Dokument Reseña de San Miguelito.

²⁶⁷ Ako františkán prišiel do San Ignacia v roku 1952. Zomrel v Rakúsku vo veku 73 rokov, z ktorých strávil 44 ako misionar v Bolívii a 43 v San Ignaciu.

Tým začína rozsiahlejšia výuka ohľadom liečby ochorení hovädzieho dobytku, genetických vylepšení a základnej prevencie – vakcinácie.²⁶⁸

Pôvodným cieľom bola poľnohospodársko – technická formácia na základe trojročného študijného programu v režime internátu, v rámci integrálneho humanistického a kresťanského rozvoja za účelom pozdvihnutia a zlepšenia životnej úrovne vidieckych roľníckych chiquitánskych komunít v oblasti.

V prvých rokoch fungovania, kombinácia rakúskych dobrovoľníkov a lokálnych spolupracovníkov dostala do povedomia verejnosti San Miguelito, ako jedno z najpozoruhodnejších formačných a edukatívnych skúseností v tropickej časti Bolívie a stalo sa referenčným pojmom pre nové agrárne techniky, používanie poľnohospodárskych strojov, experimentálnych plodín a techník, konzerváciu potravín, ako aj genetické inovácie a zavedenie nových rás do lokálneho chovu dobytku. Vo všeobecnosti sa podarilo dostať do povedomia okolia novú - modernú a technologickú - víziu rôznorodých poľnohospodárskych postupov a činností.

Počas 70. rokov sa študijný program školy harmonizuje s oficiálnym štátnym edukatívnym režimom a prichádzajú prví štátom platení učitelia. S rastom študentov sa okrem povinných predmetov vyučuje aj hudobná výchova, stolárstvo, spracovanie kože a iné. V tomto období je významná obetavá práca španielskeho kňaza P. Eliasa Cortezóna z komunity Bratia „maristi“, ktorý viedol školu počas 17 rokov a pani Trudy Reichmund, rakúskej rehoľníčky z rehoľného spoločenstva Dobrá zvesť.²⁶⁹

Silná podpora vikariátu vo všetkých oblastiach viedla aj k formácii náboženských lídrov, ktorí tiež prispeli k celkovému rozvoju a organizácii vidieckych komunít. V roku 1972 sa začína v San Miguelito inovatívny pastoračný program zameraný na kapacitáciu lídrov, už na iných miestach tejto práce spomínaných ženatých mužov z chiquitánskych komunít, ktorí sa tu iniciačne formovali počas dvoch mesiacov a ktorých misia spočívala v pomoci kňazom v osadách a slávení nedeľných liturgii slova v miestnych kaplnkách, čo sa koná až dodnes. Formácia lídrov od začiatku počítala s didaktickou

---

²⁶⁸ Archív San Miguelito. Dokument Reseña de San Miguelito.

²⁶⁹ Archív San Miguelito. Dokument Reseña de San Miguelito.

podporou a praktickou orientáciou cez rádio Ján XXIII, ktoré v tom čase začínalo svoju činnosť v Diecéze.²⁷⁰

V roku 1984 začína proces zavedenia prvého roku stredného – maturitného cyklu, ktorý v roku 1994 kulminuje kompletným stredoškolským maturitným programom, napojeným na technickú oblasť dobytkárstva a poľnohospodárstva vo všeobecnosti. Koncom 80. rokov však dovedajší rozvoj prichádza k svojmu limitu, personálnemu aj finančnému a je zrejmé, že Centrum potrebuje nový impulz.²⁷¹

7.2. Etapa misionárov identes

V roku 1988 preberá San Miguelito španielsky katolícky misijný inštitút Misionári Identés Krista Vykupiteľa, ktorý ho vedie až dodnes. Budujú sa nové budovy a pavilóny, ktoré umožnia expanziu centra až na 120 študentov, pokračuje taktiež modernizácia všetkých inštalácií, študijných a pracovných prostriedkov. Rozšírenie počtu študentov (chlapcov) má za následok, že toto sa stáva miestom integrácie nielen chiquitánskej mládeže z rôznych, navzájom veľmi vzdialených oblastí. V menšej miere tu študovali aj chlapci z iných bolívijských etníc ako Guarayovia, Kečuánci a Aymarovia.²⁷²

Súčasťou charizmy misionárov idente je kláštorný – monastický duch, ktorý ich zakladateľ Fernando Rielo (†2004) zanechal cirkvi a svetu, inšpirovaný Ježišom Kristom a jeho Evanjeliom, ako aj bohatou mníšskou tradíciou Katolíckej cirkvi. Jeho výrazom má byť reštaurovanie spoločnosti, ktorá preukazuje čoraz viac znakov hlbokkej krízy hodnôt a duchovnej, kultúrnej, politickej a ekonomickej depresie. Škola San Miguelito sa stala miestom, kde sa tento kláštorný duch obnovy – reštaurovania človeka ako takého zaviedol do každodennej praxe: každodenným úsilím (od 6 hod. rána do 22 hod. večer) formovať a vzdelávať pre prácu, pre osobnostný a duchovný rast mládeže. Vytvoriť podmienky pre prácu, štúdium a modlitbu, od stredoveku tri piliere mníšskeho života, ktoré aj dnes uschopňujú človeka pre plnohodnotné žitie kresťanského ideálu.

V tejto etape bolo venované veľké úsilie rozšíreniu produktívnej kapacity Centra, cez nové oševné plochy pre krmivá a zvýšenie stavu dobytká. Bolo potrebné zlepšenie

---

²⁷⁰ Archív San Miguelito. Dokument Historia de San Miguelito.

²⁷¹ Archív San Miguelito. Dokument Historia de San Miguelito.

²⁷² Archív San Miguelito. Dokument Misión Idente Chiquitos.

celkovej produktívnej schopnosti školy, keďže chov dobytku –ako hlavný zdroj príjmov- reprezentoval asi 80% rozpočtu školy, ktorá pre študentov bola naďalej takmer bezplatná, s príspevom ich vlastnej pracovnej sily pri vykonávaní poľnohospodárskej praxe. Mesačná kvóta, ktorú rodičia študentov platili (alebo študenti odpracovali) bola síce kvantitatívne nevýznamná, ale tiež prispievala k formácii vedomia študentov a rodín celkovo, o hodnote poskytovaných služieb a do určitej miery vystúpila proti rozšírenej a škodlivej tendencii asistencializmu, dať všetko úplne zadarmo, ktorú zaviedli do oblasti niektoré mimovládne rozvojové organizácie.²⁷³

Stojí za zmienku jedna z pozoruhodných iniciatív, ktorá priniesla San Miguelitu veľa úžitku v oblasti dobrovoľníctva. V rámci pokračovania tradície, San Miguelito bolo dlhé desaťročia miestom pre pôsobenie dobrovoľníkov z rôznych krajín sveta; od roku 1995 sa začala spolupráca s ekvádorskými profesionálmi a študentmi, ktorí tu pracovali na praktických aspektoch svojich diplomových prác. Táto vznikla na základe medzinárodnej zmluvy o spolupráci, podpísanej medzi Bolívijskou Katolíckou Univerzitou – Sídlo Chiquitos (UCBCH, vedenou v tom čase misionármi identes) a Universidad Técnica Particular de Loja - Ekvádor (UTPL, dodnes v administrácii misionárov identes). Do roku 2014, približne 70 Ekvádorčanov pracovalo v San Miguelite a zanechalo praktickú stopu v oblastiach ako poľnohospodárstvo, lesníctvo, agropriemysel, architektúra, grafický dizajn, turistika, informatika a iné.²⁷⁴

Škola sa postupne so zvýšením počtu študentov začala orientovať len na stredoškolskú výuku a udržiavala až zhruba do roku 2010 stabilný počet okolo 100 stredoškolákov. Potom tento počet začal pozvoľne klesať, pretože prirodzený rozvoj, ako aj nové edukatívne politiky vlády prezidenta Eva Moralesa začali masívne zavádzať školy do vidieckych osád, ktoré – aj napriek veľmi slabej kvalite výuky – začali pokrývať edukatívne potreby deti a mladých. Atraktivita nových technológií nedostupných v San Miguelite (bez mobilnej siete), ťažkosti spojené s pobytom, štúdiom a čiastočne prácou (pracovné štipendiá) na izolovanom mieste v internáte a vzdialenosti od domova viedli k tomu, že počet študentov sa začal znižovať neúnosne a škola bola koncom roku 2016 zavretá s tým, že jej historická funkcia bola splnená a vybudované kapacity budú

---

²⁷³ Archív San Miguelito. Dokument Misión Idente Chiquitos.

²⁷⁴ Archív San Miguelito. Dokument San Miguelito Misión Idente.

naďalej v službe kláštornému ideálu v rámci charizmy idente, otvorenej pre všetky vrstvy obyvateľstva.

Jej absolventi boli mnohokrát prvými maturantmi v histórii svojich osád a postupne prispeli k ľudskému a hmotnému rozvoju svojich komunít vo svojich pôvodných prostrediach, často izolovaných a ekonomicky deprimovaných, v najrôznejších sociálnych a produktívnych aspektoch. Mnohí sú dnes, vďaka svojej náboženskej a hodnotovej formácii a orientácii lídrami vo svojich komunitách, členmi lokálnych rád, či náčelníkmi. Sú medzi nimi vidiecki učitelia, niektorí ukončili vysokoškolské vzdelanie v oblasti poľnohospodárstva, lesníctva, atď.

Medzi mnohými misionármi, dobrovoľníkmi, učiteľmi a spolupracovníkmi je dôležité zvýrazniť prácu dvoch riaditeľov – kňazov a misionárov idente španielskeho pôvodu od roku 1988, Isidra Lassa a Adriána Álveza, ktorí sa stali naozajstnými piliermi tohto mimoriadne obetavého diela v izolovaných a komplikovaných podmienkach, kde sa až pred niekoľkými rokmi dostalo elektrické vedenie a nedávno sa vyasfaltovala hlavná cesta, 2 km od samotného Centra.

San Miguelito je zároveň centrom vidieckej farnosti Sv. František Xaverský (San Francisco Javier), ktorá je spravovaná misionármi identes od roku 1988 a pozostáva z 8 vidieckych komunít, niektoré z nich majú cez 100 rokov od ich založenia a vznikli na bývalých veľkostatkoch, iné vznikli po agrárnej reforme v 50. rokoch a neskôr, na základe pridelenia pôdy indiánskym vidieckym komunitám. Misionári a misionárky identes slúžia týmto komunitám v spolupráci s lídrami, v snahe o zachovanie viery a tradícií zároveň, v súčasnej situácii, keď väčšina mladých ľudí opúšťa svoje osady za lepšou prácou či štúdiom a odchádza do veľkých bolívijských miest.

Perspektívy Centra. Ako už bolo spomenuté, duch reštaurovania ľudskej bytosti v jej integrálnom ponímaní sa dnes otvára celej bolívijskej spoločnosti, zvlášť na oblasti Chiquitánie a San Miguelito je tak miestom pre duchovné a katechetické obnovy, para-univerzitné aktivity, semináre, kurzy, kapacitácie, s víziou prispieť čo najhlbšie do dvoch oblastí, ktoré stále predstavujú pre dnešnú Chiquitániu veľké potreby a výzvy: vzdelávanie a zdravotníctvo. Čoraz významnejšou v tomto zmysle sa stáva spolupráca

o rozvojevej pomoci podpísaná medzi misionármi identes a slovenskou Vysokou školou zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety.

Duch ideálu idente, ktorý tu nadväzuje na františkánske a jezuitské tradície, má v sebe aj formáciu v otázkach katolíckej viery, ktorá je prístupná každému, kto chce prehĺbiť poznanie zjavenej pravdy a pripraviť sa tak na apologetický dialóg so súčasným svetom, ktorý je čoraz viac náchylný na útoky proti kresťanskému ideálu života.

Záver

Hlavným cieľom predkladanej diplomovej práce bolo zmapovanie, analýza a porovnanie jednotlivých dejinných úsekov v evanjelizácii bolívijskej Chiquitánie za posledných 400 rokov. Tento typ práce sa nevyhnutne dostáva do kontaktu so širšími udalosťami a krajinami, ktoré sú s týmito udalosťami úzko spojené.

Myslím, že z tohto hľadiska sa ciele tejto práce podarilo naplniť, aj keď jej limitovaný rozsah neumožňuje hlbšiu analýzu niektorých historických súvislostí a hlavne postáv, ktoré sa výraznou mierou pričínili svojim heroickým nasadením o úspechy v misijnej činnosti.

Cieľom zo širšieho hľadiska bolo preniknúť aj do socio – politických a ekonomických súvislostí, ktoré nielen vplývajú na samotnú evanjelizáciu, ale mnohokrát sa stávajú aj jej predmetom. Z predkladanej práce je zrejmé, že aj evanjelizácia chiquitánskeho národa je od začiatku spojená so základnými ľudskými potrebami a otázkami spojenými s každodenným zápasom o jeho prežitie a spoločenský a ekonomický progres.

Aj do dnešných dní môžeme vsadiť historické poučenie z toho vyplývajúce, že nemožno redukovať evanjelizačné a misijné procesy na učebňovú katechézu, pretože samotný život vyžaduje od misionára množstvo svedectiev lásky v rôznorodých situáciách, rozhodnutiach či svedectvách.

Z tohto dôvodu je venovaný väčší priestor jezuitskému obdobiu, ktoré položilo hlboké základy katolíckej viery v regióne a dodnes zostalo merítkom obetavosti, oddanosti a horlivosti pre každého, kto pracuje s tunajšími obyvateľmi. Je zároveň príbehom schopnosti inkulturácie viery v prostredí, ktoré poskytovalo diametrálne odlišné

podmienky, mentalitu, zvyklosti a nábožensko – kultúrne prvky. Napriek tomu však ich apoštolský zápal osvetlený pravdami Evanjelia dokázal nájsť cestu zvestovania zjavenej pravdy bez toho, aby ponížil a pošliapal citlivosť domorodcov skôr ako by mohli veľkosť Dobrej zvesti pochopiť a prijať.

V tomto zmysle je treba vidieť aj evanjelizačné úsilie minulého a súčasného storočia, ktoré sa ešte celkom nedokázalo vymaniť z akulturačných tendencií a necitlivého zaobchádzania s náboženským a kultúrnym dedičstvom tohto ťažko skúšaného a zároveň pokorného národa.

V poslednej časti textu som sa pokúsil o načrtnutie niektorých perspektív súvisiacich so sociálno – spoločenskými a evanjelizačnými perspektívami tejto oblasti Bolívie, ktorá v mnohých aspektoch prechádza z polofeudálneho zriadenia a spôsobu myslenia skokom do modernej či postmodernej spoločnosti so všetkými jej kladnými a negatívnymi stránkami, nevynímajúc problematiku vzťahu k Bohu a celkovo k viere a katolíckemu náboženstvu.

Osud to chcel tak, že moje osobné skúsenosti, použité aj pri písaní tejto diplomovej práce nebudú poslednými, pretože z vôle predstavených sa nachádzam znovu v Chiquitánii s ďalšími komunitnými a osobnými evanjelizačnými výzvami pre XXI. storočie.

Zoznam použitej literatúry a prameňov

Arce, Ana Luisa. Fiesta patronal de Santa Ana de Velasco ayer y hoy, Fondo Editorial Apac, Imprenta Landívar, Santa Cruz de la Sierra - Bolivia, 2008

Bosl, Antonio Eduardo. Tesoros de la Iglesia Chiquitana. Munich: Alianza, 1997
CEB. Enfoque y directrices pastorales. Cochabamba – Bolivia, 2004

Concepción y sus comunidades, Cientistas sociales JISUNU, Imprenta Imagen Gráfica, Santa Cruz de la Sierra- Bolivia

Českí jezuité objevují Nový svět. Dopisy a zprávy o plavbách, cestách a živobytí z Ameriky, Filipín a Marián (1657-1741). Pavel Zavadil. Argo 2015

D'Orbigny, Alcides: Viajes por Bolivia, La Paz – Impresión Quipus, 1994

D'Orbigny, Alcides: Viaje a la América Meridional, Vol. III. y IV., Ed. Futuro, Buenos Aires, 1945

Ducci, Zacarías: Diario de la visita a todas las misiones existentes en la República de Bolivia – América Meridional practicada por el M.R.P. Sebastian Pifferi, Comisario General de los colegios de la misma República, escrito por su Secretario y compañero de viaje Padre Zacarias Ducci, Santa María de los Ángeles, 1895

Dučák, Karol. Božie svetlo v temnotách Paraguaja. Spoločnosť Božieho slova. Nitra 2012

Falkinger, Sieglinde. Manauxti Jesucristo Mariaboka. Manual de Sermones. Apac. Santa Cruz, 2010

Fischermann, Berndt. “Camba – Paico: La Chiquitania en la época republicana”. En: Las misiones jesuíticas de Chiquitos. Fundación BHN. La Paz – Bolivia, 1995

Galeote, Jesús: Misiones de Chiquitos, Una mirada franciscana, Centro de pastoral y cultura chiquitana, Santa Cruz – Bolivia, 2000

Gumucio, Mariano B. Las misiones jesuíticas de Moxos y Chiquitos, Cendes, Santa Cruz de la Sierra, 2011

Historias de comunidades de la provincia Velasco, Santa Cruz de la Sierra - Bolivia, APAC, Fundación AVINA, 2006

Knogler, Julián: “Relato sobre el país y la nación de los chiquitos en las Indias Occidentales o América del Sud y las misiones en su territorio, redactado para un amigo”, Werner Hoffman Ed., Buenos Aires: Fundación para la educación, 1979

Komorovský, Ján: Boží štát v pralesoch a savanách Paraguaja, Spoločnosť Božieho slova. Nitra, 2007

Lasso, Isidro. Historia de una relación: Chiquitanos, cruceños y jesuitas en el escenario de la gobernación de Santa Cruz de la Sierra, 1561-1767. Santa Cruz de la Sierra, 2010

Lasso, Isidro. Tesis doctoral: Influencia del cristianismo entre los Chiquitanos desde la llegada de los españoles hasta la expulsión de los jesuitas, UNED, Madrid 2008

Lugon, Clovis: Chrześcijańska komunistyczna Republika Guaranów 1610-1768, trad. de Zygmunt Glinka. Warszawa: Pax. ed., 1971

Nordenskiöld, Erland. Exploraciones y Aventuras en Sudamérica, preklad z nemčiny Gudrun Birk, APCO, La Paz – Bolivia, 2001

Parejas, Alcides. La cultura chiquitana. La Hoguera. Santa Cruz 2007

Parzinger, Severino. Manual de sermones chiquitanos de San Miguel de Velasco y sus comunidades, Verbo Divino, Cochabamba, 2016

Riester, Jurgen. Camba y paico: “La integración de los indígenas del oriente boliviano”. En: La situación del indígena en América del Sur. Editorial Tierra Nueva. Montevideo – Uruguay 1971

Tomichá, Roberto. La primera evangelización de las reducciones de Chiquitos, Bolivia (1691-1767). Cochabamba: Verbo Divino - UCB - Ordo Fratrum-Minorum-Conv. 2002

Tonelli, Oscar. Reseña histórica y social económica de la Chiquitania. Editorial El País. Santa Cruz, 2004

Tretera, Jiří. Horák, Záboj. Církevní právo. Leges. Praha 2016

Waisman Leonardo. Culturas indígenas, barroco europeo, utopías universales. Aspectos de la música y de las artes en las Misiones de Chiquitos. Actas del Congreso del C.A.I.A. Buenos Aires, 1992

Internet: Fotografie. Príloha I. (1. a 4.)

Prílohy

I. Príloha: História a tradície.

1. Obrazy z jezuitských misií
2. Report Misia Mária. Vikariát Chiquitos, 1988
3. Fotografie Poľnohospodárska škola San Miguelito, 2010-2015
4. Fotografie chiquitánskych tradícií

II. Príloha: San Miguelito. Fotografie prvé roky

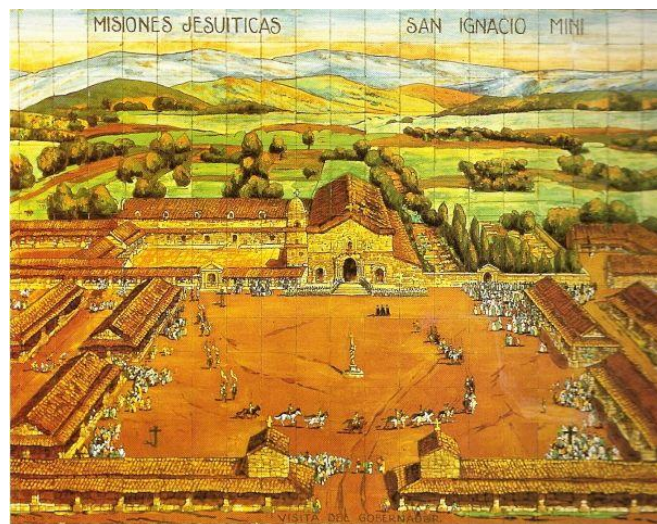
III. Príloha: Mapy

1. Vicekráľovstvá španielskej Koruny v Južnej Amerike
2. Ideálne urbanistické členenie redukcií
3. Jezuitské redukcie v Južnej Amerike so zvýraznením Paraguaja –Chiquitos – Moxos
4. Jezuitské misie v Chiquitos
5. Indiánske kmene Bolívie: pôvodné oblasti
6. Vikariáty Chiquitos a Ňuflo de Chávez – františkánske obdobie
7. Mapa Diecézy San Ignacio

1. Obrazy z jezuitských misíí

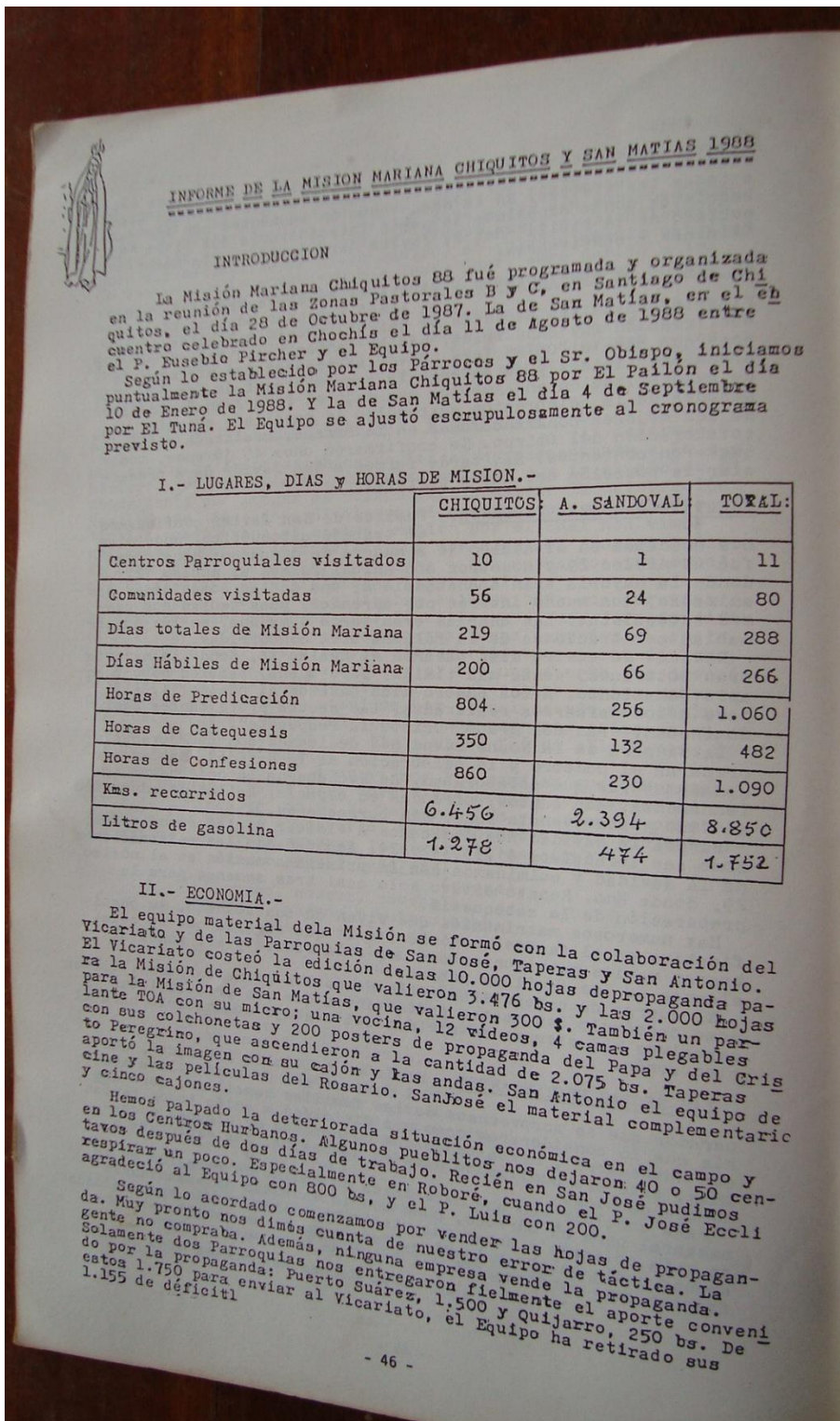
Fiesta Concepción (Baures)

San Ignacio Mini (Paraguaj)

2. Report Misia Mária. Vikariát Chiquitos, 1988.

Preklad: Chiquitos

Miesta, dni a hodiny

Počet navštívených farností: 10

Počet navštívených komunit: 56

Celkový počet dní misie: 219

Počet použitých dní misie: 200

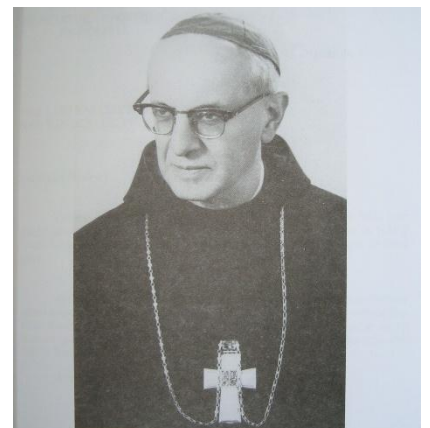
Počet hodín kázní: 804

Počet hodín katechézy: 350

Počet hodín spovedí: 860

Počet prejazdených km: 6 456

Množstvo litrov benzínu: 1 278

Zdroj: Boletín franciscano de Bolivia, č. 48, 1989

Mons. José Rosenhammer, ofm

3. Fotografie Poľnohospodárska škola San Miguelito, 2010-2015

4. Fotografie chiquitánských tradicíí

Cabildo

Procesia sv. Anna

Procesia Ascensión

Katedrála Concepción

Patronálny sviatok

Sviatok sv. Ignáca. Katedrála v San Ignacio de Velasco.

Tradicie v hraní na husle. Orgán z misijného obdobia. San Javier.

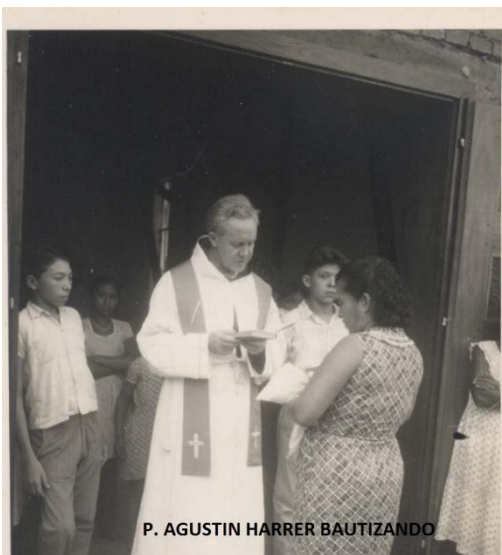

San Miguelito. Stavba učební 1964

Výuka s rakúskymi františkánmi a dobrovoľníkmi

Páter Agustin Harrer pri krste

Dobrovoľník

Chiquitánska obec v blízkosti San Miguelita.

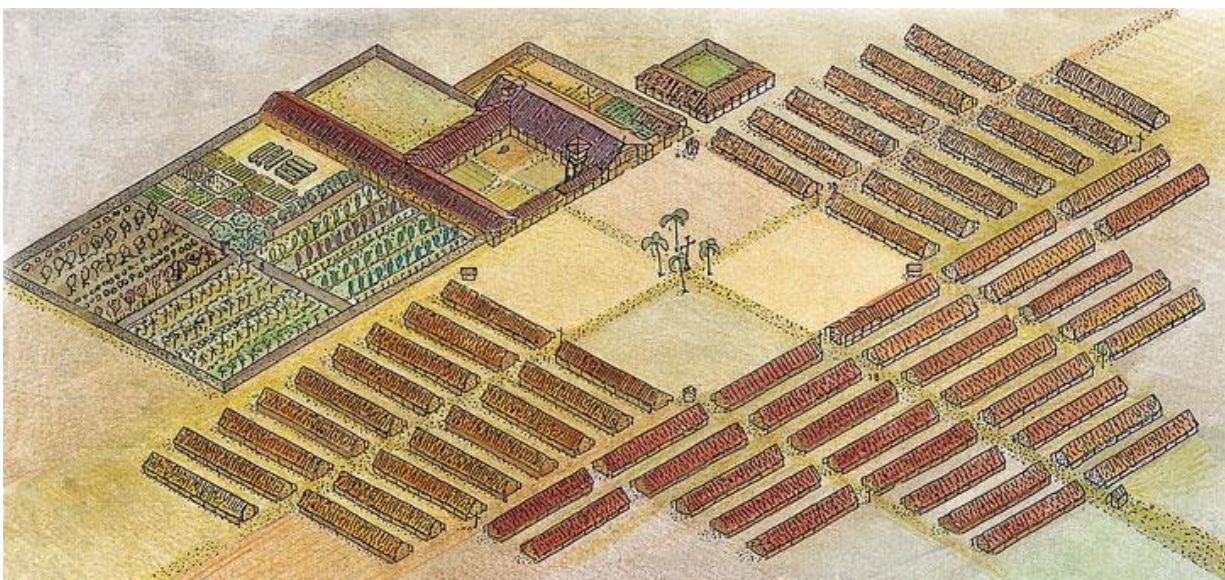
P. Isidro Lasso. Žehnanie v San Miguelite.

Mapa 1. Vicekráľovstvá španielskej Koruny v Južnej Amerike (červená farba)

Mapa 2. Ideálne urbanistické členenie redukcií

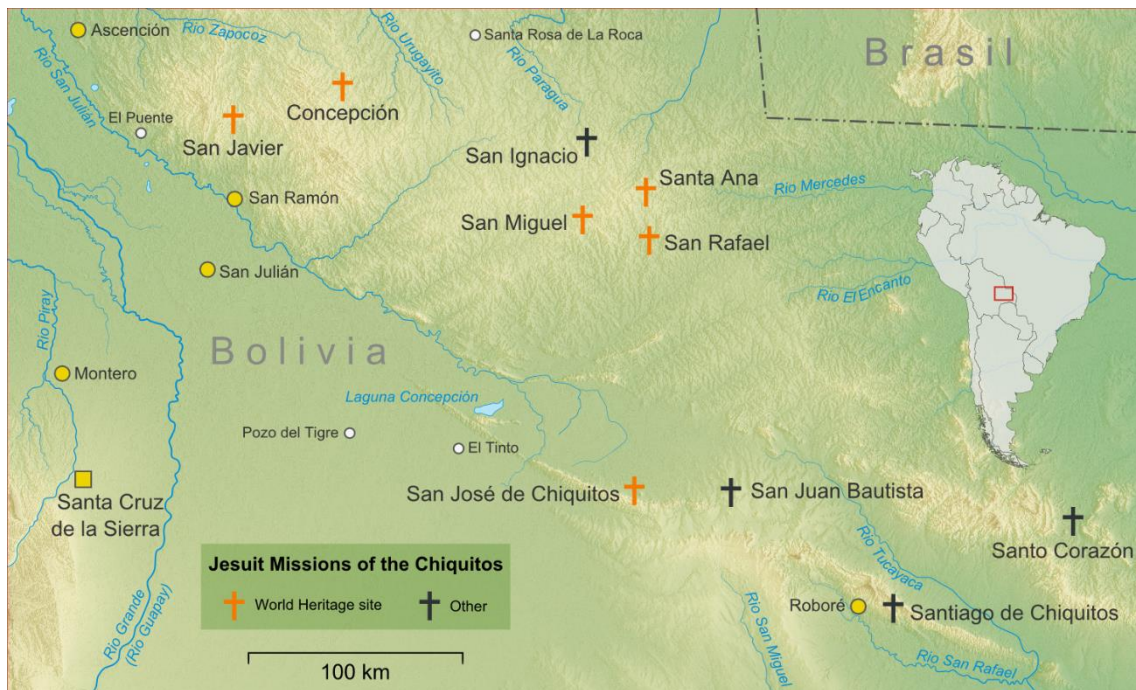

Mapa 3. Jezuitské redukcie v Južnej Amerike so zvýraznením Paraguaja – Chiquitos - Moxos

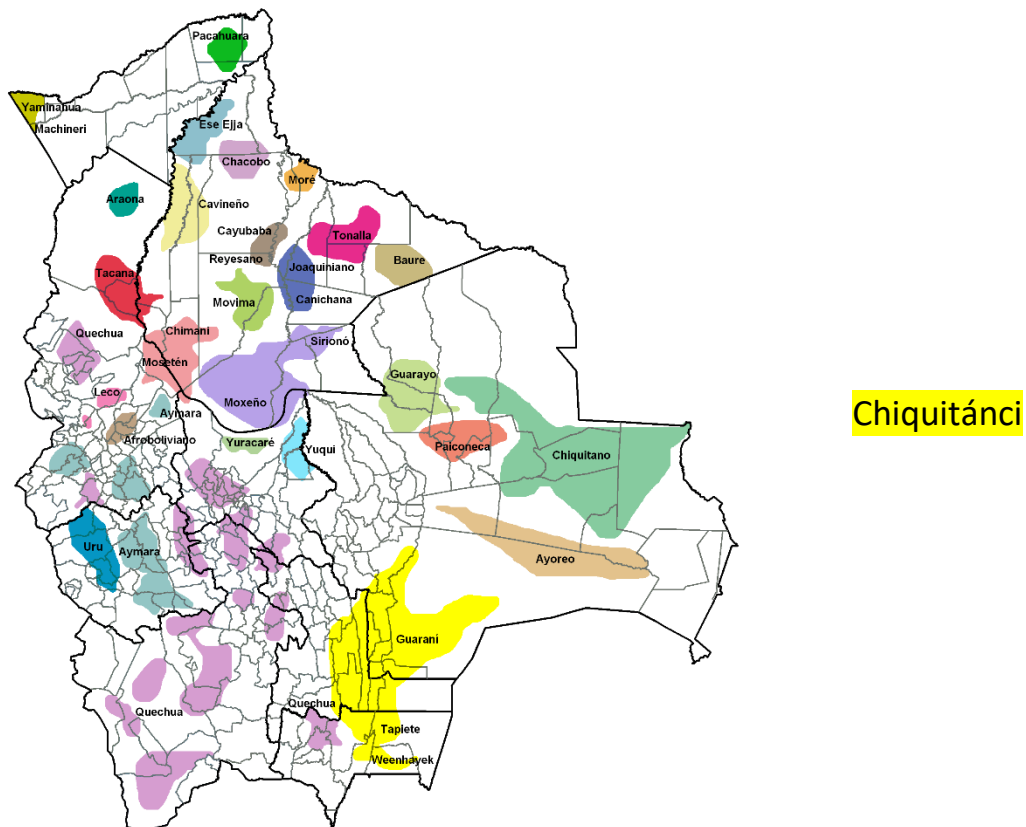

Mapa 2. Mapa súčasnej Bolívie. V departamentoch Santa Cruz a Beni sú vyznačené miesta a mená redukcií v Chiquitos a Moxos.

Mapa 4. Jezuitské misie v Chiquitos

Mapa 5. Indiánske kmene Bolívie: pôvodné oblasti

Mapa 6. Vikariáty Chiquitos a Ñuflo de Chávez – františkánske obdobie

Mapa 7. Mapa Diecézy San Ignacio

